

XXVI.

SPRAWOZDANIE

DYREKCJI

C. K. GIMNAZJUM

W JAROSŁAWIU

== ZA ROK SZKOLNY ==

1910.

TREŚĆ:

1. Kazimierz Missona „Niemcy a Polska“.
 2. Wiadomości szkolne podane przez Dyrekcyę,
-
-

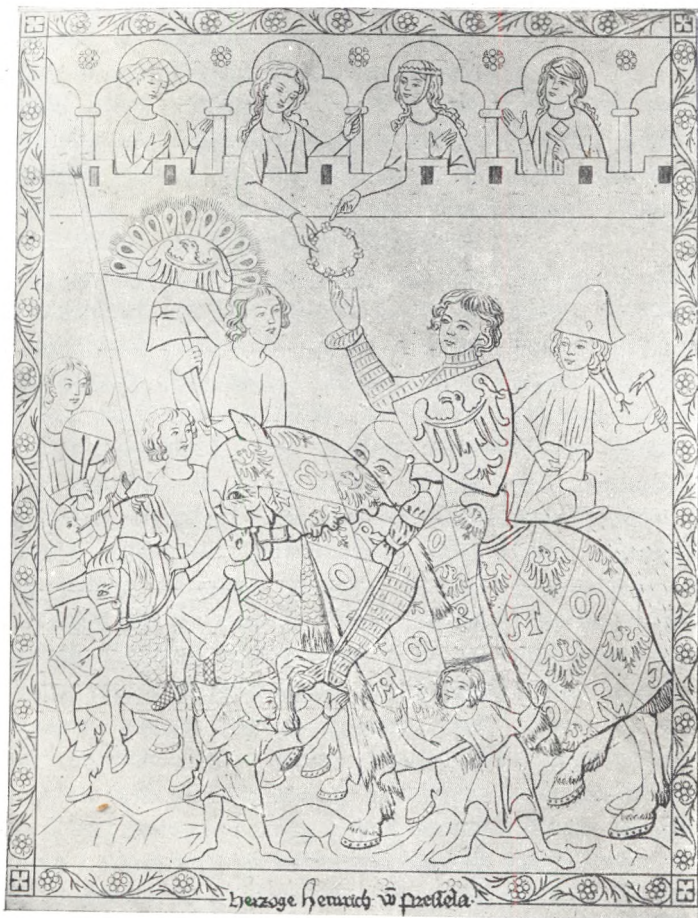

JAROSŁAW.
NAKŁADEM FUNDUSZU NAUKOWEGO.

Z drukarni Ludwika Wiśniewskiego.
1910.

ms. 50

Czy należy udzielać w gimnazyum nauki historyi literatury niemieckiej, czy też uprawiać wyłącznie lekturę wybitnych dzieł najważniejszych autorów, zdania są podzielone.

Ankieta, którą zwołano w r. 1903. celem reformy nauki języka niemieckiego, oświadczyła się w znacznej części przeciw nauce historyi literatury niemieckiej, a przecież autorowie najnowszych podręczników do języka niemieckiego, Ippoldt i Stylo, wprowadzili do nich naukę literatury.

Widać, że historię literatury nie tak łatwo usunąć z nauki języka niemieckiego, co jest zresztą rzeczą naturalną, ponieważ nie jest możliwem wypuścić ucznia w świat bez znajomości niemieckiej kultury rycerskiej: minnesangu, epopei rycerskiej i ludowej, bez znajomości podłoża, na którem powstał Goethe i Schiller, bez romantyki, bez czasów uczestnictwa literatury w walce o wolność (r. 1812., 1830., 1848.), bez znajomości realizmu (Hebbel, Freytag), bez pojęcia o Ryszardzie Wagnerze, bez poznania literatury najnowszej, tak ściśle związanej z literaturą polską. Z czego wynika, że mimo narzekania na literaturę, będzie się jej musiało uczyć, jak długo będzie istniała ta umiejętność. Chodzić będzie tylko o to, jak się jej ma uczyć, a więc, żeby nie była ośrodkiem nauki języka niemieckiego, a żeby zwracano uwagę tylko na główne prądy literackie, a po drugie, co najważniejsza, a żeby nauczyciel wyszukiwał związki pomiędzy literaturą niemiecką a polską i dążył do koncentracji obu, a tem samem do pogłębienia, urozmaicenia i ożywienia omawianych zjawisk literackich.

Taką koncentrację starałem się przeprowadzać, ucząc literatury niemieckiej, a materiały których po temu używałem, zamierzam przedłożyć w mojej rozprawce, dla użytku nauczycieli języka niemieckiego a niemniej także i uczniów.

I.

Stosunek Niemiec i Polski sięga czasów przedhistorycznych, jak świadczy podanie o Wandzie i Rydygierze. Niemcy występują jako zaborcy, Polacy jako broniący swojej ziemi.

W pierwszych trzech wiekach dziejów Polski widzimy bezustanną prawie walkę żywiołu niemieckiego i polskiego i to walkę orężną i walkę dwóch odrębnych kultur. Walkę orężną, ponieważ Niemcy dążą do opanowania ziemi polskiej, kulturalną, ponieważ chrześcijaństwo, wprowadzone u nas przez Niemców, wykazuje dążności germanizatorskie. Żywioł niemiecki przygniata żywioł polski zapomocą szkół katedralnych i klasztornych, a nawet najstarsza pieśń polska Bogarodzica stoi pod wpływem staroniemieckiej pieśni „Sant Marei, Muoter unde Maid“ (Magd, Jungfrau).

Żywioł polski, a szczególnie wiódące prym w życiu kulturalnem duchowieństwo, uwalnia się powoli, pod wpływem rozbudzonego poczucia narodowego, od zawistości niemieckiej (synod w r. 1257. w Łęczycy) i odtąd kultura polska pod względem religijnym kroczy własnymi torami.

Wyprawy krzyżowe, które wpłynęły ogromnie na podniesienie się literatury u Niemców i wytworzenie się osobnej kultury rycerstwa, zostawiły u nas drobne ślady. W drugiej wyprawie krzyżowej cesarza Konrada uczestniczył Władysław II., wyrzuty z własnej dzielnicy i obłożony klątwą. W r. 1154. pielgrzymowali do Jerozolimy Henryk, książę sandomierski, a w r. 1162. Jaksa z Miechowa, który zabrał do Polski jednego ze Stróżów Grobu Chrystusa, celem rozkrzewienia tego zakonu w Polsce, czego też dokonał. Tak powstał Zakon Miechowitów, znany z zajmowania się naukami. Wpływów wojen krzyżowych na literaturę polską niema.

Zaznaczyć się musi atoli wpływ hyperprodukcji rycerstwa, powstałej w Niemczech po wojnach krzyżowych. Odbiła się ona na ziemi słowiańskiej i polskiej w tym kierunku, iż żywioł rycerski znalazł upust w wędrówce na wschód, do ziem

słowiańskich. Parcie jego w w. XII., t. zw. „Drang nach Osten“, doprowadziło do zajęcia przez Niemców Meklemburgii, Pomorza, Prus, Marchii i skolonizowania Śląska. Upust ten niemieckiego żywiołu rycerskiego znalazł także ujście w zaborach Zakonu Krzyżowego i kolonizacji na ziemi polskiej. Pierwsze ślady osadnictwa rycerstwa niemieckiego przypadają u nas na czas rządów Kazimierza II. Nadał on w r. 1186. Winfriedowi, synowi hrabiego kolońskiego trzy grody i starostwa : Sandecz, Oświęcim Siewier z wielkimi posiadłościami jako lenno. Według Sygańskiego osiedlili się niemieccy rycerze w roku 1244. w Sądeczyźnie, nad Dunajcem i Popradem i pobudowali Czorsztyn, Rytko i inne zamki.

Z osadnikami rycerzami nadciągnęli i szpilmani i oni, zdaje się, przynieśli do Polski podanie o Wäłterze i Helgundzie.

Jeszcze silniejszym okazuje się parcie żywiołu niemieckiego skutkiem wielkiego rozwoju mieszczaństwa niemieckiego, które kolonizuje ziemie słowiańskie, przyzywane zaś przez książąt śląskich zalewa i germanizuje Śląsk, a popierane także przez władców polskich obsadza starożytne grody polskie i przemienia je w miasta.

Miasta, opierające się na żywiole niemieckim i prawie magdeburskiem, szerzą w Polsce obyczaj niemiecki, rzemiosło, naukę i literaturę mieszczańską.

Z Niemiec przybywają klerycy waganci, rymotwórcy, zwani także reimer. W r. 1230. skarży się opat klasztoru pod Krakowem na krakowskich szkolarzy z powodu ich brzydkiego zachowania się w czasie Bożego Narodzenia i ich pieśni : zapewne swobodne pieśni wagantów. (Waganci klerycy — wędrowni studenci, których pełno było w Niemczech). Kazimierz Wielki potwierdza w r. 1336. edykt rady miejskiej Krakowa przeciw zbytkom na weselach, wspominający o produkcjach reimerów.

Pierwsza osada niemiecka w Krakowie istniała już w r. 1150., w r. 1244., dowiadujemy się, że Kraków ma prawo magdeburskie. Także i Lwów miał osadę niemiecką, a nazwa Lemberg pochodzi od słowa Leuenburg, Löwenburg, gród Lwa.

Żywioł niemiecki wzmacnia się w taką siłę, iż dopuszcza się buntu pod biskupem Muskatą i wójtem Albertem, łącząc się

z Niemcami przeciw Władysławowi Łokietkowi (1311). Król Kazimierz Wielki ogranicza aspiracje Niemców, a zaprowadzeniem najwyższego sądu (1337) usuwa związek miast z państwem niemieckim. Wzmocnienie państwa polskiego, dokonane przez złamanie pod Grunwaldem potęgi Krzyżaków, ostoi żywiołu niemieckiego w Polsce, powoduje naturalny proces polonizacji Niemców w miastach w w. XIV. i XV.

Z tych to Niemców, którzy zlewają się w miastach z żywiołem polskim, otrzymuje Polska niebawem swoich najdzielniejszych synów, n. p. w w. XVI. Stanisława Hozyusza, Marcina Kromera*).

II.

Nazwę Polska, Polacy, Polania, potem Polonia spotykamy w X w. po Chr. Zanotowali ją najbliżsi Polakom Sasi, a odnosi się do Wielkopolski. Już na wiek przedtem znane było, nawet dalszym cudzoziemcom, plemię siedzące nad Wisłą, pod nazwą Visleland, Vuislane, z miastami Krakowem i Wiślicą.

Pieśń o Nibelungach nazywa Polskę diu Poelan, Polaka der Poelan. W średniogórnoniemczyźnie znajdujemy wyrażenia polanisch, polenisch, co znaczy polski.

Najstarsze wzmianki o Polakach znajdujemy w najdawniejszych utworach literatury niemieckiej, Pieśni o Nibelungach i łączącej się z nią pieśni Die Klage.

Odnosne ustępy z Nibelungów i Klage, jakoteż i inne utwory z średniowiecza, dotyczące naszych dziejów, podają w brzmieniu oryginału, t. j. w mowie średnio-górno-niemieckiej, mittelhochdeutsch, celem pouczenia uczniów, jak wyglądał język niemiecki w wiekach średnich i wykazania, jak był pełnym i dźwięcznym. Nauczyciel może do zasobu znalezionych tu wyrażeń nawiązać uwagi o przemianie i rozwoju języka od owych czasów po nasze.

Ustęp w Pieśni o Nibelungach (pieśń XII.) powiada, że z Etzlem (Attyłą), królem Hunów, przybyli na przyjęcie Krymhildy

*) Por. A. Brückner Geschichte der polnischen Literatur. H. Nitschmann Geschichte der polnischen Literatur. G. Smólski Niemcy w Galicyi.

bohaterzy (woje) różnych narodów, a pomiędzy nimi i z kraju Polaków. W opisie Polaków znajdujemy charakterystyczną ich cechę, a mianowicie wzmiankę, że posiadali dobre konie, na których dzielnie jeździli.

1. Etzelen¹ herschaft was witen erkant²,
daz man ze allen ziten in sime hove³ vant
die kuenesten recken⁴, von den ie wart⁵ vernomen
under kristen unde heiden: die waren mit im alle komen.

Von Riuzen⁶ unde von Kriechen⁷ reit da manic man
Den Poelan⁸ und den Vlachen⁹ sah man snelle gan¹⁰,
ros diu vil guoten si mit krefte riten.

Uzupełnienie Nibelungów tworzy pieśń młodszego pochodzenia p. t. Die Klage. Pieśń ta opiewa skargi, jakie zawodzą pozostali przy życiu bohaterzy Nibelungów z powodu zgonu tak wielu i tak zacnych rycerzy. Pomiędzy poległymi znajdujemy także wojów polskich, którzy z nieznanym bliżej księciem Hermanem przebywali na dworze króla Attyli (Lachmann „Die Klage“ str. 247).

2. Der herzoge Hermann, ein fürste uz der Poelan,
und Sigeher von Walachen vil flizeclich¹ rachen²
der edeln Kriemhilde leit³. Zwei tusend riter gemeit⁴
si brachten zuo der wirtschafft⁵, die⁶ von der edeln geste⁶ kraft
alle wurden verswant⁷.

Zwrócić tutaj uwagę muszę na okoliczność, że i w młodszej pieśni łączy autor Polaków i Wołoszczyznę, tak jak to czyni Pieśń o Nibelungach. Dowodzi to, że znał dobrze Pieśń o Nibelungach i tworząc swój utwór, miał ją przed oczyma.

III.

Drugim utworem literackim, który świadczy o stosunku Niemiec i Polski, jest baśń szpilmanów niemieckich, epepeja

1. Objasnienia: ¹ Etzel – Attila, atta, ociec, ojciec, attila, ojczulek, nazwa gotycka królowi Hunów przydana, ² war weithin bekannt, ³ an seinem Hof (on połączył hordy koczujących narodów), ⁴ der Recke, wój, wojownik, ⁵ ward, wurde, ⁶ der Russe, ⁷ der Grieche, ⁸ die Polen, ⁹ die Walachen, Wołosi, ¹⁰ gehen.

2. Objasnienia: ¹ fleiszig, ² rächen (rach, gerochen), ³ das Kriemhilden zugefügte Leid, ⁴ lebensfroh, tüchtig, ⁵ zum Fest bei Attila, ⁶ durch die Kraft der edlen Gäste, d. i. der Burgunden, die sich tapfer gewehrt hatten, ⁷ verswenden, verschwinden – vernichten.

ludowa Waltharilied albo Walther von Aquitanien. Baśń ta, zachowana w przekładzie łacińskim Ekkeharda z wieku X. wzgl. XI. dotarła do Polski i tutaj jak się zdaje, została zlokalizowana w okolicy Tyńca i Wiślicy. Zachowała się wieść o niej w Kronice Boguśła (Baszki) z XIII. wieku, który podaje pod r. 1135., że podanie o Walgierzu Wdałym istniało w tym czasie w okolicy Tyńca i uchodziło za bardzo stare. Bartosz Paprocki wspomina o niem w swoim „Heraldicon Poloniae“, Herby rycerstwa polskiego. Historyk Bielski dotyka tego podania przelotnie, Wójcicki podaje je w dziele „Klechy starożytne, podania i powieści ludowe“ t. I. str. 32–42. Szajnocha omawia je w Nowych szkicach historycznych t. II. str. 1–11 (1857). O stosunku baśni niemieckiej do podania polskiego pisze Robert Rischka w rozprawce „Verhältnis der polnischen Sage vom Walgierz Wdały zu den deutschen Sagen von Walther von Aquitanien“. Brody 1879.

Treść podania polskiego jest następująca :

Walgierz Wdały, burgraf Tyńca, bawiąc w obcych krajach celem wyuczenia się sztuki rycerskiej, zatrzymał się na koniec na dworze króla frankońskiego. Zwrócił on na siebie uwagę wszystkich a przede wszystkim Helgundy, córki królewskiej, której serce podbił swoim śpiewem. Ponieważ Helgunda wiedziała, że ojciec nie pozwoli na ich związek, postanowili uciec do Polski. W Helgundzie kochał się także Arinoldus, syn króla niemieckiego, lecz bez wzajemności. Dowiedziawszy się o zamiarze kochających się, czeka na nich u przejścia przez Ren i wyzywa do walki Walgierza. Walgierz zwycięża i przybywa z żoną szczęśliwie do Tyńca.

W domu dowiaduje się o gwałtach, które popełniał na jego poddanych książę Wiślicy, Wiśław, który pochodził z rodu Popiela. Wyprawia się przeciw Wiśławowi, zwycięża go i osadza jako więźnia na swoim zamku.

Po jakimś czasie wyruszył Walgierz, posłuszny wezwaniu króla, na obronę kresów państwa. Helgunda jest wielce stroskana.

W czasie nieobecności Walgierza zakochała się atoli Helgunda w pięknym Wiśławie i uciekła z nim do jego zamku w Wiślicy.

Walgierz powraca okryty sławą, lecz nie zastaje już w domu żony. Dowiedziawszy się o tem, co się stało, śpieszy do Wiślicy.

Helgundę zastaje samą, ponieważ Wiśław wyjechał na łowy. Z obawy przed zemstą męża, opowiada mu Helgunda, że Wiśław ją porwał i radzi aby się schował w jednej z komór a odda mu Wiśława w ręce.

Walgierz poszedł za jej radą, lecz wyszedł na tem źle. Opadnięto go z przeważającą siłą, zwyciężono i związano. Ażeby zaś Walgierz nie uciekł, oddał go Wiśław pod opiekę swej siostry, brzydkiej Ryngi.

Atoli Rynga zakochała się w Walgierzu i za obietnicę pojęcia jej za żonę uwolniła go z więzów. Wtedy Walgierz zabił Helgundę i Wiśława,

Rynga zaś zabrała skarby Wiśława i szczęśliwie umknęli do Tyńca. Dwór Wiśława dowiedział się o tem, co się stało, gdy Walgierz i Rynga byli już w Tyńcu.

Ciało Helgundy pochowano w Wiślicy. Baszko wspomina, że, widział w r. 1242. podobiznę Helgundy wyrytą na jej grobowcu.

Twierdzenie, że podanie polskie o Walgierzu jest opracowaniem i uzupełnieniem podania zachowanego przez mnicha Ekkeharda p. t. *Waltharius manufortis*, opierano na tem, iż w Tyńcu istniał od r. 1045. klasztor, założony przez Kazimierza dla mnichów z St. Gallen, gdzie przebywał Ekkehard. Prof. Rischka twierdzi w swojej rozprawce, że podanie niemieckie o Walgierzu zachowało się w Polsce prawdziwe i nienaruszone w swojej pierwotnej formie germańskiej. Opiera się zaś ono, jak sądzi prof. Rischka, na starogermańskim micie o losach Odyna i Freyi.

W przeciwieństwie do rozprawy prof. Rischki wartoby zbadać w Walgierzu stosunek żywiołu niemieckiego do polskiego w tem podaniu i zastanowić się nad jego pochodzeniem jako rycerskiej baśni.

O Walgierzu wspomina w *Krzyżakach* Sienkiewicz; dzieło Walgierz Wdały napisał Stefan Żeromski. Pieśń niemiecka o Walgierzu znajduje się w Ekkehardzie Wiktora Scheffla przetłumaczonym na język polski przez Marylę Młodnicką (wyd. Słowa Polskiego).

IV.

Najstarszą pieśnią poświęconą Polsce przez Niemców byłaby pieśń, którą śpiewali żołdacy niemieccy cesarza Henryka V. po jego porażce przez Bolesława Krzywoustego (1102—1138) na Psim Polu. Pieśń tę podaje Marcin Gallus w tłumaczeniu łacińskim, a opiewa ona :

Boleslave, Boleslave, dux gloriosissime

Tu defendis terram tuam quam studiosissime,

Tu non dormis nec permittis nos dormire paululum,

Nec per diem nec per noctem neque per diluculum. 3)

Tekstu niemieckiego pieśni nie posiadamy.

-
1. Bolesławie, Bolesławie, wodzu najślawniejszy,
Swoją ziemię ty obraniasz, jak możesz gorliwie,
I sam nie śpisz i nie dajesz nam spać ani chwili,
Czy to we dnie, czy to w nocy, czy o zmierzchu porze.

V.

Ze wszystkich dzielnic Polski Śląsk wysunięty był najbardziej na wpływy niemieckie i był przewodnikiem tychże do Polski. Ze Ślązka szli osadnicy niemieccy do grodów polskich, a język ksiąg grodowych wykazuje narzecze śląskie. Książę Henryk Brodaty prowadził politykę niemiecką, a św. Jadwiga była gorliwą germanizatorką. Kultura niemiecka, którą przesiąkli Piastowicze, musiała sięgnąć głęboko, skoro jeden z nich a mianowicie książę Henryk IV. z Wrocławia (1270–1290) był minnesängerem. Współcześni nazywają go po niemiecku Herzog Heinrich von Pressela, der milde Fürst, probus dux. Henryk był wnukiem św. Jadwigi a siostrzeńcem margrabi Ottona Długiego z Brandenburgii. Jest to ten Henryk, który walczył z Władysławem Łokietkiem o Kraków, a którego, jako „den milden Fürsten“, popierało mieszczaństwo krakowskie. On odłączył na zawsze Śląsk od Polski i oddał go jako lenno cesarzowi, zwyciężony przez niego w walce. Pochowany we Wrocławiu, w kolegiacie którą wybudował.

Załączona rycina wyjęta jest ze zbioru „Manessesche Sammlung der Minnesängerlieder“, przedrukowanego przez Fryderyka Wilhelma von der Hagen w 7 tomowym dziele „Minnesänger“ (tom 5.). Książę przedstawiony na rycinie jako młodzian z jasnymi lokami w rycerskim stroju. Na czapraku konia wyszyte słowa A M O R i herb śląski, czarnego orła z półksiężycem na piersiach. Na blankach zamku widzimy kilka pań, witających Henryka, wracającego z turnieju. Pomiędzy nimi znajduje się narzeczona Henryka, Mechtylda, córka margrabięgo brandenburskiego, Ottona Długiego, która mu podaje wieniec, jako dank rycerski. Obok księcia znajduje się jego kowal z młotkiem, przed nim dwaj giermkowie o jasnych włosach, z odkrytymi głowami. Przed nimi dwaj szpilmani: jeden uderza w bębenek, drugi ma w ręku róg. Na dole obrazu dwaj wędrowni śpiewacy, fahrende Leute, którzy zbierają kawałki pogruchotanych lanc i głoszą chwałę zwycięzcy.

W zbiorze pieśni minnesängerów zachowały się tylko dwie pieśni miłosne, Minnelieder, księcia Henryka. Jak twierdzą, opiewa on w nich swoją narzeczoną. Oba utwory należą do wybitniejszych

poezyi miłosnych minnesängerskich, odznaczają się świeżością, żywością i elegancją i warte są bliższego poznania. Podaję je w brzmieniu oryginału.

Herzoge Heinrich von Pressela.

I.

1. Mir ist daz herze worden vro
umbe¹ ein vil reine selic² wip³.
Des⁴ gat uf⁵ min gemüete ho⁶,
si ist mir lieb also⁷ der lip⁸;
Ich wil mich des fröuwen⁹ offenbar¹⁰,
an ir ist alles wandels niht¹¹,
daz nim ich vür ein krispez har.
2. Diu reinen wip mit guoten site
diu sint wol aller eren wert;
Die werden man lobe ich hie mite¹;
Got gebe in, swetz² ir herze gert.
Waer' al diu welt gemeine³ also⁴
dar umbe⁵ wolt' ich liden⁶ not,
und wolt ouch mit in wesen⁷ vro.
3. Diu mir wol vröude mac gegeben¹
der lip ist aller saelden² schrin³;
Ach Got, wan⁴ solt ich ie mer leben,
und mueste ich danne bi ir sin⁵,
so vröut ich mich der lieben tage:
swenne⁶ ich min⁷ vrouwen ane sihe,
mir ist wie'z⁸ allez rosen trage.

1. objaśnienia: Pierwszy poemat możnaby nazwać: Moja miłość,
¹ um, durch, ² beglückend, ³ das Weib, ⁴ deshalb, ⁵ geht auf, ⁶ hoch.
⁷ gleichsam, ⁸ der (mein) Leib, Leben, ⁹ freuen, ¹⁰ öffentlich, ¹¹ an ihr
ist nichts von irgendwelchem Wandel, den ich auf die Länge eines krausen
Haares sehen könnte — niema u niej zmienności na kruczy włos.

2. ¹ Die werten Männer (Ritter) lobe ich (auch) hiemit (auf solche Weise)
zdanie wtrącone: ta sama cześć i mężom się należy, ² so was, ³ die
Weltgemeinde, die Welt, ⁴ derart, ⁵ darum, ⁶ die Not, ⁷ sein. (Ich wollte mit
ihr halten in Leid und Freud).

3. objaśnienia: ¹ kann, ² diu saelde—das Glück, ³ ihr Leib ist der
Schrein, scrinium, skrzynia, (naczynie), ⁴ wenn, ⁵ bei ihr sein, ⁶ wann nur,
wenn nur, so oft, ⁷ meine Frau (Geliebte), ⁸ als ob alles.

II.

1. „Ich klage dir meie¹, ich klage dir sumerwunne²
 ich klage dir, liehtiu³ heide breit,
 ich klage dir ouge brehender kle,
 ich klage dir, gruener walt, ich klage dir, sunne,
 ich klage dir, Venus, sendiu leit⁴,
 daz mir diu liebe⁵ tuot so we⁶.
 Welt⁷ ir mir helfen pfliten⁸,
 so truwe ich⁹, daz diu liebe müeze rihten
 sich uf ein minnecliches wesen¹⁰:
 nu lat iu sin gekündet¹¹ minen kumber,
 dur got¹² und helfet mir genesen“¹³.

2. „Waz tuot si dir? la¹ hoeren uns die schulde,
 daz ane sache ir iht gesche²
 von uns, wan daz ist wiser sin“³
 „In liebem wane⁴ habe ich wol ir hulde⁵,
 wanne aber ich vür baz ihtes ge⁶,
 si jiht⁷, ich sterbe, e solch gewin
 mir von ir werde ze teile;
 daz ist ein tot minneclichem heile!⁸
 o we, daz ich sie ie gesach,⁹
 diu mir in herze lieber liebe¹⁰ reichet¹¹
 so bitterlichez ungemach!“¹²

3. „Ich meie wil den bluomen min verbieten¹,
 den rosen rot, den lilien wiz²,
 daz si sich vor ir sliezen zuo“³.
 „So wil ich sumerwunne⁴ mich des nieten⁵,
 der kleinen vogelin süezer vliz⁶,
 daz der gegen ir⁷ ein swigen tuo“⁸;
 „Ich heide breit wil vahren“⁹

1. Utwór ten możnaby nazwać: Skarga kochanka. ¹ o Monat Mai! ² die Sommerwonne, ³ lichte Heide, ⁴ mein sehndendes (sehnliches) Leid, ⁵ die Geliebte, ⁶ weh tun, ⁷ wollet ihr, ⁸ sie mir verbinden, ⁹ so glaube ich, ¹⁰ dasz die Geliebte ein lebenswürdiges Verfahren annehmen müsse. ¹¹ nun lasset, dasz mein Kummer euch verkündet werde, ¹² durch (bei) Gott, ¹³ heil werden.

2. Odpowiedź tych, przed których zanosí skargę poeta. ¹ lasz, ² dasz ohne Ursache ihr (nicht) irgend etwas von uns geschehe, ³ da das ein weiser Sinn (Verfahren) ist. — Wiersz 4. Odpowiada Poeta: ⁴ im Liebeswahn, ⁵ im irrtümlichen Glauben, als einem Verliebten, scheint es mir, dasz ich ihre Huld habe, ⁶ wenn ich aber weiter gehe ein bischen (mehr verlange), ⁷ jehen — sagen, sie sagt, ich würde eher sterben, als solch ein Gewinn (der Liebesdank, ihre Erwerbung) mir zuteil werden könnte, ⁸ das ist ein Tod für das Liebesglück, ⁹ gesehen hatte, cz. zaprzeszly, ¹⁰ anstatt Liebe, ¹¹ gewährt, ¹² Verdrusz, Leid.

si, swenne si wil nach glanzen¹⁰ bluomen gahen¹¹
 uf mich, ich wil si halten dir:
 nu si von uns widerseit, der guoten“¹²,
 sus¹³ musz si sin genaedig¹⁴ mir.

4. „Ich brehender¹ kle wil dich mit schine² rechen,
 swenne si mich an mit ougen siht,
 daz si vor glaste³ schilhen⁴ muoz“.
 „Ich gruener walt wil abe min löuber⁵ brechen,
 hat si bi mir ze schaffene iht⁶,
 si gebe dir danne⁷ holden gruoz“.
 „Ich sunne will durchhizzen⁸
 ir herz, ir muot⁹, kein schatte huot¹⁰ vür swizzen¹¹
 mag¹² ir gen mir gehelfen niht,
 sin' welle¹³ dinen senden kumber swenden¹⁴
 mit herzlicher liebe geschilt“¹⁵.

5. „Ich Venus wil ir allez daz erleiden¹
 swaz minneclich geschaffen ist,
 tuot si dir niht genaden² rat³“.
 „O we, sol man si von den wunnen scheiden⁴,
 e wolde ich sterben sunder vrist⁵,
 swie gar⁶ si mich betrüebet hat“.
 „Wiltu dich rechen⁷ lazen,

3. Odpowiada Maj. ¹ verhindern, ² weisz, ³ zuschlieszen. Odpowiada Roskosz letnia. ⁴ Sommerwonne, ⁵ sich bemühen, das besorgen, ⁶ der Fleisz der Vögel (der Gesang) ⁷ vor ihr, ⁸ dasz er schweigen tue (schweige). Odpowiada Łąka. ⁹ fangen, ¹⁰ glänzend, ¹¹ eilen, ¹² nun sei von uns Feindschaft angekündigt der guten (Dame). Poeta-kochanek odpowiada ¹³ so, ¹⁴ gnädig, gewogen.

4. Odpowiada Koniczynka. ¹ glänzend leuchten, ² der Schein, ³ glast—Glanz, ⁴ schielen, blinzeln, geblendet werden. Odpowiada Las ⁵ das—Laub, ⁶ etwas zu schaffen, ⁷ ausser dasz sie dir... Odpowiada Słońce. ⁸ durch hitzen, durchwärmen, ⁹ der Geist, das Gemüt, ¹⁰ kein Schatten spendender Hut (keine Vorrichtung für den Schatten) ¹¹ vor dem Schwitzen, ¹² kann ihr helfen, ¹³ ausser dasz sie wollte, ¹⁴ deinen sehnsvollen Kummer abwenden, ¹⁵ die Liebeserzählung, Liebesmäre, Liebesnachricht.

5. Odpowiada Wenera ¹ verleiden, ² die Gunst, die Huld, ³ rat tuon gewähren. Odpowiada Poeta. ⁴ entfernen, ⁵ sonder Frist, ohne Verzug, ⁶ so sehr. Odpowiada Wenera. ⁷ rächen, ⁸ die Wege, ⁹ widerspenstig, (unangenehm werden). Kończy Poeta Kochanek. ¹⁰ der Leib, ¹¹ lasset, ¹² eher, ¹³ sie aber unversehrt, gesund bleiben.

ich schaffe, daz ir aller vröuden strazen⁸
ir widerspānic⁹ müezen wesen“.

„Ir zarter lip¹⁰ der möht des niht erliden,
lat¹¹ mich e¹² sterben, si genesen“! ¹³

Henryk zaznawał u współczesnych Niemców wielkiego poważania. Widzimy to z kroniki rymowanej Ottakera „Ottakers Reimchronik“ rozdz. 774. i 213. Ustęp ostatni opiewa :

1. Euch ist leicht gesait¹
von des fürsten wirdichait²,
der zu Presla herzog was³ :
was ich von tugenden ie gelas⁴,
die ain fürste haben sol,
des war Herzog Hainreich vol ;
der buoch⁵ was er wol gelert ;
auch het in got damit geert,
daz er zu aller ritterschaft
het baide⁶, chunst⁷ und chraft ;
auch hört ich, daz er were,
getrew und guot richtere,
mendleich⁸, warhaft und milte,
mit des frides⁹ schilte
beschirmet er vor fraysen¹⁰
witiben¹¹ und auch waisen ;
zu der barmunge¹² werken
an zeswen¹³ und an lerken¹⁴,
was er gerecht¹⁵ und behende¹⁶
von seiner jugent unz¹⁷ an daz ende.
Von Windischer zungen¹⁸
für¹⁹ herzog Hainreichen jungen
gehört ich nieman geloben.

Także poeta Tanhuser (Tannhäuser, opiewany przez R. Wagnera) chwali rycerski obyczaj „des Heinrich von Presla in Polen“, jako takiego, o którego szczodrośliwości Niemcy

1. Objaśnienia: ¹ gesagt, ² die Würde, der Wert, ³ war, ⁴ gelesen habe, ⁵ in den Büchern, ⁶ hatte Beides, sowohl... als auch, ⁷ die Kunst, ⁸ mende—die Freude, freudenvoll, ⁹ der Friede, die Ruhe, ¹⁰ der reise—der Räuber, ¹¹ die Witwe, ¹² die Barmherzigkeit, ¹³ der Rechte, der Gerade, ¹⁴ der Lahme, ¹⁵ bereit, ¹⁶ bei der Hand, schnell, flink, ¹⁷ bis, ¹⁸ slavische Sprache, ¹⁹ vor.

Ich hörte nicht, dasz man von diesen, die die slavische Sprache gebrauchen, iemanden vor Herzog Heinrich lobte. Co znaczy: uważano go za najdzielniejszego z pomiędzy książąt szczepu słowiańskiego (może polskiego) a więc nie uważano go jeszcze całkiem za Niemca.

mawiali, że dałby pieśniarzom majątek tysiąca książąt, gdyby go miał. Wystawia go także poeta Heinrich von Meissen, zwany Frauenlob.

Porównaj „Minnesinger“ von Friedrich Heinrich von der Hagen I. II. VII. Bd.

VI.

Prawne stosunki miast polskich opierały się na prawie magdeburgskim, to zaś miało za podstawę zbiór ustaw p. t. Sachsenspiegel. Mieszkańcy miast zwracali się aż do czasów Kazimierza W. (wydania Statutu w Wiślicy 1337) zawsze do Magdeburga i otrzymywali stamtąd wyroki, oryły, Urteile. W bibliotece uniwersytetu jagiellońskiego znajduje się egzemplarz tego zbioru ustaw z roku 1308. z następującymi wierszami, jako wstępem :

1. Hy beginnen Landrechts Capitel
Magdeburgisches rechts,
Mich hat geschrieben eines Meisters hand,
Conrad von Apulle ist er genannt,
Der Stadt und den Bürgern zu Krakowe¹,
Das Sie Gott in seiner Gnade schowe²,
in dem Jahre millesimo
und trecesimo VIII³.
In sankte Jakobis festo
ward ich allhier vollbracht.
Gott, der ist Beginn und ende,
Maria, und die vier und zwanzig⁴,
die als sündler müssen enden,
helft uns gerechtigkeit behalten⁵.
Meyster Eyke von Repychen
hat das recht von welsch in dütsch gebracht⁶.

1. objaśnienia: ¹ Krakow brzmi nazwa tutaj; w zastępywała w niemczyźnie litera u, stąd więc pochodzi pisownia Krakou, później Krakau (także Krakaw), ² schaue, ³ rok 1308., ⁴ niejasne, o kim myśli autor wiersza, może o świętych Pańskich, ⁵ helfet uns Gerechtigkeit üben, ⁶ Meister Eike von Repkown hat das Recht (Buch des Rechtes) aus dem Welschen (Lateinischen) in die deutsche Sprache übersetzt.

Rycerz Eike von Repkowe z Anhaltu spisał saksońskie ziemskie i lennicze prawa, Land und Lehensrecht, zrazu po łacinie, następnie w r. 1230. po niemiecku i nazwał zbiór praw Spiegel der Sachsen. Zbiór ten

Niemiecka kultura przyniosła nam nazwy niemieckie, używane po dziś dzień, n. p. ratusz, burmistrz, wójt, rynek, browar, szynk, folwark, handel, majster, maszt, żagiel, sztygar, kufa, kufel, sztaba, druk i w. i. Od Niemców pochodzą nazwy rzemiosł bardziej kunsztownych, do nas importowanych, n. p. ślusarz, murarz, kuśnierz, rymarz ; rdzennie polskie są : kowal, kołodziej, cieśla, zdun (garncarz), piekarz, szewc.

Należy także zwrócić uwagę na naleciałości niemieckie w gwarze górali tatrzańskich (Józef Szujski i Szczęsny Morawski), n. p.

kierdel, trzoda	==	Hürde
turnia	==	Turm
pyrć	==	Pürsche
hala	==	Halde
szumny (piękny)	==	schön
Giewont	==	Wand, Gewände
Szaflary	==	Schaflager

Szujski twierdzi, że Podhalanie pochodzą z kolonii niemieckich, założonych w XIII. i XIV. w. w królewskiej nowotarskiej; inni odnoszą osiedlenie do czasów wcześniejszych.

Księgi miejskie w miastach polskich, n. p. w Krakowie, były prowadzone w języku niemieckim. Niemieckie zapiski trwają jeszcze przez wiek XVI., polskie pojawiają się dopiero w r. 1537.

O silnym jednak antagonizmie w miastach pomiędzy żywiołem niemieckim i uciskanym przezeń polskim świadczy Pieśń o wójcie Albercie z wieku 14., wyrażająca się o panoszeniu się Niemców w następujący sposób :

Ad hoc traxit me natura,
Quae est Almanorum cura,
Ut quocumque veniunt

rozszedł się w wielkiej ilości odpisów po Niemczech i dał początek niemieckiej literaturze prawniczej. Na nim opiera się południowo-niemiecki zbiór praw, Landrechtbuch, zwany później Schwabenspiegel.

Zapatrzywanie autora na podstawę stosunków prawnych jest humanitarne i postępowe: Człowiek nie może być niewolnikiem drugiego człowieka; biedni i bogaci równi są przed Bogiem ; rozdział agend kościoła i państwa.

Por. Geschichte d. deutsch. Literatur von Vogt und Koch I. Bd. S. 213.

Semper volunt primi esse
 Et nulli prorsus subesse,
 Ad hoc se iam muniunt. 1)

Ze wzmocnieniem się żywiołu polskiego w miastach przychodzi do ostrzejszych starć między Polakami a Niemcami, a w XVI. wieku nawet do zaburzeń w Krakowie (1521), w Nowym Sączu (1508), we Lwowie (1577), skutkiem ukrócania praw Polaków. Konieczny proces kolonizacji doprowadza w wieku XVI. do spolszczenia się najwybitniejszych rodów w miastach, poczem przychodzi kolej na resztę mieszczan Niemców.

W XVI. w. zaczynają się niemieccy mieszczenie krakowscy i lwowscy uczyć gorliwie po polsku. W r. 1539 wyszedł słownik niemiecko-polski w Krakowie, opatrzone w godło: *Ich lerne polnisch. Wer von uns wird polnisch mehr kennen, der wird besser sein und von den Eltern mehr geliebt werden.*²⁾

Ze słowników wyszły w w. XVI. następujące :

Wokabularz łac. włosko pol. niem. 1532.

Wokabularz rozmaitych i potrzebnych sentencji. Polskim i niemieckim młodzieńcom na pożytek teraz zebrany Krak. 1539, Królewiec 1566, 1580, 1587, 1595.

Diccionarium trium linguarum, latinum, teutonicum (niemiecki) et polonicum. Crac. 1541, 1550, 1552.

Diccionarius quatuor linguarum. Wokabularz łac. włosko niem. Krak. 1566.

VII.

Humanizm w Polsce skupia się około uniwersytetu krakowskiego, który staje się przewodnikiem tego kierunku z Włoch i Niemiec. Pomaga mu do rozpowszechnienia się

-
1. Tłum. Tak to pchała mnie natura,
 A zwyczajem to już Niemców,
 Że gdzie tylko przybywają,
 Zaraz chcą tam być pierwszymi,
 A nikomu poddanymi;
 O to tylko się starają.

2. Por. Klemens Bąkowski : *Cechy krakowskie.*

i zdobycia silnego wpływu język łaciński, którym posługują się wszyscy uczeni w Europie. Humanizm pojawia się u nas, tak jak i w Niemczech wówczas, gdy miasta stały się zamożniejsze, postąpiły w kulturze, a uniwersytet krakowski podniósł się na znaczeniu. Szczytu dosięga humanizm w Polsce w w. XVI.; widać to po ilości wydań autorów humanistycznych, przekładów, gramatyk i słowników. Tak samo jak i w Niemczech uwalnia humanizm i w Polsce uczonych od zawistości od powąg kościelnych, a otwiera nowy świat klasyczny, przynosząc swobodę krytyki i szerząc nowe idee.

Na czasy humanizmu przypada najżywszy stosunek świata uczonego polskiego do niemieckiego, najżywsza wymiana ludzi i myśli. W drugiej połowie 15. w. (czasy Kallimacha) spotykamy w spisach wszechnicy krakowskiej uczniów z Bawarii, Frankonii, Szwabii, Turyngii, Brysgowii, Hesyi, Szwajcaryi, Alzacyi, a między nimi wybitnych uczonych. Tutaj studyowali: Tomasz Murner, Jan Aventinus, historyk, Jan Wirdungus, matematyk z Heidelbergu, Henryk Bebelius, od r. 1497 profesor w Tybindze.

Zdaje się za wpływem Kallimacha przybył do Krakowa w r. 1488., słynny humanista niemiecki, Konrad Celtes, poeta uwieńczony w r. 1487. w Norymberdze przez cesarza Fryderyka koroną poetycką. Nie mając stopnia akademickiego, nie miał Celtes prawa wykładania na wszechnicy; miewał zato wykłady w Bursie węgierskiej (w r. 1489) na ulubiony temat humanistów: o pisaniu listów (*de condendis epistolis*). Później wykładał także w Kollegium, o Arystotelesie. Zdaje się, że wieniec poetycki uznano za dostateczną kwalifikację do wykładów. Wpływ Celtesa musiał być znacznym, gdyż w założonej przez niego Sodalitas Vistulana, Towarzystwie Nadwiślańskim, gromadzili się obok Kallimacha i inni magistrzy wszechnicy, jak Jan Ursyn, Krakowianin, profesor literatury łacińskiej, prawa i medycyny, Walenty Eckius, profesor sztuki rymotwórczej, Jan Sommerfeld, zwany Aesticampianus, Wojciech z Brudzewa, profesor matematyki i astronomii, Laurentius Corvinus (Rabe) ze Ślązka, profesor do r. 1495.

Celtes opuścił Kraków, zdaje się, z powodu jakichś sporów i później wyrażał się niechętnie o Polakach, jakkolwiek pozostawał w korespondencji z profesorami krakowskimi, z którymi się stykał w Towarzystwie Nadwiślańskim. Został

on następnie profesorem poetyki i retoryki w Ingolsztadzie, a powołany w r. 1497. przez cesarza Maksymiliana do Wiednia, otrzymał prawo promocyi i wieńczenia poetów i założył „Towarzystwo Naddunajskie“. Zmarł r. 1508., i pochowany w tumie św. Szczepana. Z dotyczących Polski rzeczy pisał ody do Kallimacha, Jana Ursyna, Wojciecha z Brudzewa, opisywał okolice Wisły, saliny wielickie i polowanie na żubry.

Z wszechnicy krakowskiej wyszedł Rudolf Agricola, uwieńczony przez cesarza Maksymiliana koroną poetycką. W r. 1515. powrócił na profesurę do Krakowa i drukował następnie wiele w Krakowie. Ciekawy zapisek o polszczeniu się Niemców krakowskich zachował się w liście Rudolfa Agricoli z r. 1520.: „Bardzo mi przykro bawić dłużej w Krakowie.... Całemu Krakowowi niema co wierzyć, a szczególnie spolonizowanym Niemcom“.

W r. 1525. zaprasza polski humanista, Krzycki, Erazma Rotterdamczyka do Polski, pisząc w liście, że kraj polski złożony z ludu germańskiego i sarmackiego, czem chciał ująć sławnego humanistę. Z rzeczy dotyczących Polski drukował Erazmus „List do króla Zygmunta“ i „Modlitwę Pańską“, którą dedykował Decyusowi; niebawem przetłumaczył ją na język polski Jarosz Spiczyński „dla pań i panienek“.

Narodowości polskie (związki uczniów Polaków) na uniwersytetach niemieckich znajdujemy w Pradze i Lipsku. Jan Zamojski słuchał wykładów Jana Sturma w Strasburgu, Lew Sapieha, czynny jako poseł polski w Moskwie — wspomina o nim Schiller w „Demetriuszu“ — studyował w Lipsku.

Wymienieni humaniści Niemcy drukują wiele utworów w Krakowie, bądź to z dziedziny humanizmu wogóle, bądź też dotyczących życia polskiego. Wybitniejsze rzeczy podam w następującej bibliografii.

Agricola Rudolph jun. De divo Casimiro, carmen elegiacum, dedicatum Paulo de Krosno, 1511. (O św. Kazimierzu elegia.)

Ad pubem literariam carmen, 1512. (Uczącej się młodzieży krakowskiej poświęcony poemat).

Piotr Chmielewski: „Dzieje literatury polskiej“.

Dr. Klemens Bąkowski: „Dzieje wszechnicy krakowskiej“.

Jan Ptaśnik: „Obrazki z przeszłości Krakowa“.

Estreicher: „Bibliografia Polska“.

Hymnus de divo praesule Stanislao, 1519, dwa odbicia (Poemat o św. Stanisławie).

Corvinus Laurentius Novoforensis. Carminum structura Cracoviarum studentibus dedicatum, wydane w Lipsku i Krakowie 1496. (O budowaniu poematów, dziełko poświęcone młodzieży krakowskiej).

Cosmographia, wyd. w Bazylei 1497., zawiera utwór „Oda de Polonia et Cracovia“.

Hortulus elegantiarum, 1507, 1518, 1527 (Ogródek nadobny).

Latinum idioma, 1527 (O mowie łacińskiej).

Ecchius Valerius. De Thurzonorum origine 1519. (O rodzinie Thurzonów, poświęcony biskupowi Aleksandrowi Thurzonowi). Autor podaje jako miejsce druku Gracchoviae, wywodząc miasto Kraków od Grakchów.

Esticampianus (Somerfeldt). Modus epistolandi, 1515, 1518, 1519, 1522. (O sposobie pisania listów).

Eobanus Hessus Encomium nuptiale Sigismundo regi, 1512. (Wiersz pochwalny na cześć zaślubin króla Zygmunta).

Hutten Ulricus. Liber de arte versificatoria, 1525. (O wierszowaniu).

Locher Jacobus; Threnus in mortem Hedvigis, Ingolstadt. 1502. (Tren na śmierć Jadwigi).

Judicium Paridis de pomo aureo, Cracoviae 1522, (Sąd Parysa o złotym jabłku). Dziełko to stanowi początek naszej komedii świeckiej.

Murner Thomas. Chartitodium logices, 1507. (Nauka logiki).

Erasmus Rotterodamus. Familiarium Colloquiorum formulae, 1519. (O sposobie prowadzenia rozmowy nadobnej).

Opus de conscribendis epistolis, 1523. (O sposobie pisania listów).

Absolutissimus de 8 orationis partibus libellus, 1523, 1540, 1548. (O częściach składowych mów).

Epistola ad inclitum Sigismundum, Regem Poloniae 1527. (List do Najj. Zygmunta, króla Polski).

Księgi, które zowią język, 1548. (tłumaczenie).

Precatio dominica. 1525.

Modlitwa Pańska (tłumaczenie poprzedniego. 1533.

Ricerstwo chrześcijańskie, przełożył Wojciech z Nowego Miasta z przedmową Seklucyana, Królewiec. 1558., Wilno 1585.

Epistola contra quosdam, qui se iactant Evangelicos, 1530. (List przeciw mieniącym się Ewangelikami).

Nowy testament tłum. Meletius Lycae. (Ełk). 1552.

W Bibliografii Estreichera znajdujemy tegoż autora dzieł łacińskich, tłumaczeń na język polski i ich wydań 38; ukazały się wszystkie w Krakowie w latach 1515–1585.

VIII.

Reformacya zastosowała zasadę krytyki do tradycyi kościelnej i dogmatów i przyznała rozumowi jednostki prawo ich badania i wyjaśniania. Nie weszła tak głęboko w umysły, jak

w Niemczech ; szlachta pozbywszy się nienawistnej jurysdykcji duchownej ochłodziła i powróciła do kościoła katolickiego. W każdym jednak razie reformacja w XVI. w. wniknęła w życie duchowe szlachty i przyczyniła się do wywołania wielkiego ruchu umysłowego w Polsce (jak to było i w Niemczech), podniosła nauczanie szkolne, stworzyła lepsze podręczniki i wywołała rozpowszechnienie się języka polskiego i utworów literatury, ponieważ dla pozyskania zwolenników musiała głosić swoje nauki w mowie zrozumiałej, co także katolików spowodowało do podobnego postępowania i wywołało rozwój literatury katolickiej. I sztuka drukarska, która wcześniej dostała się do Polski (1475 pierwszy druk polski), rozwinęła się wskutek reformacji, gdy możnowładcy i szlachta, opiekujący się innowiercami, poczęli zakładać tłocznie (drukarnie). Luteranizm szerzy się po miastach, zamieszkałych przez żywioł niemiecki, szczególnie w cieszących się swobodą wyznaniową Gdańsku i Toruniu, kalwinizm pośród szlachty. Sekularyzacja Prus oddziaływała na Polskę głównie przez miasto Królewiec, skąd działał jego główny przedstawiciel, Jan Seklucyan, na całą Polskę.

Podczas reformacji wielu pisarzy przeniosło się do Królewca pod opiekę księcia pruskiego. Nie zerwali oni przez to węzłów, łączących ich z ojczyzną. Królewiec zawierał wówczas jeszcze wiele żywiołu polskiego, co widać stąd, że ustanowiono przy nim polskiego kaznodzieję. Jednym z pierwszych, którzy udali się pod opiekę księcia był Jan Seklucyan. Przybył do Królewca około r. 1541. a umarł w r. 1578. W Królewcu był czynny jako pisarz, wydawca i księgarz.

Seklucyan wydrukował pierwszy w Polsce tłumaczenie „Nowego Testamentu“ 1551—1553. Dopiero później (1561) ukazało się katolickie tłumaczenie „Biblii Leopoli“ a w r. 1563. socyniańska „Biblia Radziwiłłowska“. Wpływy luteranizmu, kalwinizmu i arianizmu dostają się do Polski przez uczonych polskich, którzy przebywali na uniwersytetach niemieckich — niektórzy z nich w bezpośredniej styczności z mistrzami innowierców. Modrzewski n. p. zapoznał się w Niemczech z Filipem Melanchtonem, Orzechowski z Lutrem, który cenił jego bystry rozum. Luteranizm najwcześniej rozwinął się w Gdańsku. Edyktem z r. 1523. zakazał Zygmunt I. pisma Marcina Lutra. Przeciw luteranizmowi walczył Stanisław Hozyusz

(1504–1579), który sprowadza Jezuitów do Polski i Marcin Kromer (1512–1589), pół Niemcy, za Polaków się mający, i Stanisław Orzechowski.

Przy omawianiu działalności Lutra w Niemczech i wpływu jego tłumaczenia biblij na język niemiecki należy zwrócić uwagę na możliwość pociągnięcia paraleli między jego działalnością religijną i literacką a działalnością głównego przedstawiciela naszego protestantyzmu, Jana Seklucjana. Autor do takiej paraleli nie ma materyałów, poda natomiast nieco danych z ruchu literackiego, wywołanego w Polsce przez Lutra i Seklucjana.

Sigismundus I. Edictum regium contra Lutherum 1523 (1521) (Edykt królewski przeciw Lutrowi).

Luter Marcin. Epistula ad Henricum VIII. et responsio a L. Cosco. Cracoviae. Vietor 1527. (List do Henryka VIII. i odpowiedź L. Coscusa).

Das neue Testament. Kraków 1540. Helicz.

Postilla domowa tł. Hieronim Malecki, Królewiec (1556), 1574.

Enchiridion, katechizmus mały albo dziecinne kazania, tł. Hieronim Malecki, pleban lecki, Królewiec, 1561, 1593.

Katechizm większy tł. j. w.

Katechizmik albo nauka chrześcijańska, Toruń 1583., 1591.

! Katechizym po niemiecku i prusku. Królewiec 1545., 1561 !

Jan Seklucyan. Catechismus to jest nauka najprzedniejsza o wierze. Królewiec 1547.

Catechismus, to jest dziecinna a prosta nauka Chrześcijańskiej wiary. 1541, 1546, 1548, 1568.

Ewangelia św., Pana Jezusa Chrystusa i nauka czytania i pisania. 1551.

Modlitwy nabożne, których chrześcijańscy ludzie i-dziatki ich używać mają (układali pospołem Wojciech z Nowego Miasta, Mikołaj Rej, Andrzej Trzycieski, Jan Sylusz, Bernard Wapowski i S. Z.) 1559.

Oeconomia albo Gospodarstwo. To jest nauka jako się wszelki krześcijański człowiek na gospodarstwie sprawować ma. 1545.

Pieśni Chrześcijańskie dawniejsze y nowe których Chrześcianie tak w kościele jako y doma używać mają (z Erazma Rotterdama, Jana Zareby, Andrzeja Trzycieskiego, Mikołaja Reja, S. Z(acyusza), W. S(zamotulskiego), J. Lubelczyka, Jakóba Siliusa, Bernarda Wapowskiego, 1559.

Przygothowanie chrześcijańskie na drogę śmierci, tłum. z łac. 1558.

Postilla z Melanchtona, Spangenberg a i innych, 1556.

Testamentu Nowego cz. I. 1551.

Testament Nowy zupełny, 1552, 1553.

Testament Nowy, przytem nauka czytania i pisania 1553, 1554, 1555, 1556, 1574, 1568.

Wszystkie dzieła wydane w Królewcu.

Porównaj: Fellkell „Der Protestantismus in Polen“. Ks. Warmiński „Seklucyan“ Dzieł tych nie miałem.

IX.

Ruchowi wywołanemu przez reformację zawdzięczamy także powstanie literatury ludowej w języku polskim, co widzimy i w Niemczech (Volksbücher). Inicytatorami byli drukarze i księgarze, Niemcy, którzy rozwinęli ruch wydawniczy i pobudzili do pisania i tłumaczeń bakałarzy i magistrów akademii krakowskiej. Byli to drukarze, Jan Haller, Hieronim Wietor, Floryan Ungler, Maciej Scharffenberg. Literatura ludowa niemiecka i polska w w. XVI. jest prawie ta sama ; i tu i tam interesują te same tematy. Podaję poniżej kilka tytułów :

Historia trojańska [1522 ? niepewne] inne druki z r. 1563. i 1597.

Rozmowy, które miał król Salomon Mądry z Marchottem grubym a sprośnym 1521. (tłum. z łac. Jan z Koszyczek, bakałarz).

Historia o Poncyanie, jako syna swego Dyoklecjana dał w naukę 7 mędrcom, tł. j. w. data ?

O żywocie Aleksandra Wielkiego, 1550.

Historia o pięknej Meluzynie, 1569.

Wiemy, że było wiele innych ksiązek ludowych, które jednak nie zachowały się pomiędzy drukami z w. XVI. i XVII., ponieważ zniszczyły się przez ciągłe używanie. Posiadamy je jedynie w drukach z w. 19. jako literaturę jarmarczną. Są one przeważnie tłumaczeniem niemieckich ksiąg ludowych.

Historia o św. Genowefie, księżniczce Brabancyi 1835.

Historia o Magielonie, królewnie neapolitańskiej.

Historia o bogobojnej Gryzeldzie 1873.

O świętej Helenie, córce króla Antoniusza, cesarza greckiego z Konstantynopola 1874-

Historia o Fauście, słynnym czarnoksiężniku 1875.

Historia o Gregoryuszu do skały przykutym.

O Janie Okpiświacie albo Sowizdrzale (Till Eulenspiegel).

Historia o Fortunacie.

X.

Teatr polski w XVI. wieku wykazuje trzy typy, tak jak i w Niemczech. Pierwszy typ opiera się o teatr średniowieczny i jest ściśle ludowy, drugi łaciński, jezuicki, służy celom szkoły, a trzeci nadworny stanowi oparcie dla trup wędrownych, (w Niemczech Wandernde Komödianten).

Teatr ludowy rozwinął się u nas w wieku XVI., Mieliśmy tak jak i Niemcy, kompanie aktorów. Pierwszą była kompania studentów krakowskich. W roku 1516. wystawili wobec króla i królowej sztukę łacińską „Ulyssis prudentia in adversis“, a w r. 1522. sztukę Jana Lochera ze Szwabii p. t. „Judicium Paridis de pomo aureo“. Sztuka ta została następnie przerobiona na polskie p. t. „Sąd Parysa, królowica trojańskiego“ i grywano ją bardzo często. Jest to nasza pierwsza komedia. Sztuka ta znaną była także i w Niemczech; przerobił ją na scenę ludową Hans Sachs.

Tak jak w Niemczech, były i w Polsce misterya, t. j. dramat religijny. Misterya nasze powstały pod wpływem sceny niemieckiej. Wystawiały je również kompanie aktorskie. Misterya rozwinęły się i w Polsce w taki sam sposób, jak i w Niemczech, a mianowicie z officiów, t. j. obrzędów u grobu Jezusa Chrystusa. Posiadamy „Officium sepulcri.“ (Obrzędy u grobu Chr. P.), katedry krakowskiej z wieku XII. i XV. Wiemy także że w r. 1377. odbył się „ludus paschalis“ na Kazimierzu. Officium katedry krakowskiej z XV. w. podobne jest do officium halbersztadzkiego z r. 1440. *) Najstarszem polskiem misteryum jest „Historia o chwalebnem zmartwychwstaniu Pańskim“ Mikołaja z Wilkowiecka, z wieku XVI. Treść jego zupełnie podobna do treści misteryum niemieckiego.

Kompanie aktorskie rozbudziły w Polsce zamiłowanie do teatru tak jak to się stało i w Niemczech. Prócz wymienionych należy wyszczególnić jeszcze „Kompanię studentów chełmińskich w Prusiech“. Wpływowi kompanii należy także przypisać rozwój misteryów o Bożem narodzeniu, czyli inaczej jasełek i szopki, które rozwinęły się odrębnie i na większą skalę w Polsce, które atoli istniały również i w Niemczech. **)

Znane było w Polsce także misteryum o wypędzeniu Adama i Ewy z raju. Sztuka ta w Niemczech nosi nazwę: „Paradeisspiel“. Sztukę ludową o Adamie i Ewie napisał także Hans Sachs.

*) Porównaj o tem Stanisław Windakiewicz: Dramat liturgiczny w Polsce średniowiecznej. Rozpr. Akad. um., wyd. filologiczny. Serya II. tom 19. rok 1902. **) Weinhold: Weihnachtsspiele und Lieder aus Süddeutschland. Kummer: Erlauer Spiele. Creizenach: Zur Gesch. d. Weihnachtsspiele (Nach Hss. der Krakauer Universität).

Tak jak i w Niemczech, odbywały się i w Polsce igrzyska pasyjne, bądź to jednodniowe bądź kilkodniowe. Nie utrzymały się one jednak ponad w. XVII. Przedstawianiem ich zajmowały się bractwa kościelne, studenci i rzemieślnicy. Największym igrzyskiem pasyjnym jest „Cykl dominikański” z roku 1533., który obejmował 108 scen, wyprowadzał na scenę około trzysta osób, a którego przedstawienie trwało cztery dni.

Istniały u nas także, tak jak i w Niemczech, misterya o świętych, i morałki karnawałowe, sztuki moralizujące. Ulubioną była u nas, tak jak i w Niemczech, sztuka „O bogaczu i Łazarzu” i „O synu marnotrawnym”.

W Niemczech, szczególnie w Norymbergii, były ulubione zabawy publiczne i pochody w maskach w ostatni dzień zapust, t. zw. Fastnachtspiele. Z powodu ciągłych stosunków naszych mieszczan z Norymbergią przeniosły się te zabawy i pochody do nas. Rzeźnicy krakowscy mieli publiczne zabawy na rynku i pochody z wołem, ale ich w r. 1536. zakazano. Zabawę z konikiem mieli włóczkowie wiślańscy, t. j. spławiacze drzewa, a konik zwierzyniecki jest zabytkiem tej wesołej zabawy. Podobna zabawa z konikiem była także w Norymbergii. Spis rzeczy po pewnym kupcu, zmarłym w Krakowie roku 1609., wymienia „maszkary białołęwskie, z brodami i wąsami”, co świadczy o urządzaniu pochodów w przebraniu.

Były także pochody z Judaszem, pochody Herodów i Bachusów, istniejące jeszcze do dziś dnia. Pochody żydowskie w czasie Hamana i kuligi stoją pod wpływem owych pochodów i zabaw.

Z niemieckimi sztukami „Fastnachtspiele”, tworzonemi w miastach przez rzemieślników, możemy porównać u nas t. zw. sztuki rybałtów, t. j. nauczycieli ludowych, którym w XVI. wieku wskutek zniszczenia wielu parafii przez reformację zabrakło posad, a z których niektórzy rzucili się do tworzenia komedii społecznej. Najstarszą sztuką jest: „Wyprawa Albertusa na wojnę”, (1590.), „Albertus, z wojny powracający”. (1596.), „Komedia rybałtowska”, (1615.). Ojczyzną tych komedii jest Kleparz krakowski. W dwóch utworach, a mianowicie w dyalogu „Guślarze”, gdzie się odbywa sąd nad czarownicą i w komedii „Pielgrzym i pątnica”, gdzie się odbywa sąd nad pątnicą

z powodu sprzedaży fałszywych świętości, widać wpływ scen sądowych, przedstawianych w norymberskich „Fastnachtspielen“.

Także i w polskim teatrze ludowym istniały, jak i w niemieckim, humorystyczne wkładki, intermedya lub intermezza, stojące pod wpływem włoskim. Widać je w Polsce już w wieku XVI. Intermedya te miały urozmaicać sztukę poważną i rozweselać publiczność, a występowali w nich zawodowi śmieszkowie. W Niemczech uwija się po teatrze „Hanswurst“ aż do czasów Gottscheda, t. j. pierwszej połowy XVII. wieku.

I w Polsce byli, tak jak i w Niemczech, komicy zawodowi, śmieszkowie, błażni uliczni i nadworni, a wzmianki o nich spotykamy w rozporządzeniach kościelnych i miejskich z w. XIII., XIV. i XV. Akta nazywają ich żonglerami, spielmanami, aktorami wędrownymi, mimikami, frantami. Jedna ze wzmianek powiada, że szpilmani niemieccy chodzili po Krakowie w XV. w. z powinszowaniami „zu den Weihnachten oder Obersten Tagen“. Błażni ci występują w misteryach w humorystycznych rolach służących lub dyabłów; i w innych sztukach ludowych zapewne ich nie brakowało. *)

Uwaga: Działalność Reja da się porównać z działalnością Hansa Sachsa w Niemczech; cechy wspólne: samouctwo, naturalny humor, jędrny język, powierzchowne wpływy klasyczne, stanowisko pioniera w ruchu literackim. Działalność Kochanowskiego nie ma odpowiednika w literaturze niemieckiej.

XI.

W XVII. w. zajmują się sprawami polskimi pisarze śląscy powodowani względami dworskimi.

Poeta niemiecki Marcin Opitz, będący w zawistości od Piastów z Lignicy i Brzegu, stoi od r. 1636. aż do śmierci, na usługach króla Władysława IV. W poemacie pod tytułem

*) Stanisław Windakiewicz: „Teatr ludowy w Polsce“. Rozprawy Akad. umiej. wyd. fil. Serya II. t. XXI.

Dr. Klemens Bąkowski: Dawne cechy krakowskie.

„Lobgedicht an die Königliche Majestät zu Polen und Schweden“ chwali swego mecenasa i jego zwycięstwa nad Turcyą i Rosyą. W tym i innym jeszcze poemacie chce wykazać Opitz swoje wiadomości historyczne, w celu zasłużenia sobie na stanowisko historyografa królewskiego, które też w samej rzeczy uzyskał, tak bowiem podpisuje się na dokumentach.

Niemcy śląc szanowali i kochali bardzo swoją dynastję Piastów. Gdy w r. 1660. spodziewano się na dworze księcia Chrystyana męskiego potomka, (a był to ostatni Piast), powstało wówczas uroczyste widowisko sceniczne poety Andrzeja Gryphiusa p. t. „Piastus“.

Jest to najlepszy utwór Gryphiusa, który znał historję Polski, a nawet umiał po polsku. Treść jego jest następująca :

Srogi Popiel dzierży tron polski i dręczy lud swój okrucieństwami. Aniołów, którzy niepoznani zagościli do niego, każe wygnąć psami. Wtedy anieli zwracają się do Piasta, a przyjęci przezeń gościnnie, opowiadają mu o jego losie przyszłym i rozwijają przed nim historję Polski aż do ostatniej doby.

W r. 1683. pośpieszył Wiedniowi na odsiecz król Jan Sobieski. Odsiecz ta głęboko wryła się w serca Niemców, a szczególnie wspaniała postać rycerskiego króla polskiego, jego mądry a dobrotliwy wzrok, zaś w pamięć Wiedenek jego piękny wąs. Na cześć króla polskiego powstało wiele pieśni ludowych, które wówczas kwitły w Wiedniu. *)

Oto jedna z nich :

Polen hat sich nicht vergessen,
Und dem Christentume treu,
Mit den Türken abgemessen,
Welcher Säbel stärker sei.

Wystawiano także w Wiedniu spryt i odwagę Jerzego Franciszka Kulczyckiego, który umiał straż Turków oszukać i przynosił do Wiednia wiadomości z obozu polskiego i tureckiego. Kulczycki figurował w dyalogach ludowych jako osoba humorystyczna, wesołek. (Kulczycki założył pierwszą kawiarnię w Wiedniu ; ulica jego imienia istnieje dotychczas).

*) Za czasów odsieczy działał w Wiedniu ludowy kaznodzieja A b r a h a m a Santa Clara († 1709), którego kazania użył Schiller w Wallensteinie do stworzenia kazania Kapucyna. Por. także A. Stranitzky ?

Przyjęcie korony polskiej przez królów Saksończyków było nieszczęściem dla Polski i Saksonii. Nie łudzą się w tym względzie nawet sascy poeci dworscy króla Augusta II. Jan Besser przedstawia ten fakt jako danie przez Augusta II. całemu światu „wspaniałego przykładu bezinteresowności“, ponieważ przyjął koronę państwa, nierządem stojącego.

Jan Ulryk König, opisując dwór Augusta II. z lubością przedstawia polskich magnatów, którzy się na dworze królewskim zjawili, a mianowicie Mniszka, Wiśniowieckiego, Branickiego, Radziwiłła, Sapiełę, a niemniej zajmuje się pięknymi polskimi ułanami, występującymi z lancą, i dziarską husaryą.

I za Augusta III. zajmowali się sascy poeci dworscy sprawami polskimi, a mianowicie występując przeciwko jego kontrkandydatowi, Stanisławowi Leszczyńskiemu, którego popierało bezskutecznie miasto Gdańsk. *)

Przeciwko kultowi Stanisława Leszczyńskiego, a mianowicie przeciw wierszowi Woltera, popierającemu Leszczyńskiego, występuje na usługach Augusta III. poeta niemiecki Jan Krzysztof Gottsched w utworze niemieckim i francuskim. Leszczyńskiemu poświęcił jeszcze w r. 1802. poeta Jan Gotfryd Herder piękny wiersz w „Adrastei“ i przypisuje w nim upadek Polski okoliczności, iż zrzuciła z tronu króla Leszczyńskiego :

Weh' unglückseliges Polen, Dir!
 Dasz deinem Biedersohne Du
 Zweimal die Krone gabst und nahmst.
 Du solltest nicht, befreit durch ihn
 Von Trägheit, grober Üppigkeit
 Ein Reich der Freiheit, der Vernunft,
 Der Eintracht werden. Sprachst dein Veto selbst;
 Und das Verhängnis unterschrieb.

Po śmierci Augusta III. zamknęło się wiele dróg, łączących Polskę z Niemcami, to też stosunek Niemców do Polski za czasów Stanisława Augusta jest obojętny. Ożywia się dopiero w czasie rozbiorów.

*) Z Gdańska pochodził sławny sztycharz, Daniel Chodowiecki, Polak, który tworzył sztychy dotyczące życia niemieckiego, n. p. ilustracje do dzieł Lessinga, jakoteż i polskiego, n. p. sceny z życia szlachty, a którego i Niemcy zaliczają do swojej narodowości. Życiorysy Chodowieckiego pisali Wolff von Oettingen 1895. i Ludwig Kämmerer, (wyd. Knackfussa). Sztychy można oglądać w Muzeum Narodowym w Krakowie.

Przeciwko Polsce starał się usposobić opinię publiczną król pruski Fryderyk II. w eposie p. t. „Guerre des confederés“ (1771), w której daje wyraz swojej pogardzie dla Polaków. *)

Poeta Krzysztof Marcin Wieland, pisząc o zaborze Polski w swoim czasopiśmie „Teutscher Merkur“ (r. 1773), życzy aby, Polsce było lepiej i wyraża się z czcią o Tadeuszu Rejtanie.

Poeta Krystyan Fryderyk Daniel Szubart, należący do Sturm i Drangu a zapalający się do wszelkich szlachetnych porywów, poświęca Polsce jeden z pierwszych głęboko odczuty wiersz p. t. Polonia. (1774).

Da irrt Polonia
Mit fliegendem Haare,
Mit jammerbleichem Gesichte,
Ringt über dem Haupte
Die Hände. Grosse Tropfen
Hangen am Auge, das bricht
Und langsam starrt—und stirbt,
Doch sie stirbt nicht!
Versagt ist ihr des Todes Trost.
Sie fährt auf, schwankt und sinkt
Nieder auf der Felsenwand
Und schreit: ach meine Kinder,
Wo seid ihr? Ausgesät
In fremdes Volk und hilflos!
O Sobieski, grosser Sohn,
Wo bist du? Schau herab!
Hörst du nicht am Arme
Deines tapfern Volks die Fessel rasseln?
Siehst du nicht den Räuber
Aus Wäldern stürzen
Und dein Land verwüsten? —
Ach, der Greis versammelt seine Kinder,
Seine Enkel um sich her
Und zückt das Schwert und würgt sie nieder.
Sterbt! so spricht er wütend,
Was ist ein Leben ohne Freiheit?
Ha, er rollt die offenen Augen,
Durchstösst die Brust und sinkt
Auf seiner Kinder Leichen nieder. —
So klagt Polonia.

*) Zwracam uwagę na dzieło Adolfa Nowaczyńskiego »Wielki Fryderyk,« powieść dramatyczna, oparta »na materyale faktycznym pamiętnikarskim« a charakteryzująca znakomicie króla Fryderyka. Paralela między losami Gockowskyego a Lessingowskiego Tellheima wykaże, czy lepiej osądził Fryderyka Lessing, czy Nowaczyński.

Skutkiem podziałów zwracają się oczy Niemców na Polskę a podróżnicy Niemcy poznają kraj i ludzi Polski. Między innymi odbył podróż do Polski poeta Jan Wolfgang Goethe w towarzystwie księcia Karola Augusta w r. 1790. Zwiedzili oni Olkusz, Kraków, Wieliczkę i Częstochowę, (porównaj: Karpeles „Goethe in Polen“). O podróży tej pisze Goethe niewiele; wspomina tylko, że widział „wiele ciekawych rzeczy“. Z Polakami stykał się Goethe często, przebywając w Karlsbadzie, panowie podobali mu się z inteligencji, panie z gracyi.

Poeta poświęcił tutaj Polkom trzy drobne wiersze a mianowicie: Wiersz do hrabiny Jaraczewskiej przy sposobności wręczenia jej egzemplarza „Undiny“, baśni poety romantyka, Fouquego. Karlsbad 5. września 1818. Do panny Kazimieri Wołowskiej. Do p. Maryi Szymanowskiej, w którymto wierszu wielbi grę artystki.

Jednym z pierwszych, który poznał się na wartości Fausta Goethego, był Polak, książę Antoni Henryk Radziwiłł, który stworzył pierwszy muzykę do dzieła Goethego. W r. 1814. odwiedził on Goethego w Weimarze i przedłożył mu swoją kompozycję, żądając w dziele ze względu na muzykę pewnych zmian. Goethe przyjął kompozycję z uznaniem i wdzięcznością, dokonał wymaganych przez księcia zmian; książę zaś wykończył kompozycję w r. 1820. i wystawił Fausta w swoim pałacu w Berlinie. Role objęli książęta. Przed kilkoma laty grano Fausta Radziwiłłowskiego we Lwowie. *)

W r. 1828. odwiedzili Goethego Mickiewicz i Odyniec a w r. 1830. świeżo powracający z pola walki poeta Pol. **) W rozmowie z naszymi poetami poruszał Goethe kwestye dotyczące rozwoju literatury polskiej owej doby, ponieważ zajmował się w tych czasach wiele literaturą słowiańską.

*) Por. Wydanie »Fausta,« Kürschners Nationalliteratur, wstęp Düntzera a prócz tego Kuno Fischer «Goethes Faust» 2 tomy. Dzieła tego nie miałem pod ręką.

**) Epizod ten z życia Goethego jest mało znany, i dlatego go tutaj podam: Pol odwiedził Goethego tuż po powstaniu litewskim w r. 1831. Goethe nie zwracał uwagi na przybycie gościa i pisał przy pulcie. Zniecierpliwiony długiem czekaniem zwrócił się Pol ostro do wyjścia, aż zadźwięczała jego szabla. Wówczas powstał Goethe, odwrócił się do niego i rzekł „Sie sind sehr hitzig!“ Na to odrzekł Pol; Ich komme eben aus dem Feuer, Excellenz!“

Gdy w r. 1831. skonfiskowano dzieło historyka Fryderyka Raumera „Polens Untergang“ za okazaną w niem przez autora sympatyę dla Polski, wyraził się Goethe o losach Polski w taki sposób: „Ich stelle mich höher als die gewöhnlichen, platten, moralischen Politiker; ich spreche es geradezu aus: kein König hält Wort, kann es nicht halten, muss stets den gebieterischen Umständen nachgeben; die Polen wären doch untergegangen, mussten nach ihrer ganzen verwirrten Sinnesart untergehen; sollte Preussen mit leeren Händen dabei ausgehen, während Russland und Österreich zugriffen? Für uns, arme Philister, ist die entgegengesetzte Handlungsweise Pflicht, nicht für die Mächtigsten der Erde“. (Arnold).

Konstytucya 3. Maja zyskuje dla Polski sympatyę prawie wszystkich Niemców, tak też i powstanie Kościuszki w r. 1794. na cześć którego powstaje wiele wierszy, wielbiących Kościuszkę jako bohatera szlachetnego, bezinteresownego a nieszczęśliwego. Gdy po klęsce Kościuszki Suwarow splamił się rzezią Pragi w r. 1795., cała postępową opinią staje po stronie Polski, hańbi Katarzynę i wiarołomnego Fryderyka Wilhelma, a sławi bohaterstwo narodu polskiego. Na tem też tle powstaje w Niemczech wiele utworów literackich, sympatyzujących z Polską i tu jest początek owej „sarmatische, wzgl. Polenromantik“, która rozwinęła się w r. 1831. a trwała poza rok 1848.

Nadzwyczaj obiektywnie patrzy na sprawę Polski poeta dziś mało znany, Jan Gotfryd Seume. (1763—1810). Mimo że jako oficer w służbie moskiewskiej wycierpiał niejedno w niewoli polskiej, do której się dostał w czasie powstania Kościuszkowskiego, oddaje cześć wielkiemu charakterowi Kościuszki a ze zgrozą odwraca się od rzezi, dokonanej przez Suwarowa*. Świadczy o tem poemat. Do malarza Grassiego w Rydze.

Dort liegt noch Prag in schrecklichen Ruinen
Am Flusse, der mit Majestät,
Ernst, gross und schauerlich vorübergeht.
Wer wird uns je mit diesem Tag versöhnen?
Ich sehe noch im Geist die Trümmer rauchen;
Und schwarzgebrannte Mauern tauchen,
Gleich Felspilastern rund um den Vulcan,
Vom Lavagrund nackt, hoch sich himmelan.

*) Józef Czernecki; J. G. Seume, jego życie, dzieła i zasługi.

Dort hielt der Tod die grosze Feier
Bei Menschenopfern, stand und schrieb,
Als müde seine Hand vom Würgen liegen blieb,
Sein Denkmal auf das dampfende Gemäuer.

Jak szlachetny ten Niemiec umiał ocenić wartość niedo-
łęznego króla Stanisława Augusta, niechaj świadczy wyimek
z jego utworu p. t. Parentation. Dem Könige Stanislaus
Augustus Poniatowsky (1798)

Der König starb, verkündiget im Fluge
Das tausendzüngige Gerücht:
Das Monstrum nährt sich oft nur vom Betrüge.
Verkündigt das Gerücht mit Fuge,
Der König starb? Es ist Gedicht!
Wie konnt er das? Der König lebte nicht.

Er hört nur auf, zu essen und zu trinken,
Und winkt nicht mehr dem Kämmerling,
Der biegsam schnell auf das erlauchte Winken
Den Sklaven, die zu Boden sinken,
Das Frühstück zu befehlen ging;
Wer so nur lebt, der ist ein todes Ding.

Zupełnie inaczej zachował się wobec Polski August
Kotzebue, poeta znany w Polsce z bardzo wielu i bardzo
często grywanych komedyi i dramatu swego p. t. „Beniowski“,
który dał powód do powstania Beniowskiego, utworu Słowackiego.
Kotzebue był wstrętną kreaturą moskiewską; za życia Stanisława
Augusta, znanego mecenasa literatury niemieckiej, schlebiał się
królowi, a po śmierci jego lizał łapy cesarskie i kopał naród
polski.

Również przedmiotowo patrzy na sprawę Polski wielki
poeta niemiecki Jan Krzysztof Fryderyk Szyller w dramacie
swoim p. t.: „Demetryusz“. Przedstawia w nim knowania możnych
panów za czasów Zygmunta Starego, mające dopomódz Deme-
tryuszowi do dostania się na tron carski.

Kilkoma rysami a przecież imponująco kreśli matactwa
Mniszka wojewody, który chciał umieścić na tronie cesarskim
swoją córkę, Marynę, uosabiając w nim samowolę pańską
i anarchię. Jako przeciwnika jego przedstawia potężną postać
Lwa Sapiehy, zakładającego swoje veto przeciw knowaniom
Mniszka i będącego wyrazem zapatrywań ludzi dobrej woli,
którzy chcą, ażeby w Polsce zapanowało prawo a ustała samowola.

Dłategoż Sapieha woła :

Ist es dahin gekommen ? Will sich niemand
 Erheben für das Recht, nun so will ich's,
 Zerreißen will ich das Geweb' der Arglist ;
 Aufdecken will ich alles, was ich weisz.
 Bestochen hat er Alles und erkauft
 Den Reichstag, weisz ich wohl, will er beherrschen,
 Ich sehe seine Faction gewaltig
 In diesem Saal, und nicht genug, dasz er
 Den Sejm Walny durch die Mehrheit leitet,
 Bezogen hat er mit dreitausend Pferden
 Den Reichstag, und ganz Krakau überschwemmt
 Mit seinen Lehensleuten. Eben jetzt
 Erfüllen sie die Hallen dieses Hauses !
 Man will die Freiheit unsrer Stimmen zwingen.
 Doch keine Furcht bewegt mein tapfres Herz,
 Solang noch Blut in meinen Adern rinnt,
 Will ich die Freiheit meines Worts behaupten.

Szyller nie byłby mógł nakreślić Demetryusza w taki sposób, gdyby nie był znał całej potwornej gospodarki czasów rozbiorowych; jako wzór do stworzenia postaci Lwa Sapiehy, służył mu Kazimierz Nestor Sapieha, który był wiceprezesem sejmu czteroletniego i znany był w całej Europie jako dzielny mowca, a gdy król przeszedł na stronę Targowicy, wyparł się go, począł namiętnie zwalczać i był jednym z tych, którzy wywołali powstanie Kościuszkowskie. *)

Nakoniec należy wymienić filozofa niemieckiego, Jana Bogumiła Fichtego, który przebywał w lecie r. 1791 po ustanowieniu Konstytucyi 3. Maja w Warszawie i pozostał w swoich listach wiele wspomnień o Polsce.

W rozbiórze trzecim otrzymał król pruski część Małopolski i Mazowsze z Warszawą i dzierżył je do r. 1809., t. j. do utworzenia przez Napoleona Księstwa Warszawskiego. Pomiędzy urzędnictwem pruskim owych czasów znajdujemy grupkę literatów, odnoszących się bardzo sympatycznie do Polski. Są nimi Ernest Teodor Amadeus Hoffmann, pisarz fantastycznych powieści, malarz i muzyk, Juliusz Voss, pisarz romansów,

*) Szyllerowskiego Demetryusza powinno się u nas przeznaczać za obowiązkową lekturę. Szyller przedstawił w nim sejm polski tak wspaniale, jak nikt z pisarzy polskich.

pomiędzy nimi wielu na tle życia polskiego i Zacharyasz Werner, (1768—1823), poeta i dramatyk fatalistyczny.

Najwybitniejszym polonofilem był Werner, pochodzący z Królewca, gdzie miał sposobność zetknięcia się z tamtejszym żywiołem polskim. Jako młody urzędnik bawił w Płocku i nawiązał tam przyjazne stosunki z rowieśniami sobie patryotami polskimi. Stąd też pochodzi gorąca sympatya, jaką okazuje Polsce w swoich utworach.

Z wybitniejszych należy wymienić „Schlachtgesang der Polen unter Kościuszko“ 1794. w którym wielbi dzielność Kościuszki — „An ein Volk 1794“ Als die Kanonen vor Warschau bei dessen Belagerung zu hören waren 1794., utwór zachęcający Polaków do walki i „Fragment“ 1794., w którym zastanawia się nad losami Polski. Prócz tego napisał dramat „Wanda Königin der Sarmaten“. Oto ustęp z Fragmentu.

Doch sieh! die Nebelschleier teilen sich,
Den Horizont deckt blutig rote Helle,
Der Vorwelt Bild versinkt und fürchterlich
Erscheint die Gegenwart an ihrer Stelle.

Ein Obelisk entsteht von August's Hand*
Sein Gipfel scheint—ein Stern—empor zu flimmern;
Doch trügerisch erbaut auf dürrem Sand,
Stürzt er und deckt das Land mit seinem Trümmern;

An diesen Trümmern angefesselt liegt
Polonia, in Ketten eingeschmiedet —
Durch fremdes Gold und durch Verrat besieget
Und starr in dumpfen Schlummer eingewieget.

Doch seht! — der Freiheit Engel naht sich schon,
Er fliegt — ein Gott! vom Mississippistrande,**)
Er lacht des Todes — stürzt des Mietlings Thron,
Und bricht des Vaterlandes Sklavenbände.

Er weckt den Polen — führt das Rachschwert, schont
Des Würgers nicht — zerstreut der Sklaven Heere —
Und siegt — und durch die grosse Tat belohnt,
Verschmäht er stolz des Purpurs eitle Ehre.

*) Obelisk = Konstytucyi 3. Maja.

**) Kościuszko.

Doch noch ist nicht der Rettung Stunde da,
 Schon lauscht die Schlange vor des Helden Tritte,
 Mit ihrem Schützer sinkt Polonia,
 Kościuszko fällt in seiner Wunder Mitte.

E. T. Amadeusz Hoffmann (ur. 1776 w Królewcu, umarł 1822 w Berlinie) służył jako urzędnik w Poznaniu, następnie w Warszawie i napisał pod wpływem swej żony (Trzcińskiej z domu) historię Polski, która ukazała się w jego „Nachtstücke“ p. t. „Gelübde“. Opisuje w niej czasy gorączkowe po pierwszym rozbiórce Polski, powstanie Kościuszki, upadek jego i wyjazd wielu oficerów polskich do Francji. Wspomina o Polsce również w „Elixire des Teufels“. *)

XI.

Skutkiem wichury napoleońskiej odwracają odwracają niemieccy poeci nieco uwagę od Polski i zajmują się losami Niemiec. W r. 1806. legło najpotężniejsze państwo niemieckie, Prusy, u stóp Napoleona, w r. 1812. wybiera się Napoleon, celem zgniecenia wroga swego, Rosji. Niemcy muszą myśleć o sobie i zbierać siły do walki. Powstaje wtedy tak zwana poezja oswobodzenia Lyrik der Befreiungskriege, żądająca odwetu na Francuzach. Liryce tej zawdzięczają Niemcy obudzenie się ducha narodowego, a pośrednio także pogrom Napoleona.**)

*) Rozdział ten podany przeważnie według dzieła Roberta F. Arnolda: »Geschichte der deutschen Polenliteratur«, dotychczas wyszła część 1. obejmująca literaturę do końca wieku 18. Dzieło poważne, odnoszące się z wielką sympatią do Polski. Powinno się znaleźć w każdej bibliotece nauczycielskiej i bibliotece uczniów i powinno się od uczniów wymagać dokładnej jego znajomości.

**) Po r. 1815. powstało w wolnej Rzeczypospolitej krakowskiej na wzór zagranicznych Bractwo burszów polskich, utrzymujące związek z młodzieżą zakordonową a także z praską i wrocławską. Był to czas ogólnych rozruchów studenckich w Europie. Związek miał na wzór zagranicznych pieśni śpiewane na komersach i zgromadzeniach, tchnące duchem patryotycznym. Rok 1831. powołał związek pod broń.

Por. Kazimierz Sosnowski: Poezja krakowska z czasów wolnego miasta 1815—46.

Z oswobodzeniem się od jarzma napoleońskiego łączył naród niemiecki nadzieję uzyskania od swoich władców Konstytucji i udziału narodu w rządach. Gdy atoli nadzieje zawiodły, obudziło się w Niemczech znowu silniej pragnienie wolności i stąd też wzmagają się sympaty Niemców ku innym uciskanym narodom, nie mającym nietylko konstytucji, lecz i własnego rządu. Widzą bowiem we wszystkich pragnących wolności i swobody swoich naturalnych sprzymierzeńców. I dlatego też powstają podczas walki Greków o wolność (1820—1829) t. zw. *Griechenlieder* (Wilhelm Müller, August hr. Platen), podczas rewolucji lipcowej t. zw. liryki polityczne, a podczas i po wybuchu powstania listopadowego w r. 1830. liryka zajmująca się losami Polski, t. zw. *Polenlieder**.

Pobudkę do zainteresowania się sprawami Polski daje rozprawka poety Henryka Heinego (1797—1856) p. t. „Über Polen“ (1822), w której Heine wyraża się nader sympatycznie o Polakach. Rozprawka ta, o ile się zdaje, przygotowała w Niemczech podkład do dalszego zajmowania się losami Polski. Zainteresowanie wzmagają się w czasach powstania greckiego, gdyż walka Greków o wolność nasuwa na myśl walkę Polaków. W r. 1825. stworzył poeta śląski, Karol Holtei (1798—1880) na podstawie obiegającej po Europie opowieści o Kościuszcze melodramat p. t. „Der alte Feldherr“, którego bohaterem jest Kościuszko**.

Akcja utworu rozgrywa się około r. 1799 w Szwajcaryi, w Solothurn, w domku obok mieszkania Kościuszki. Część żołnierzy legionu polskiego przechodząc przez tę miejscowość do Francji, zakwaterowuje się w domku obok mieszkania Kościuszki, a gdy odszedł ich dowódca, plądrują po mieszkaniu swoich gospodarzy. Wówczas nadchodzi Kościuszko. Stary jego żołnierz Łagienka poznaje dawnego wodza i pada przed nim ze swoimi żołnierzami na kolana. Tak więc przybycie wielkiego Naczelnika przyprowadza żoł-

*) Cytując, będę przytaczał niektóre utwory po polsku, niektóre po niemiecku, miałem bowiem tylko część ich do dyspozycji w oryginale, część natomiast w tłumaczeniu. Co do tłumaczeń zwracam uwagę nauczycieli języka niemieckiego na zbiorek dwutomowy, zawierający tłumaczenia niemieckich pieśni polonofilskich, wydany przez Gustawa Kohna p. t. „Polska w świetle niemieckiej poezji“, na którym się opierałem. Książka ta powinna się znajdować w każdej bibliotece i należy ją polecać uczniom.

**) Por. Robert F. Arnold: Thaddäus Kościuszko in der deutschen Literatur.

nierzy do upamiętania i przywraca gospodarstwu spokój. Punktem kulminacyjnym utworu był dyalog Kościuszki z Łagienką o upadku powstania Kościuszkowskiego.

Utwór przedstawiono po raz pierwszy w r. 1825. w Berlinie w Königsstädter Theater. W r. 1830. gdy się obudziło silniejsze zainteresowanie losami Polski, Holtei utwór swój przerobił i uzupełnił. W latach trzydziestych przedstawiono go w wielu teatrach w Niemczech, a autor grywał w nim rolę tytułową. Najbardziej popularnym był dyalog Kościuszki z Łagienką, który w Niemczech w owym czasie ogólnie śpiewano.

W skróceniu opiewa :

T h a d d ä u s.

Denkst Du daran, mein tapferer Lagienka,
Dass ich dereinst in unserm Vaterland,
An Eurer Spitze, nahe bei Dubienka,
Viertausend gegen sechszehntausend stand ?
Denkst du daran, wie ich vom Feind umgeben,
Mit Mühe nur die Freiheit uns gewann ?
Ich denke d'ran, ich danke Dir mein Leben,
Doch Du, Soldat, Soldat, denkst du daran ?

L a g i e n k a.

Denkst Du daran, dass in des Kampfes Wettern
Mein Säbel blitzte stets in Deiner Näh,
Als Du, verlassen von des Sieges Göttern,
Und sinkend riefst: „Finis Poloniae“.
— Da sank mit Dir des Landes letztes Hoffen.
So Vieler Heil in einem einzigen Mann!....
Dass damals mich Dein Trauerblick getroffen,
O, grosser Feldherr, denkst Du noch daran ?

T h a d d e u s.

Denkst Du daran ? — — — —

Doch nein, das sey vergangen !
Genug des Klagens ! Lebet wohl und geht !
Vielleicht, dass Ihr dereinst mit glüh'nden Wangen
An Eures alten Feldherrn Grabe steht ! ?
Dann seyd gewiss: mein Geist wird euch umschweben,
Er wird für Euch vor Gottes Throne fleh'n
Und will er Euch nicht ehrenvoll erheben,
So lass er ehrenvoll Euch untergeh'n.

Alle (Soldaten auf die Kniee geworfen)
Gott ! Willst Du uns nicht ehrenvoll erheben,
So lass' nur ehrenvoll uns untergeh'n.

Gotthilf August baron Maltitz, ur. 1794. w Królewcu, osiadł w Berlinie i tutaj wydał (1828) dramat p. t. „Stary student“, w którym podnosił szlachetność charakteru młodego Polaka w przeciwieństwie do Niemców. Skutkiem tego musiał opuścić Berlin z nakazu władz pruskich. Występował zawsze przeciw wszelkiej reakcyi i napisał w obronie Polski w r. 1831. wiersz „Polonia“, który policja pruska skonfiskowała. Polskiej sprawie poświęcone są także niektóre artykuły prozą i wierszem, zawarte w dziełku „Pfefferkörner“ Hamburg 1831—4.

Wielki hellenofil, poeta August hr. Platen (1796—1835) poświęca upadłej w r. 1831. Polsce szereg pieśni, Polenlieder, które świadczą różnorodnością motywów, że zajmował się głębiej sprawą Polski. Platen był czystym lirykiem, polityką się mniej zajmował, więc sympatya jego dla Polski ma źródło w czystem uczuciu, żądającym zwycięstwa dobrego.

Oto szereg jego „Polenlieder“. Odpowiedź Polaków na manifest ekstirpacyjny samorządcy. Do niemieckiego księcia (królewicza, następnie króla, Fryderyka Wilhelma IV.) — ujmując się za Polską. Do berlińskiego Jakubina — skierowane przeciw serwilistycznemu nadwornemu poecie i redaktorowi urzędowej gazety „Staatszeitung“, Stagemannowi, napadającemu na narodowość polską. Berlińska pieśń narodowa, w której karci serwilistów, zwracających się przeciw Polsce. Upadek Warszawy (1831). Polacy nocną porą pod Krakowem przeprowadzają się przez Wisłę (1831). — po upadku powstania pod dowództwem generała Rybińskiego. Piosnka polskiej matki nad kołyską dziecięcia (1831). Spuścizna umierających Polaków dla Niemców (1831) — żąda, ażeby Niemcy pomścili upadłych Polaków. Eamus omnis execrata civitas (1831) — hymn na cześć wybierającej się z kraju emigracyi. Skarga wygnańców (1832). Chór piekieł (1832) — cieszących się upadkiem Polski. Król tańczy w Moskwie (1832). Kraina duchów (1832) — przeciw tyranowi Moskalowi. Rubel w podróży (1832) — a Niemiec dłoń wyciąga do niego.

Przed latami trzydziestymi i w początkach ich zajmują się losami Polski szczególnie t. zw. Młode Niemcy, Jungdeutschland, pragnące dla narodu niemieckiego swobody politycznej i demokratycznego ustroju państwa, a zwracające się przeciw absolutystycznej gospodarce książąt niemieckich. Ostrze ataków Młodych Niemiec zwracało się przedewszystkiem przeciw

znienawidzonej ogólnie Rosyi, której ręka ciążyła nad politycznym stanem ówczesnej Europy, a która usposabiała władców europejskich przeciw dążeniom wolnościowym i starała się zgnieść posiadające konstytucję Królestwo Kongresowe.

Wojciech Chamisso (1781—1838) Francuz z pochodzenia ten, który wprowadził na widownię literacką lirykę polityczną, według wzoru Berangera, poświęca Polsce kilka wierszy już przed r. 1830. Śladami jego idzie Franciszek baron Gaudy (1800—1840). Poeta Henryk Laube (1806—1884) żąda w swojej powieści p. t. „Młoda Europa“, utworze programowym dla tendencji Młodych Niemiec, odbudowania Polski.

Nadzwyczajnie sympatycznie wyraża się o Polsce Henryk Heine w rozprawce „Über Polen“ (1822). Poeta przebywał przez kilka miesięcy w zaborze pruskim i rosyjskim i kreśli w sposób zupełnie przedmiotowy a pełen sympatii obraz stosunków polskich. Wskazuje, co prawda, na niski stan kultury chłopu polskiego, ale mówi, że wieśniak polski ma często więcej rozumu i uczucia, niż wieśniak niemiecki. Szlachta obchodzi się z wieśniactwem dobrze i skłania się ku ideom Kościuszki. Kobiety są pełne wdzięku i życia, w charakterze mężczyzn widać zapalność, ruchliwość i inteligencję; obecnie charakter wojowniczy przemienia się w szlachetne dążenie do nauk i „der Pole wird die Feder ebenso gut führen, wie die Lanze“. Miłość ojczyzny to najsilniejsze uczucie, ożywiające serca Polaków.

Nie dziw więc, że Heine zapatruje się zupełnie inaczej na losy Polski, niż Goethe. „Die Polen haben sich durch ihre Uneinigkeit ihr Schicksal selbst zugezogen, und sind also nicht zu bedauern“. Das ist eine törichte Behauptung! Kein Volk als Ganzes verschuldet etwas; sein Treiben entspringt einer inneren Notwendigkeit und seine Schicksale sind stets Resultate derselben. Dem Forscher offenbart sich der erhabenere Gedanke: dass die Geschichte (Natur, Gott, Vorsehung u. s. w.) wie mit einzelnen Menschen, auch mit ganzen Völkern eigene grosse Zwecke beabsichtigt und dass manche Völker leiden müssen, damit das Ganze erhalten werde und blühender fortschreite. Die Polen, ein slavisches Grenzvolk an der Pforte der germanischen Welt, scheinen durch ihre Lage schon ganz besonders dazu bestimmt, gewisse Zwecke in den Weltbegebenheiten zu erfüllen. Ihr moralischer Kampf gegen den Untergang

ihrer Nationalität rief stets Erscheinungen hervor, die dem ganzen Volke einen andern Charakter aufdrücken und auch auf den Charakter der Nachbarvölker einwirken müssen“. (Mesyanizm?)

Jako człowiek niestałego charakteru wpada Heine niebawem w drugą ostateczność i wyraża się o Polsce szyderczo, n. p. w „Memoiren des Herrn von Schnabelewopski“ (1831), ba nawet w ordynarny sposób, n. p. w wierszu „Zwei Ritter“ (Krapuliński und Waschlapski, Polen aus der Polakei), a w piśmie „Über Börne“ (1840) wyszydził bez litości polskich wychodźców.

Stałą zwolenniczką i gorącą wielbicielką Polski jest t. zw. szkoła szwabska. Juliusz Mosen (1793—1867), wielki przyjaciel Polski, pisze szereg utworów polonofilskich. Najbardziej znaną w całych Niemczech była jego pieśń p. t. „Die letzten Zehn vom vierten Regiment“. Doczekała się ona kilku tłumaczeń polskich a stała się we wspaniałem tłumaczeniu Jana Nepomucena Kamińskiego (1848) „Tysiąc walecznych“ polską pieśnią narodową. W tragedyi p. t. „Syn księcia“, wielbi Mosen poświęcenie się Polki, Anny Orzelskiej.

Pieśń Mosena „Die letzten Zehn vom vierten Regiment“ przytaczamy w całości. Tak ją, jak i podany poniżej utwór Uhlanda, powinni uczniowie umieć na pamięć.

In Warschau schwuren Tausend auf den Knieen:
Kein Schuss im heil'gen Kampfe sei getan!
Tambour, schlag' an! Zum Blachfeld lass uns ziehen!
Wir greifen nur mit Bajonetten an!
Und ewig kennt das Vaterland und nennt
Mit stillem Schmerz sein viertes Regiment!

Und als wir dort bei Praga blutig rangen,
Kein Kamerad hat einen Schuss getan;
Und als wir dort den argen Todfeind zwangen
Mit Bajonetten ging es drauf und dran!
Fragt Praga, das die Trauer Polens kennt!
Wir waren dort das vierte Regiment!

Drang auch der Feind mit tausend Feuerschlünden
Bei Ostrolenka grimmig auf uns an,
Doch wussten wir sein tückisch Herz zu finden,
Mit Bajonetten brachen wir die Bahn!
Fragt Ostrolenka, das uns blutend nennt!
Wir waren dort, das vierte Regiment!

Und ob viel wackre Männerherzen brachen,
 Dort griffen wir mit Bajonetten an;
 Und ob wir auch dem Schicksal unterlagen,
 Doch hatte keiner einen Schuss getan!
 Wo blutigrot zum Meer die Weichsel rennt,
 Dort blutete das vierte Regiment!

O weh! das heil'ge Vaterland verloren!
 Ach! Fraget nicht: wer uns dies Leid getan?
 Weh! allen, die im Polenland geboren!
 Die Wunden fangen frisch zu bluten an; —
 Doch fragt Ihr: wo die tiefste Wunde brennt?
 Ach! Polen kennt sein viertes Regiment!

Ade, ihr Brüder, die zu Tod getroffen,
 An unsrer Seite dort wir stürzen sahn!
 Wir leben noch, die Wunden stehen offen,
 Und um die Heimat ewig ist's getan;
 Herr Gott im Himmel, schenk' ein gnädig End'
 Uns letzten noch vom vierten Regiment!

Vom Polen her im Nebelgrauen rücken
 Zehn Grenadiere in das Preuszenland
 Mit düstern Schweigen, gramumwölkten Blicken.
 Ein „Wer da“? schallt; sie stehen festgebannt,
 Und einer spricht: „Vom Vaterland getrennt
 Die letzten Zehn vom vierten Regiment!“

Głowa szkoły szwabskiej, poeta, znawca starożytności niemieckich i historyk literatury, Ludwik Uhland, (1787—1862) prawdziwie niezawisły demokrat, który odrzucił order, ofiarowane mu przez króla bawarskiego i pruskiego, poświęcił „Mickiewiczowi“ (1833) pełen natchnienia wiersz, z którego przebija się wiara, że poezja jego odrodzi naród.

An der Weichsel fernem Strande
 Tobt ein Kampf mit Donnerschall,
 Weithin über deutsche Lande
 Rollt er seinen Widerhall.
 Schwert und Sense, scharfen Klanges,
 Dringen her zu unsern Ohren,
 Und der Ruf des Schlachtgesanges:
 „Noch ist Polen nicht verloren!“

Und wir horchen und wir lauschen,
 Stille waltet um und um,
 Nur die trägen Wellen rauschen,
 Und das weite Feld ist stumm;

Nur wie sterbender Gestöhne:
 Lufthauch durch gebroch'ne Hallen,
 Hört man dumpfe Trauertöne:
 „Polen, Polen ist gefallen!“

Mitten in der stillen Feier
 Wird ein Saitengriff getan.
 Ha, wie schwillet diese Leier
 Voller stets und mächt'ger an!
 Leben schaffen solche Geister,
 Dann wird Totes neu geboren;
 Ja, mir bürgt des Liedes Meister:
 „Noch ist Polen nicht verloren“.

Justyn Kerner (1786—1862), którego dom w Weinsbergu (Wirtembergia) był punktem zbornym i łącznikiem dla poetów szkoły szwabskiej,*) ugaszczał u siebie chętnie także Polaków emigrantów. Wydał on na cześć Polski szereg utworów w „Hochwächterze“, a chwali je Lenau. Kohn podaje tylko balladę p. t. „Sowiński“, wielbiącą tegoż bohaterstwo. Utwory polonofilskie pisali także przyjaciele Uhlanda i Knera, Gustaw Pfizer (1807—1890) i Gustaw Schwab (1792—1850), który w wydawanym na spółkę z Chamissem „Musen-Almanachu“ (1833—38) pomieścił wiele rzeczy, odnoszących się do Polski. Postacie polskie wprowadza w swoich utworach stojący pod wpływem E. T. A. Hoffmanna Wilhelm Hauff (1802—1827) porównaj Hoffmanna „Gelübde“ i Hauffa „Othello“.**)

Sympatią darzyli Polskę także poeci austriacy. Franciszek Grillparzer (1791 — 1872) poświęcił Polsce utwór p. t. „Warschau“ (gefallen am 8. September 1831). Jest to skarga Warszawy z powodu upadku, kończąca się nadzieją zmartwychwstania. Uzupełnieniem tego utworu jest utwór p. t. „Russland“ w którym grozi Rosyi upadkiem z powodu jej bezprawii. Inne utwory dotyczące Polski są: „In das Stammbuch der Fürstin Radziwill“ i „Das Kloster bei Sendomir“, nowelka, na podstawie której Gerhard Hauptmann napisał dramat „Elga“.

*) Por. Franz Jędrzejewski (Laurahütte-Siemianowitz) Bei Justinus Kerner in Weinsberg, liter. hist. Genrebild, 1898.

**) Porównaj także Wernera „Kreuz an der Ostsee“ Hauffa „Die letzten Ritter von Marienburg“ i Liliencrona balladę.

Zywo zajmował się losami Polski poeta Mikołaj Lenau, (1802 — 1850), w utworach „Nocna jazda“, „W karczmie“ (dopisek: Am Jahrestag der unglücklichen Polenrevolution a więc w r. 1832). „Bal maskowy“ „Dwaj Polacy“, „Tułacz polski“. W „Nocnej jeździe“, opisuje, jak konie wiozą w ciemną noc poległego w walce z Moskalami wojewodę. W „Tułacz polskim“, Der Polenflüchtling, jednym z najlepszych swoich utworów, kreśli losy emigranta, błądzącego w pustyni Arabii. Tułacz przypomina nam dzieje Wacława Rzewuskiego, opiewanego przez Mickiewicza i Słowackiego.

Im quellenarmen Wüstensand
 Arabischer Nomaden
 Irrt, ohne Ziel und Vaterland,
 Auf windverwehten Pfaden
 Ein Polenheld und grollet still,
 Dass noch sein Herz nicht brechen will.

Die Sonn' auf ihn heruntersprüht
 Die heissen Mittagsbrände,
 Von ihrem Flammenkusse glüht
 Das Schwert an seiner Lende;
 Will wecken ihm den tapfern Stahl
 Zur Rache glut der Sonnenstrahl?

Sein Leib neigt sich dem Boden zu
 Mit dürstendem Ermatten;
 Der sänke gern zu kühler Ruh
 In seinen eignen Schatten,
 Der tränke gern vor dürrer Glut
 Schier seine eigne Thränenflut.

Doch solche Qual sein Herz nicht merkt,
 Weil's trägt ein tiefers Kränken.
 Er schreitet fort, von Schmerz gestärkt,
 Vom Schlachtenangedenken.
 Manchmal sein Mund »Kosciusko!« ruft,
 Und träumend haut er in die Luft.

Als nun der Abend Kühlung bringt,
 Steht er an grüner Stelle;
 Ein süßes Lied des Mitleids singt
 Entgegen ihm die Quelle,
 Und säuselnd weht das Gras ihn an:
 O schlummre hier, du armer Mann!

Er sinkt, er schläft. Der fremde Baum
 Einflüstert ihn gelinde
 In einen schönen Heldentraum;
 Die Wellen und die Winde
 Umrauschen ihn wie Schlachtengang,
 Umrauschen ihn wie Siegesgesang.

Dort kommt im Osten voll und klar
 Herauf des Mondes Schimmern ;
 Von einer Beduinenschar
 Die blanken Säbel flimmern
 Weithin im öden Mondrevier,
 Der Wildnis nächtlich helle Zier.

Stets lauter tönt der Hufetanz
 Von windverwandten Fliehern,
 Die heissgejagt im Mondenglanz
 Dem Quell entgegenwiehern.
 Die Reiter rufen in die Nacht ;
 Doch nicht der Polenheld erwacht.

Sie lassen, frisch und froh gelaunt,
 Die Ross' im Quelle trinken,
 Und plötzlich schauen sie erstaunt
 Ein Schwert im Grase blinken,
 Und zitternd spielt das kühle Licht
 Auf einem bleichen Angesicht.

Sie lagern um den Fremden stumm,
 Ihn aufzuwecken bange ;
 Sie sehn der Narben Heiligthum
 Auf blasser Stirn und Wange ;
 Dem Wüstensohn zu Herzen geht
 Des Unglücks stille Majestät.

Dem schlafversunknen Helden naht
 Mit Schritten gastlich leise
 Ein alter, finsterer Nomad,
 Und Labetrunk und Speise,
 Das Beste, das er ihm erlas,
 Stellt er ihm heimlich vor ins Gras.

Nimmt wieder seine Stelle dann.
 Noch starrt die stumme Runde
 Den Bleichen an, ob auch verrann
 Der Nacht schon manche Stunde ;
 Bis aus dem Schlummer fährt empor
 Der Mann der's Vaterland verlor.

Da grüssen sie den Fremden mild
 Und singen ihm zu Ehre
 Gesänge tief und schlachtenwild
 Hinaus zur Wüstenleere.
 Blutrache, nach der Väter Brauch,
 Ist ihres Liedes heisser Hauch.

Wie fasst und schwingt sein Schwert der
 [Held,

Der noch vom Traum berückte !

— Er steht auf Ostrolenkas Feld ; —

Wie lauschet der Entzückte,
 Vom stürmischen Gesang umweht !
 Wie heiss sein Blick nach Feinden spät !
 Doch nun der Pole schärfer lauscht,
 Sind's fremde, fremde Töne ;
 Was ihn im Waffenglanz umrauscht,
 Arabiens freie Söhne,
 Auf die der Mond der Wüste scheint ;
 Da wirft er sich zur Erd' — und weint.

Oprócz nich zajmował się losami Polski poeta znany z walk politycznych w 1848., Antoni hr. Auersperg, piszący pod pseudonimem Anastazy Grün (1806 — 1876). Z utworów jego wymieniamy: „Jagiełło“ ballada, „Stare historye“, rapsod rycerski — o zwycięstwie Sobieskiego pod Wiedniem. „Lubomirski“ ballada. Józef Krystyn baron Zedlitz (1790 — 1862) pisał „Śmierć polskiego żołnierza“, „Święta walka“. Stojący poniekąd w pewnym związku z literaturą austriacką poeta Fryderyk Hebbel (1813 — 1863) napisał w r. 1832. wiersz „Noch ist Polen nicht verloren“, w którym opisuje walki uliczne Polaków z Moskalami w Warszawie. W utworze „Die Polen sollen leben“ z r. 1835., względnie 1841., opisuje Polaka ginącego po wypiciu toastu: Die Polen sollen leben ! W latach sześćdziesiątych przemienił się Hebbel, skutkiem brania udziału w walce narodowościowej w Austrii, w gorliwego obrońcę przewagi germańskiej w Austrii, co widać w Odzie z 19. października 1861. r., w której występuje przeciwko Polakom i Czechom a sławi króla pruskiego Wilhelma.

Z kobiet poetek poświęciły Polsce : Ida hr. Hahn Hahn (1805 — 1880), autorka wielu powieści, dwa utwory: „Kołysanka matki polskiej“ i „Polski wychodźca“; Anna baronówna Droste-Hülshof (1797 — 1848) w latach trzydziestych utwor p. t. „Chory orzeł“.

Prócz tego należy wymienić dwóch historyków literatury : Wolfgang Menzel (1798 — 1873.) napisał wiersz prorokujący zmartwychwstanie Polski p. t. „Wernyhora“; Wilhelm Wackernagel (1806 — 1869) znany historyk literatury, który jako młodziwiec uczestniczył w walkach Niemiec o konstytucję, napisał wiersz „Do niemieckich poetów“ (1831.), w którym nawołuje do walki za Polskę, a w utworze „Jeszcze Polska nie zginęła“ każe dziecku polskiemu stanąć kiedyś do walki za ojczyznę.

Utwory poetyczne, opiewające losy Polski w latach trzydziestych, znajdują się w dziełku: „Harfenklänge eines Wallers durch Polens Schlachtgefilde“, Polens Erinnerungen und seinen Heimatlosen geweiht. Gesammelt aus Druckschriften und Zeitblättern und mit Hinzufügung mehrerer bis jetzt noch ungedruckten Gedichte von Philipp Bopp, Gustav Pfizer, Philipp Schlinck und A., sowie einer Musikalischen Composition von Gottfried Weber. Zur Unterstützung heimatloser Polen. Darmstadt. Gedruckt in der C. W. Leskeschen Buchdruckerei 1832.

Następuje upadek powstania listopadowego. Całe Niemcy, sympatyzują z emigracją polską. Ogromne wrażenie, jakie wywarł na Lipsk przemarsz kilkunastotysięcznej emigracji i wpływ poety Henryka Laubego pobudziły muzyka Ryszarda Wagnera, (1813 — 1883) przebywającego podówczas w Lipsku, do pracy nad operą p. t. „Kościszko“. Laube miał nawet przygotować Wagnerowi libretto do niej. Wagner dzieła tego nie dokończył, pozostawił bowiem tylko uwerturę do opery p. t. „Polonia“.

Księżna Czartoryska, urządzająca d. 3. marca 1840. koncert na rzecz wychodźców w Paryżu, otrzymała od Wagnera utwór ten na koncert, jako nadający się do programu. Zdaje się jednak, że go na owym koncercie nie wykonano, a wykonał go Wagner sam w r. 1881. na koncercie w Palermo. Od owego czasu nic o utworze Wagnera nie słyszano, spoczywał spokojnie w archiwum w Beyreucie. Odnaleziono go dopiero w r. 1907., wydano drukiem i odegrano niejednokrotnie, także w Polsce. „Polonia“ wykazuje cały szereg motywów, zaczerpniętych z pieśni polskich.*)

Publiczność niemiecka, szczególnie w Bawaryi, Wirtembergii i Hessyi, pośpiesza biednym emigrantom z pomocą, urządzając dla nich składki pieniężne:**) w Wetterau sprzedają panie losy na uzyskanie zasiłków dla emigrantów; w Moguncyi stowarzyszenie dziewcząt oddało na ten cel swoje klejnoty (por. wiersz F. Schlincka). Literaci wydali powyżej wymienione pismo zbiorowe „Harfenklänge“ celem wsparcia Polaków. Opiewano w utworach poetycznych „Wojsko polskie“, „Jenerałów polskich“

*) Maryan Dienstl: „Ryszard Wagner a Polska“. Także jako wstęp do tłumaczenia R. Wagnera „Opera i dramat“ 1907.

**) Por. utwory zebrane przez G. Kohna w dziele: „Polska w świetle niemieckiej poezyi“.

(Regensburg, 2. listopada 1831. i w grudniu 1831). Ludwika Langa, porucznika polskiej artylerii, zmarłego wskutek ran, pochowano z honorami wojskowymi w Frankfurcie nad Menem (27. stycznia 1832).

Urządzano bankiety na cześć emigracji i ustawiano transparenty, przedstawiające losy Polski, n. p. w sali Harmonii w Spirze 23. stycznia 1832. Wnoszono toasty na cześć Polaków:

Niech córa niebiosów,
Niech wolność nam żyje,
Niech żyją waleczni,
Synowie Polonii!

Tworzono i śpiewano pieśni na powitanie Polaków, n. p. w Germersheim (24. stycznia 1832.) lub Grossgerau nad Renem.

W latach trzydziestych powstaje także tłumaczenie naszego hymnu narodowego „Jeszcze Polska nie zginęła“, z którego pierwszą zwrotkę przytaczam:

Noch ist Polen nicht verloren,
Wenn das Glück uns blüht
Was uns Übermacht genommen,
Bringt das Schwert zurück.

Dokonano wówczas także tłumaczenia utworu Felińskiego (z r. 1831.) „Boże coś Polskę“.

Gott, der Du Polen seit so vielen Jahren
Mächtig erhalten in des Ruhmes Blüte,
Der Du es treulich schirmend vor Gefahren
Nimmer vergessen seiner, Gott der Güte,
Acht' unsere Tränen, welche wir dir weihen,
Schenk' Polens Freiheit, schenk sie uns vom neuen.

Rok 1848. zastał Polaków w szeregach walczących o wolność w Poznańskim, w Wiedniu, na Węgrzech, w zaborze austriackim.

Libelt uczestniczył w obradach Sejmu we Frankfurcie 1848 i założył protest imieniem pozbawionej wolności Polski, żądając jej przywrócenia. Losy jego i Mierosławskiego związane są ściśle z losami rewolucji berlińskiej w r. 1848. Gdy rewolucja berlińska zmusiła króla pruskiego do nadania ludowi konstytucji, wtedy oszołomiony radością lud berliński pobieżał do więzienia na Moabicie i wywiódł zeń w tryumfie tych, którzy byli dlań symbolami wolności, uwięzionych Libelta i Mierosławskiego. Wśród ogromnego entuzjazmu przywioził ich pod pałac królewski, wołając: „Wilhelm heraus!“. Gdy król wyszedł na

balkon, zawołano doń: „Kappe herunter!“ co znaczyło, ażeby powitał więźniów. Na prośbę Wilhelma przemówił do ludu Mięrosławski, poczem lud uspokoił się i przyjął zapewnienie królewskie, że ogłosi konstytucję. Chwilę tę opisał pięknie nasz poeta Szuman w wierszu p. t. „Rocznica“ Berlin 1849.

Losami Polski zajmowało się w tych latach wielu poetów. Zastępuje tutaj na wybitne wyróżnienie Jerzy Herwegh (1817—1875), najbardziej zapalony obrońca wolności narodu niemieckiego, który wołał do swoich współziomków:

„Rwijcie nawet krzyże z ziemi,
Jeśli trzeba walczyć niemi,
A Bóg w niebie nam wybaczy!“

Herwegh walczył przez całe życie w obronie uciskanej przez państwo wolności, skutkiem czego musiał kraj opuścić i przebywać do końca życia w schronisku niezawisłych duchów, w Szwajcaryi. Jest on także autorem pierwszej pieśni robotniczej niemieckiej.

Z utworów Herwegha przytaczamy na pierwszym miejscu „Śmierć trębacza“ (1840), ponieważ opiewa powstanie z r. 1831.

Der Teufel, dass ich darniedersank!
Wie werden die polnischen Lanzen,
Wie werden die Schwerter bei anderem Klang
Den Schlachtenreigen nun tanzen?

Wohl stand ich so oft, wohl stand ich so oft,
Umbraust von grimmigen Wettern,
Und habe gehofft, und habe gehofft
In befreiete Lütte zu schmettern.

Ich habe gehofft, wenn der blutige Tod
Auf sausenden Kugeln geflogen,
Gehofft, wenn er donnernd um mich gedroht,
Gehofft, ich hab' mich betrogen.

Dass die Seele leichter von hinnen zieht
Kameraden, seid jetzo beschworen!
Nehmt meine Trompete und blast mir das Lied:
„Noch ist Polen nicht verloren!“

Und blast mir das Lied, sonst nichts, sonst nichts,
Und lasst es mich sterbend noch hauchen!
Dann gebt sie mir wieder; am Tag des Gerichts
Werd' ich die Trompete ja brauchen.

Denn, wenn Gott den Toten auf Erden ruft,
 Wenn er will aus den Gräbern sie schrecken,
 Da muss er zuerst aus der Gruft
 Doch die Trompeter erwecken.

Das wird ein Tag der Freude, juchhei !
 Wie spreng' ich den drückenden Rasen,
 Um allen Völkern der Erde herbei
 Dann gegen die Russen zu blasen !

Nikt z niemieckich poetów tak silnie nie odczuł krzywdy
 wyrządzonej Polsce i nie scharakteryzował tak dobitnie czynu
 zaborców, jak Herwegh w utworze „Für Polen“ (März 1846),
 za co się mu od nas głęboka należyć cześć.

Das Lied vom Rhein — es klang so hell
 Im Süden gestern noch und Norden;
 Wie ist das Weisse doch so schnell
 In Deutschland wieder schwarz geworden !

Wo stob er hin, der Sängchor?
 Und warum schweigt er heut so stille?
 Ach! er erschien, ach! er verlor
 Sich — immer nach der Herren Wille,

Was gestern Recht war für den Rhein,
 Ist's heute nicht auch Recht für Polen?
 Soll Polen nicht auch Polen sein,
 Weil wir als Räuber mit gestohlen ?

Im Fürstenwort solch Zauberwort
 Dass es kann Tag in Nacht verkehren?
 Sind Herz und Hirn bei uns verdorrt?
 Und lässt Vernunft sich so entehren?

Vergasset ihr des Einmaleins,
 Ihr unergründlich tiefen Denker,
 Ihr Zionswächter unsres Rheins
 Und jeder fremden Freiheit Henker !

O deutsches Volk, dass hoffend drängt
 Sich an der reichen Zukunft Schwelle,
 Was auch die Sterne dir verhängt,
 Sei nicht des Zaren Spiessgeselle !

Horch auf den Sturm, der neu erbraust,
 Auch deine Frucht vom Baum zu schütteln,
 Eh' eislge Barbarenfaust
 Dich wird aus deinen Träumen rütteln !
 Tritt nicht, was du bei dir gesät
 In fremdem Land mit Rosseshufen ;

Nicht deine eigne Majestät
In Völkern, die nach Freiheit rufen!

Du suchst dich selbst aus tiefem Grund
Der harten Knechtschaft aufzuschwingen,
Willst du dein Joch zur selben Stund'
Den anderen auf den Nacken zwingen?

Soll noch einmal im wilden Streit*)
Hinmorden unsrer Kinder Lanze
Die ewige Gerechtigkeit
Dem alten Gleichgewichtspopanze,

Weh über uns in solchem Krieg!
Wir wandeln keine Ruhmesbahnen.
Ich rufe! den Empörern Sieg!
Und jede Schmach auf deutsche Fahnen!

Inne utwory Herwegha są: „Der letzte Krieg“, „Polen an Europa“, „Der rote Adler“, „Russophobie“.

W tychże latach poświęcili Polsce swoje utwory: Juliusz Szański (1828—1870) wydał w r. 1848. „Polenlieder“ i „Deutsches Liederbuch“. Za wolnościowe przekonania polityczne siedział nawet w więzieniu. W utworze „Wracającym Polakom na powitanie“ (1848, w kwietniu), wita wracających z emigracji Polaków i sądzi, że wybiła dla nich godzina wolności; Rudolf Gottschall (ur. 1823) poeta i historyk literatury, który brał udział w walkach o swobodę ludu w r. 1848, napisał „Fata morgana (1848); lud polski wolności się spodziewa, mimo że car go gniecie, i „Skarga Polski“ (1849); po stracie spodziewanej wolności, lecz i nadzieja, że ją kiedyś odzyska. Ferdynand Gregorovius (1821—1891), znany historyk a przytem poeta, pisał „Polen und Magyarenlieder“ (1849); Emilia Lehmann wydała w Poznaniu „Polenlieder“ (1846), Ludwik Wittig „Zehn Polenlieder,“ (1848).

W latach 60-tych znajdujemy balladę Pawła Heysego (ur. 1830) znanego nowelisty p. t. Wanda, opiewającą poświęcenie się Wandy, i Adolfa Strodtmanna (1829—1879) wiersz p. t. „Polska“ (1863), zachęcający Polaków do walki z Moskalami. „Na pięćdziesięcioletnią rocznicę powstania polskiego“ (1881) napisał wiersz Gotfryd Kinkel (1815—1882). Walczył

*) Odnosi się to zapewne do przygotowywanego w Poznańskim powstania polskiego.

on w powstaniu badeńskim w r. 1848, i siedział za wolność w więzieniu; pod koniec życia był profesorem literatury w Zurychu, gdzie też umarł.

XIII.

Czasy się zmieniają.

Rok 1866. przynosi wzmocnienie się Prus w bratobójczej walce i czyni możliwem urzeczywistnienie nadziei połączenia Niemiec w jedno państwo, czego od lat stu pragnęli Niemcy. Rok 1870. przynosi nareszcie utworzenie państwa niemieckiego pod przewodnictwem Prus.

Kwestya polska przedstawia się teraz w cesarstwie jako niebezpieczeństwo, grożące jego całości. Dlategoż do usunięcia kwestyi polskiej z życia Europy dąży polityka, rozpoczęta przez twórcę cesarstwa Bismarka. Wyrazem tego dążenia, które stworzyło komisję kolonizacyjną a w ostatnich czasach prawo wywłaszczenia w Poznańskim jest powieść Szlązaka Gustawa Freytaga*) (1816—1895) „Soll und Haben“ (1855), który jako redaktor czasopisma „Grenzboten“ (1848—1870) występował przeciw wszystkiemu, co polskie, a w cyklu powieści „Die Ahnen“ przedstawił walkę kulturalną żywiołu niemieckiego i słowiańskiego i zainaugurował t. zw. Kulturkampf.

Akcya powieści „Soll und Haben“ (Ma i winien) rozgrywa się na granicy Księstwa Poznańskiego w r. 1848., w czasie powstania, zagrażającego Niemcom w spokojnem posiadaniu ziemi polskiej. Atoli niemiecki mieszczanin i poparty przezeń junkier umieją odbić i zgnieść napad zaskakujących! spokój Polaków, a siła niemiecka odnosi zwycięstwo nad polską lekkomyślnością i niestałością. Autor każe Niemcom dzierżyć silnie ziemię polską, ponieważ, jak powiada, zdobyli ją nie tylko mieczem, lecz potem pracy swojej.

*) Por. o Freytagu: Kazimierz Missona „Deutsche Literatur in historischer Entwicklung“, für polnische Lehranstalten bearb. 2. wyd.

Bohater utworu wyraża tendencję powieści w słowach :

„In einer wilden Stunde habe ich erkannt“, fuhr Anton fort, wie sehr mein Herz an dem Lande hängt, dessen Bürger ich bin. Seit der Zeit weiss ich, weshalb ich in der Landschaft stehe. Um uns herum ist für den Augenblick alle gesetzliche Ordnung aufgelöst; ich trage Waffen zur Verteidigung meines Lebens; und wie ich hundert andere mitten in einen fremdem Stamm. Welches Geschäft auch mich, den Einzelnen, hierher geführt hat, ich stehe jetzt hier als einer von den Eroberern, welche für freie Arbeit und menschliche Kultur einer schwächeren Rasse die Herrschaft über diesen Boden abgenommen haben. Wir und die Slaven es ist ein alter Kampf. Und mit Stolz empfinden wir: auf unserer Seite ist die Bildung, die Arbeitslust, der Kredit. Was die polnischen Gutsbesitzer hier in der Nähe geworden sind — und es sind viel reiche und intelligente Männer darunter, jeder Taler, den sie ausgeben können, ist ihnen auf die eine oder andere Weise durch deutsche Tüchtigkeit erworben. Durch unsere Schafe sind Ihre wilden Herden veredelt, wir bauen die Maschinen, wodurch sie ihre Spiritusfässer füllen; auf deutschem Kredit und deutschem Vertrauen beruht die Geltung, welche ihre Pfandbriefe und ihre Güter bis jetzt gehabt haben. Selbst die Gewehre, mit denen sie uns zu töten suchen, sind in unseren Gewehrfabriken gemacht, oder durch unsere Firmen ihnen geliefert. Nicht durch eine ränkevolle Politik, sondern auf friedlichem Wege, durch unsere Arbeit, haben wir die wirkliche Herrschaft über dieses Land gewonnen. Und darum, wer als ein Mann aus dem Volke der Eroberer hier steht, der handelt feig, wenn er jetzt seinen Posten verlässt“. *)

Od czasu powstania cesarstwa niemieckiego przedstawia się Niemcom stosunek do Polski przeważnie przez pryzmat systemu pruskiego, przedkładającego siłę nad prawo, a wielkość cesarstwa staje się wymiernikiem i regulatorem etyki społecznej. Zmianę tę zapatrywań narodu niemieckiego ocenił trafnie prawdomówny Herwegh w wierszu Gross (Mai 1872):

Elsass unser — Dank ihr Streiter!
Lothringen in deutscher Hand!
Immer länger, immer breiter
Machen wir das Vaterland.
Eine Million Soldaten
Stehen da, wenn Cäsar spricht,
Stramm gedrillt zu Heldentaten:
Wir sind gross — ich leugn' es nicht.

*) Dzieło Freytaga »Soll und Haben«, pomijając jego tendencję antypolską, jest dziełem poważnem, przedstawiającem, skąd Niemcy czerpią siłę i jak pracują nad pomnożeniem dobytku narodowego. Dlatego też powinni je nasi uczniowie czytać na prywatną lekturę, celem poznania, w czym wrogowie widzą swoje słabe a nasze silne strony, i starania się w przyszłości o poprawę naszych stosunków społecznych.

Töricht zwar ins Herz geschlossen
 Hatt' ich einst ein Ideal,
 Das zersetzt nun und zerschossen
 Liegt im preussischen Spital.
 Doch was kümmern uns die Wunden
 Die der Ruhm der Freiheit schlug!
 Mag sie, wie sie kann, gesunden:
 Wir sind gross — das ist genug.

Niesłusznie atoli postąpilibyśmy, odsądzając naród niemiecki od wszelkich ideałów i sympatyj dla uciśnionych. Chwilowe oszołomienie snem o potędze przyćmiło nieco uczucia ogólnie ludzkie, które bratały narody w czasach romantycznych porywów i walki wspólnej o naszą i waszą wolność, lecz nie mogły zniknąć na zawsze skarby uczucia, opromieniające życie jednostki i życie narodów. Piękne karty historii, na których zajaśniała w całym blasku dusza narodu niemieckiego, czująca co złe a co dobre, zapalająca się do wszelkich szlachetnych porywów, współczująca z nieszczęściem i gardząca podłością, powrócą w pochodzie dziejowym, gdy o uspokojoną duszę niemiecką uderzy znowu grom nieszczęścia, gdy zaciągnie się widnokrąg jej bytu chmurami i znowu pozna, co to jest niepewność jutra, ciężka walka o własny byt, o zachowanie najświętszych uczuć, i gdy pocznie nie wystarczać wolność, której łaskawie używało państwo i szczęście, które daje kura w garnku.

BIBLIOGRAFIA TŁUMACZEŃ

(WEDŁUG ESTREICHERA).

- Boerne : Wybór szkiców i powieści. Warsz. 1879—1882.
- Brentano : Życie Najśw. P. Maryi według widzeń siostry Katarzyny Emmerich 1883—1897., szereg wydań.
- Chamisso : Dziwna historia Piotra Schlemihla (A. Gruszecki) Warsz. 1878.
- „ Piotr Schlemihl. Warsz. Bibl. Wiślickiego 1880.
- Gutzkow : Uriel Akosta tł. M. Bółoz Antoniewicz.
- Goethe : Cierpienia młodego Wertera (tł. K. Brodziński). Warsz. 1821.
- „ Herman i Dorota tł. częściowo A. Mickiewicz ?
- „ „ „ A. Czajkowski. Warsz. 1845.
- „ „ „ L. Jenikie. Warsz. 1872.
- „ „ „ T. Ziemia 1885.
- „ Pieśni i ballady A. Gorczyński, Wadowice 1831—1871.
- „ Lis Mykita, przerobione z zastosowaniem do obyczajów polskich (wyd. Kraiński) Lwów 1859,
- „ Torquato Tasso L. Jenikie. Warsz. 1861.
- „ „ „ J. Kasproicz 1895.
- „ Herman i Dorota (L. Jenikie) Warsz. 1872.
- „ Goetz von Berlichingen Żelaznoręki (Lewestam) Warsz. 1877.
- „ Reineke Lis (L. Jenikie) Warsz. 1877.
- „ Poezye wybrane (H. Zathay) 1879.
- „ Faust I. II. (Fel. Jezierski) 1880.
- „ (Józ. Paszkowski) 1883.
- „ (L. Jenikie) 1889, 1891.
- „ J. Czermak 1896.
- „ Ifigenia (A. Ciesielski) 1883.
- „ L. Jenikie. Warsz. 1863.
- „ P. Parylak 1884.
- „ J. Kasproicz 1894.
- „ Egmont (A. Ujejski) 1898.
- „ Wilhelm Meister (P. Chmielowski) 1893.
- „ Z mojego życia prawda i fantazyja (L. Jenikie) 1895.

Freitag: Walentyna, dramat w 5. akt. Wilno 1860.

Fryderyk II.: Pamiętniki od pokoju hubertsburskiego r. 1763.
aż do podziału krajów Polski 1775. (tł. z franc.
1789 w Brzegu, 1868 w Poznaniu).

Gottszed: Gramatyka niemiecka podług reguł Gottszeda, do
której przydane są rozmowy poetyczne, krótkie histo-
ryjki i bajki Lessynga, tudzież listy Gellerta. 1. wyd.
Warsz. 1766., Lwów 1774., Wilno 1777., Sandomierz
1782., Wrocław 1816., Ogółem wydań u Estreichera
notowanych 14.

Grillparzer: Matka rodu Dobratińskich, tł. Starzyński, wznowio-
no w teatrze krakowskim 1828.

„ Egmont ułożony do utworu L. v. Beethovena, tł.
Aureli Urbański Lwów 1866.

„ Gra uczuć i fal morskich (H. Wiślańska) Tarnów 1880.

„ Klasztor pod Sandomierzem (A. Ujejski) 1890.

„ Safona (K. Brodziński.

„ Biada kłamcy (J. Kasprowicz).

Grimmowie: Baśnie dla dzieci — według ... opr. C. Niewiadomska.
Przełożyła A. Kowerska 1896.

Dobre wydanie także u Deublera, Wiedeń, (A.
Krzeczowska).

Hahn - Hahn: Doralisa (Platerówna) 1863.

Halbe M.: Mezekowa, opow. z życia wioski (A. Callier)
Warsz. 1889.

Młodość (R. C.) dram. Warsz. 1896.

Hamerling: Śpiewaczka leśna, nowela, (R. Zajączkowska) 1883.

Hartleben O. E.: Postulat moralny, kom. w 1. ak. Krak. 1899.

Hauff: Śpiewaczka Warsz. 1872.

„ Historia o karzelku z dużym nosem (St. Bossakowski)
Warsz. 1899.

„ Lichtenstein pow. hist. 2 t. Warsz. 1885.

Hauptmann: Samotni (I. Suesser) Warsz. 1892.

Tkacze (W Tusza) Londyn, wyd. staraniem so-
cyalistów, 1898.

Dzwon zatopiony (J. Kasprowicz) Warsz. 1899.

Hanusia (M. Konopnicka) Warsz. 1899.

Kolega Krampton (L. German) Warsz. 1900.

Woźnica Hęszel (G. Kempner) Warsz. 1900.

Heine: tł. Bielowski, Brzozowski K., Godebski Ks., Kondratowicz, Małecki, Pajgert.

- „ Felicya (przekłady Faleńskiego) Warsz. 1871.
- „ Intermezzo (A. Kraushaar) Warsz. 1873.
- „ Wybór pieśni (Autor Pamiątek z Litwy) Wilno 1873.
- „ Obrazy z podróży (L. Kaczyńska i Mieleszko Malisz-kiewicz) Warsz. 1879.
- „ Księga pieśni (Mieleszko Malisziewicz) Warsz. 1880.
- „ Atta Troll (M. Konopnicka) 1887, także Aureli Urbański.
- „ Księga pieśni (Miecz. Michniewicz) 1887.
- „ Pamiętniki (Ign. Matuszewski) 1885.
- „ Romancero (A. Urbański).
- „ Nowa wiosna (Gustaw) 1889.
- „ Niemcy, baśń zimowa (F. Wize) 1897.
- „ Pieśni tłum. Józef Kościelski Poznań.
- „ Wybór pism Warsz. 3 t. 1889, 1891, 1895.

Herder: Pomysły do filozofii dziejów rodzaju ludzkiego (Józef Bychowiec) Wilno 1838, 3 t. (por. Brodziński).

Heyse: Wybór pism, Warsz. 1879, 1880. (Sabinki, Samotna, Odrodzenie, Annina, Wdówka z Pizy, Węgierska hrabi-na, Męczennik wyobraźni, Dziecię wieszczek).

- „ Sabinki Warsz. 1879.
- „ Nowelle Warsz. 1879.
- „ Utalentowana matka 1882.
- „ Kleopatra 1882.
- „ Czarna Marynia 1884.
- „ Dobrzy przyjaciele 1885.
- „ Dora, powieść 1889.
- „ Błękitna pończoszka, powieść 1898.
- „ Anioł opiekuńczy 1900.

Historia trojańska 1563.

Historia o Kasi z Heilbronn, Raciborz 1870.

Historia o 7. mędrcach, Warszawa 1800, 1879, 8.

Jean Paul: Hesperus (M. Bogdanowicz), Warszawa 1881.

Kerner A. J.: Jasnowidząca z Prevorst (W. Matuszewski), War-szawa 1832.

Klopstock: Pieśń jedna Messyady (Mich. Kołpaczkiewicz) Pa-miętnik warsz. 1816.

Messyada (J. A. Jaślikowski) Bibl. warsz. 1847.

- Körner: Modlitwa przed bitwą z tow. fortep. Słowa podług Körnera przez F. Kowalskiego. Muzyka F. Himmla. Warszawa 1821. — Może ma znaczenie w powstaniu?
- „ Zriny tł. L. Jenike, Warszawa 1867.
- „ Gwarkowie, opera romant. (Fel. Schober) Warszawa 1880.
- Kotzebne: Hrabia Beniowski, dram. w 5 akt., Warszawa 1807.
- „ Pisma wszystkie (Tadeusz Hildebrandt) Łuck 1803.
- „ Powrót Polaków z niewoli w r. 1797., opera w 2 akt. z dramy „Wieś w górach“ przeistoczony 1803.
- „ Wybór dzieł dramatycznych. Wolne tłum. Stan. hr. Platera, Warszawa 1826.
- Kretzer Maks: Zmarnowani, powieść 1887, 1888.
- Laube: Bandomirowie (Teodor Narbutt) 1854.
- Lessing: Emila Galotti (Bogusławski) 1821 i wyst. w Krak.
- „ Natan Mędrzec (Kwizyn Anastazy) Warsz. 1877.
- „ Natan (Rozalia Saulsonowa) Lipsk 1867.
- Niedola Nibelungów wedł. tekstu K. Bartscha (L. German) 1881, 1885, 1894.
- Szyller: Pieśń o dzwonie J. N. Kamiński Lwów 1818. 2 wyd.
- „ Ballady i pieśni J. N. Kamiński Wiedeń 1820.
- „ Dziewica orleańska tł. K. Brodziński Warsz. 1821. (wystawiona 1. raz 1820.); tł. Jędrzej Brodziński 1824. (wyst. w Krak.) i A. E. Odyniec, Wilno 1843.
- „ Marya Stuart (wedł. franc. — B. hr. Kicińskiego) Warsz. 1830.
- „ Wallenstein tł. J. N. Kamiński Lwów 1832, 1834.
- „ „ Lubowski Warsz. 1875.
- „ Dzieła dramatyczne tł. M. Budzyński 1833 — 1844, 1850, 1862.
- „ Oblubienica Messeńska tł. B. J. Trentowski Wilno 1844.
- „ Don Carlos tł. Józ. Paszkowski,
- „ „ „ tł. częściowo Ad. Mickiewicz.
- „ Pienia liryczne zebrał Aug. Bielowski Lwów 1841. (Tłum. Bielowski, Brodziński, Borkowski, J. N. Kamiński, Korsak, Mickiewicz, Odyniec, J. B. Zaleski, A. Gorczyński).
- „ Wilhelm Tell (J. N. Kamiński).
- „ Dzieła poetyczne i dramatyczne wydał Albert Zipper, Stanisławów 2 t.

Schlegel A. W.: Kurs lit. dram. tł. Erazm Komornicki Warsz. 1830.

Obraz lit. staroż. i nowoż. tł. Grabowski Warsz. 1831.

Porównanie Fedry Rasyna z Fedrą Eurypidesa tł. E. Komornicki 1809. wyd. Warsz. 1830.

Schlegel K. Fr. W.: Filozofia życia z franc. tłum. 1840.

Spielhagen: Szereg powieści w czasopismach Warsz. 1869, 1870.

„ Natury zagadkowe (czasy około r. 1848) tł. Józef Pracki Warsz. 1880.

Tieck: Vittoria Accorombona tł. A. Grąbczewski Warsz. 1853.

Genowefę księżniczkę Brabancyi grano r. 1817 w Krak.

Zschokke: Nowelle Lwów 1871.

UZUPEŁNIENIA.

1. Załączona na początku rozprawki rycina wyobraża Henryka Probusa księcia szląskiego (por. str. 11).

2. Za czasów Kazimierza Wielkiego mamy »rycerza błędnego« wznoszącego się na przykładzie Niemców w głośnym zdumioziemczalym księciu gniewkowskim, Władysławie Białym. Odbił wędrowkę rycerską z towarzyszami kujawskimi do Ziemi św. potem na dwór cesarza Karola IV. Luksemburczyka. Potem wybrał się do Krzyżaków a z nimi przeciw pogańskiej Litwie. Następnie wyruszył na dwór papieża do Awinionu, gdzie się bawił wesoło. Potem wstąpił do klasztoru mnichów w Cystersie. Stąd umknął atoli z powodu ciężkiej reguły do klasztoru Benedyktynów w Dijon. Po śmierci Kazimierza opanował na jakiś czas rodzinny Gniewków, Włocławek i Złotoryę. Wygnały go stąd wojska Ludwika węgierskiego. Przebywał potem u Krzyżaków, potem znowu w klasztorze, który wkrótce znowu opuścił. Umarł w Strassburgu, kazał się jednak pochować w Dijonie, gdzie się dotąd odprawiają egzekwie za jego duszę, lecz pod nazwą rocznicy króla Lancelota, co świadczy o zatarcu się nawet pamięci jego imienia. (Szajrocha »Jadwiga i Jagiełło« t. V. str. 217 Teutonizm.)

3. W r. 1908. wydał w Rzeszowie Sigmund Oswald Fangor »Polenlieder« jako wyraz swoich osobistych sympatyj dla uciśnionej Polski.

4. Mundt Th. (należał do Młodych Niemiec). Vorlesungen über deutsch. franz. engl. span. ital. russ. polnische böhm. Literatur von 1789 bis zur neuesten Zeit. 1853.

5. E. M. Arndt: Polenlärm und Polenbegeisterung Berlin 1848.

S P I S N A Z W.

Abraham a Sta Clara 28.	Libelt 48.
Agricola R. 20.	Locher 25.
Arnold R. F. 36.	Luter 22.
Besser 29.	Maltitz 39.
Celtes 19.	Menzel 46.
Chamisso 40.	Miasta 16.
Chodowiecki 29.	Mickiewicz 31.
Droste Hülshoff 46.	Misterya 25.
Fastnachtspiel 26.	Mosen 41.
Fichte 34.	Murner 19.
Frauenlob 16.	Nibelungi 3.
Freytag 52.	Nowaczyński 30.
Fryderyk II. 30.	Opitz 27.
Gallus 10.	Pfitzer 43.
Goethe 31.	Platen 39.
Gottschall 51.	Pol 31.
Gottsched 29.	Polenlieder 39.
Gregorovius 51.	Polenromantik 32
Grillparzer 43.	Poniatowski St. A. 33.
Grün 46.	Raumer 32.
Gryphius 28.	Reformacya 21.
Hahn — Hahn 46.	Sachs H. 25.
Hauff 43.	Sachsenspiegel 16.
Hebbel 46.	Schanz 51.
Heine 37, 39.	Schubart 30.
Henryk Probus 11.	Schwab 43.
Herwegh 49.	Seklucyan 22.
Herder 29.	Seume 32.
Herwegh 54.	Sobieski 28.
Heyse 51.	Spielmani 27.
E. T. A. Hoffman 34, 36.	Strodtmann 51.
Holtei 37.	Szyller 33.
Igrzyska pasyjne 26.	Tanhuser 15.
Jungdeutschland 39.	Teatr 25.
Kerner 43.	Uhland 42.
Kinkel 51.	Wackernagel 46.
Klage 4.	Waganci 2.
Kohn G. 37.	Wagner 47.
Kompanie aktorów 25.	Walgierz Wdały 2. 9.
König 29.	Werner 35.
Kotzebue 33.	Wieland 30.
Książki jarmarczne 24.	Wójt Albert 17.
Laube 40.	Zedlitz 46.
Lenau 44.	

SPIS RZECZY.

	str.
I. Wstęp	5
II. Polska w Nibelungach : Kładze	7
III. Walgierz Wdały	8
IV. Kronika Gallusa	10
V. Henryk Probus	11
VI. Niemczyzna w miastach	16
VII. Humanizm	18
VIII. Reformacja	21
IX. Literatura jarmarczna	24
X. Teatr w. XVI.	24
XI. Wiek XVII. i XVIII.	27
XII. Wiek XIX.	36
XIII. Po roku 1866.	52

WIADOMOŚCI SZKOLNE

I.

GRONO NAUCZYCIELI

przy końcu roku szkolnego 1910.

A. Nauczyciele przedmiotów obowiązkowych.

1. Rychlik Ignacy, c. k. Radca Rządu, dyrektor VI rangi, obywatel hon. miasta Dębicy, zast. prez. Rady powiatowej i członek Rady miejskiej, zast. przew. c. k. Rady szkolnej okręgowej, przew. Rady szkolnej miejscowej, kierownik uzup. szkoły przemysłowej.
2. Adamski Julian, zast. naucz. gosp. kl. IIc, uczył języków: polsk. w kl. IVc, niemiec. w kl. IIa, IVa, Vb, historyi: w kl. Ia, w 17 godz. tyg.
3. Brycki Bronisław, egzam. zast. naucz. gosp. kl. Ib, uczył matematyki w kl. Ia + b, IIa, IIIb, nauk przyr. w Ia + b, IIb + c, w 20 godz. tyg.
4. Bryzek Antoni, egz. zast. naucz. gosp. kl. VIIb, uczył języków: łaćń. w kl. IVa, Vb, VIIb, greck. w kl. VIa, w 22 godz. tyg.
5. Buchała Stanisław, zast. naucz. gosp. kl. Vb, uczył języków: łaćń. w kl. IVc, greck. w kl. IIIb, Va + b, w 21 godz. tyg.
6. Ks. Czopor Mateusz, Dr. św. Teol. z odznakami kanon. Rok. i Mant. c. k. profesor VIII rangi, członek Rady szkolnej miejscowej, uczył religii rz. k. w kl. Ia + b, IIa, IVc, Va + b, VIa, VIIa, VIII, prop. filoz. w kl. VIII, w 20 godz. tyg.
7. Dąbrowski Mieczysław, c. k. profesor, gosp. kl. VIa, uczył języków: łać. w kl. VIa + b, greck. w kl. IVc, VIIa, w 20 godz. tyg.

8. **Gawlik Mieczysław**, egz. zast. naucz. gósp. kl. IVc, uczył geografii w kl. Ia + b, IIa + c, historii w kl. IIa, IVb + c, VII, w 21 godz. tyg.
9. **Greczek Stanisław**, zast. naucz. z powodu choroby bawił cały rok na urlopie.
10. **Janiów Józef**, c. k. profesor, przydzielony do służby w c. k. gimn. akad. we Lwowie.
11. **Jordan Aleksander**, zast. naucz. w II półroczu nie pełnił obowiązków służb. z powodu choroby.
12. **Kantor Józef**, c. k. profesor, członek komisji antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie, kurator czytelní uczniów, uczył języków: polsk. w kl. VIa + b, VIIa + b, VIII, w 15 godz. tyg.
13. **Kącki Albin**, zast. naucz. gósp. kl. IIIa, uczył języków: łacín. w kl. Ib, IVb, greck. w kl. IIIa, hist. w kl. IIc, kaligrafii w kl. Ia + b, w 21 godz. tyg.
14. **Koim Jan**, c. k. profesor, zawiadowca gabinetu fizyk. gósp. kl. IVa, uczył matem. w kl. IVa, VIa + b, fizyki: w kl. IVa, VIIa + b, w 18 godz. tygod.
15. **Kowalski Jakób**, zast. naucz. zaw. rus. bibl.ucz. gósp. kl. IIIb, uczył języka niem. w kl. Ia + b, IIa, IIIb, w 18 godz. tyg.
16. **Krukowski Władysław**, c. k. profesor VIII rangi, nie pełnił obowiązków służbowych w II półr. z powodu choroby.
17. **Leib Henryk**, zast. naucz. gósp. kl. Id, uczył języków: polsk. w kl. Id, niem. Ic + d, geogr. w kl. Ic + d, hist. w kl. Ic + d, kaligr. w kl. Ic + d, w 23 godz. tyg.
18. **Ks. Lisiński Mieczysław**, egz. zast. naucz. uczył religii rzym. katol. w kl. Ic + d, IIb + c, IIIa + b, IVa + b, VIb, VIIb, w 20 godz. tyg.
19. **Mirtyński Piotr**, c. k. profesor VIII rangi, pomocnik kancelaryjny dyrektora, zawiadowca polskiej biblioteki uczniów, gósp. kl. Ic, uczył języków: polsk. w kl. Ic, łac. w kl. Ic + d, greck. w kl. IVa, VIb, w 24 godz. tyg.
20. **Missona Kazimierz**, c. k. profesor, zawiadowca niemieckiej

- biblioteki uczniów. gosp. kl. VIb, uczył języków: łać. w kl. Va, niem. w kl. VIb VIIa + b VIII, w 22 godz. tyg.
21. **Ożóg Tadeusz**, zast. naucz. gosp. kl. IVb, uczył języków, polsk. w kl. IVa + b, łać. w kl. IIc, IIIa, greck. w kl. IVb, w 22 godz. tyg.
 22. **Ks. Pohorecki Emilian**, szambelan J. Św. Papieża Piusa X, nauczyciel, uczył religii gr. katol. w kl. I—VIII, 16 g. tyg.
 23. **Rotter Józef**, zast. naucz. nie pełnił w II półr. obowiązków, z powodu choroby.
 24. **Stantejski Jan**, zast. naucz. gosp. kl. Va, uczył języków: polsk. w kl. Ia, niem. w kl. IIIa, IV b, Va, VIa, w 19 godz. tyg.
 25. **Stelmachniewicz Zygmunt**, zast. naucz. gosp. kl. IIa, uczył języków polsk. w kl. IIa, łać. w kl. IIa + b, prop. filoz. w kl. VIIa + b, w 18 godz. tyg.
 26. **Strzelecki Antoni**, nauczyciel nie pełnił obowiązków w II półr. z powodu choroby.
 27. **Śiwiec Jan**, zast. naucz. gosp. kl. IIb, uczył języków: polsk. w kl. IIb + c, IIIa, niem. w kl. IIb, IVc, hist. w kl. Ib, w 21 godz. tyg.
 28. **Wiśniowski Zygmunt**, zast. naucz. gosp. kl. Ia, uczył języków: polsk. w kl. IIIb, Va + b. łać. w kl. Ia, IIIb, w 21 g. tyg.
 29. **Wojakowski Franciszek**, zast. naucz. z powodu choroby w II półroczu na urlopie.
 30. **Wołek Adam**, c. k. profesor VIII rangi, zawiadowca bibliot. nauczyc. gosp. kl. VIIa, uczył języków: łać. w kl. VIIa, VIII, greck. w kl. VIIb, VIII, w 19 godz. tyg.
 31. **Wondaś Andrzej**, c. k. profesor, uczył hist. i geogr. w kl. IIb, IIIa + b, IVa, VIa, w 20 godz. tyg.
 32. **Wóycikiewicz Maryan**, c. k. profesor, zawiadowca gab. przyrod. kierownik zabaw młodzieży, uczył języków: polsk. w kl. Ib, matem. w kl. IIc. nauk przyrodn. w kl. IIa, IIIa + b. Va + b, VIa + b, w 22 godz. tyg.
 33. **Zajączkowski Józef**, nauczyciel, gosp. kl. VIII, uczył matem. w kl. Id, Va + b, VIIa + b. VIII, fizyki kl. VIII, w 21 g. tyg.

34. Zieliński Jacek, c. k. profesor VIII rangi, członek Rady miejskiej, zawiadowca zbiorów geograficznych, uczył hist. i geogr. w kl. Va + b. VIb, VIIa. VIII, w 18 godz. tyg.
35. Ziolo Henryk, zast. naucz. uczył. mat. w kl. Ic, IIb, IIIa, IVb + c, fizyki w kl. IVb + c, w 21 godz. tyg.
36. Gartner Franciszek, c. k. profesor szkoły realnej. uczył nauk przyrodniczych w kl. Ic + d, w 4 godz. tyg.

B. Do naki religii mojżeszowej.

Pomeranz Bernard, uczył w kl. I — VIII w 8 godz. tyg.

C. Do nauki języka ruskiego jako przedmiotu względnie obowiązkowego.

Kowalski Jakób, j. w. uczył w 8 godz. tyg. w kl. IV — VII.

D. Nauczyciele przedmiotów nadobowiązkowych.

1. Gawlik Mieczysław. j. w. *dziejów ojczystych*, w kl. IVb + c VII, w 3 godz. tyg.
 2. Wondaś Andrzej, j. w. *dziejów ojczystych*; w kl. IIIa + b, IVa, VIa, w 4. godz. tyg.
 3. Zieliński Jacek, j. w. *dziejów ojczystych*, w kl. VIb, VIIa, w 2 godz. tyg.
 4. Adamski Julian, j. w. *śpiewu*, w 4 godz. tyg.
 5. Buchała Stanisław, j. w. *gimnastyki*, w 8 godz. tyg.
 6. Koim Jan, j. w. *gimnastyki*, w 8 godz. tyg.
 7. Otremba Gustaw, c. k. profesor szkoły realnej, *rysunków*, w 4 godz. tyg.
-

Zmiany w gronie nauczycielskim.

1. J. E. P. Minister Wyzn. i Ośw. reskr. z dn. 27. sierpn. 1909 l. 28483 przyznał c. k. profesorowi *Adamowi Wołkowi* VIII klasę rangi.

2. C. k. Rada Szkolna Krajowa nadała posady w tutejszym zakładzie :

1) *Zajączkowskiemu Józefowi*, z c. k. gimn. w Złoczowie reskr. z dn. 5. sierpnia 1909. l. 25962.

2) *Strzeleckiemu Antoniemu*, nauczycielowi z c. k. gimnazjum w Wadowicach, reskr. z dn. 5. sierpnia 1909 l. 34439.

3) *Wondasiowi Andrzejowi*, c. k. profesorowi z I. gimn. z jęz. wykł. polskim w Stanisławowie, reskr. z dn. 2. lutego 1910 l. 6433.

3. **Zamianowała** zastępcami nauczycieli kandydatów stanu nauczycielskiego :

1) *Kowalskiego Jakóba*, reskr. z dn. 16. sierpnia 1909 l. 40130.

2) *Leiba Henryka Stanisława*, resk. z dn. 14. paźdz. 1909 l. 1264/08.

3) *Wiśniowskiego Zygmunta*, reskr. z dn. 8. lutego 1910. l. 1446.

4. **Przeniosła do tutejszego zakładu** zastępców nauczycieli:

1) *Lewickiego Bazylego*, z c. k. VIII gimn. we Lwowie, rozp. z dn. 9. września 1909 l. 45288.

2) *Ziołę Henryka*, z c. k. V gimn. w Krakowie, rozp. z dnia 7 września 1909 l. 45288.

3. *Rottera Józefa*, z c. k. gimn. w Dębicy rozp. z dnia 15. września 1909 l. 503924.

4) *Bryckiego Bronisława*, z c. k. gimn. w Stryju, rozp. z dn. 24 września 1909 l. 52693.

5) *Bryzka Antoniego*, z c. k. gimn. w Nowym Targu, rozp. z dn. 14. października 1900 l. 243/pr.

6) *Stantejskiego Jana*, z c. k. gimn. w Bochni rozp. z dnia 14. paźdz. 1909 l. 57635,

- 7) *Wojakowskiego Franciszka*, z c. k. gimnazjum z językiem wykł. ruskim w Stanisławowie, rozp. z dn. 24. stycznia 1910 l. 4928.
- 8) *Stelmachniewicz Zygmunta*, z c. k. gimn. z jęz. wykł. polsk. w Kołomyji rozp. z dn. 7. lutego 1910 l. 2760.

5. Z tutejszego zakładu nadała posady :

- 1) *Kierońskiemu Leonowi*, c. k. profesorowi, w c. k. gimnazjum w Trembowli, reskr. z dn. 5. sierpnia 1909 l. 25962.
- 2) *Kłodzińskiemu Adamowi*, Dr. filoz. c. k. profesorowi, w c. k. II szkole realnej w Krakowie reskr. 7 września 1909 l. 48908 i z dn. 17. grudnia 1909 l. 71352.
- 3) *Gajewskiemu Michałowi*, zast. nauczyciela, w c. k. gimn. w Jaśle resk. z dn. 5 sierpnia 1909 l. 25962.

przeniosła zastępców nauczycieli :

- 1) *Sikorskiego Zygmunta*, do c. k. II gimn. w Nowym Sączu, rozp. z dn. 28 lipca 1909 l. 29446.
- 2) *Orłowskiego Józefa*, do c. k. VIII gimn. we Lwowie, rozp. z dn. 29. lipca 1909 l. 38883.
- 3) *Janotkę Deodata*, do c. k. gimn. w Brodach, rozp. z dn. 29. lipca l. 38884.
- 4) *Mendralę Stanisława*, do c. k. I gimn. w Nowym Sączu, rozp. z dn. 29. lipca 1909 l. 38889.
- 5) *Lewickiego Bazylego*, do c. k. gimn. w Sokalu, rozp. z dn. 26. lutego 1910 l. 4418.

Dodatki pięcioletnie przyznała c. k. Rada Szkol. kraj. 1) *Koimowi Janowi*, pierwszy dodatek, rozp. z dn. 4 czerwca 1909 l. 26717, 2) *Wołkowi Adamowi* drugi dod. rozp. z dn. 14 września 1909. l. 26716. 3) *Dąbrowskiemu Mieczysławowi* pierwszy dod. rozp. z dn. 23 grudnia 1909 l. 71471. 4) *Kantorowi Józefa* drugi dod. rozp. z dn. 24. maja 1910 l. 27092.

Urlop otrzymali na przeciąg pierwszego półrocza, a) 1) *Świec Jan* rozp. z dn. 31 maja 1900 l. 25950. 2) *Nowak Jan* c. k. prof. VII rangi od 10 paź. do końca I półr. celem objęcia kierownictwa pryw. gimn. w Horodence, rozp. z dn. 14.

paździer. 1909 l. 35036 b) nie pełnili obowiązków służbowych z powodu choroby : *Greczek Stanisław* przez cały rok, *Jordan Aleksander*, *Krukowski Władysław*, *Rotter Józef*, *Strzelecki Antoni*, *Wojakowski Franciszek* w II półroczu.

W stały stan spoczynku przeszedł *Nowak Jan* j. w. z dniem ostatniego stycznia 1910 reskr. z dn. 29 grudnia 1910. l. 72013.—kierownik prywatnego gimn. w Horodence.

Zmarł, *Janik Antoni*, c. k. prof. VII rangi dn. 3. kwietnia 1910.

II.

Plan nauki.

A.) Przedmioty obowiązkowe.

Nauka w kl. I—V odbywała się według planu naukowego normalnego, wydanego dla gimnazyów austriackich, rozporządzeniem ministeryalnym z dn. 20. marca 1909 l. 11.662 Dz. minist. wyz. i ośw. 117. z zastosowaniem rozp. c. k. Rady Szkol. kraj. z dn. 2. sierpnia 1909 l. 44.242. W klasach VI—VIII według planu naukowego zawartego w Instrukcyach wyd. 2 Wiedeń 1900. W r. 1911 będzie obowiązywał nowy plan nauki dla nauki historyi w kl. IV. i dla klasy VI. *)

B.) Wykaz lektury.

A) Lektura łacińska.

- Kl. III. Cornelius Nepos: Miltiades, Themistocles, Aristides. Cimon, Thrasybulus. Conon, Epaminondas, Pelopidas, Phocion, Hamilcar, Hannibal, Alcibiades.
- Kl. IV. Caesar: Comm. de bello Gall. I. III. IV.
- Kl. V. Livius: I. XXII, Ovidius: Metam: Diluvium, Deucalion et Pyrrha, De raptu Proserpinae. Fasti, Arion, de Fabiorum... interitu. Caesar: bell. Gall. VII.
- Kl. VI. Sallustius: Bellum Catill. Cicero: In Catill. I. Vergilius: Eclog: Georg: Aeneis II.
- Kl. VII. Cicero: Laelius, Cato maior. In Verrem IV. Vergilius: Aeneis IV. VI.
- Kl. VIII. Tacitus: Germania, Annales I. II. III.; Horatius: Carmina. Od. Epod., Satir.

*) Plan nauki dla gimnazyów galicyjskich do nabycia w Ekonomacie c. k. Namiestnictwa za cenę 20 hal,

b) Lektura grecka.

- Kl. V. Homeri: Ilias I. III. Xenoph: Anab Cyrop.
 Kl. VI. Homeri: Ilias IV. VI XVIII. XXII. Herodoti: Hist. IX.
 Kl. VII. Demosth: Olynth. I. II. Philipp. III Homeri: Odyss V. VI.
 VII. XIII. XXI. XXII.
 Kl. VIII. Platon: Apologia, Kriton, Sophocl: Antigona.

c) Lektura polska.

- Kl. V. Oprócz ustępów zawartych w wypisach: Sienkiewicz: Nowele, Syrokomla: Stare wrota, Pol: Mohort, Konopnicka: Nowele.
 Kl. VI. Wypisy: Rzewuski: Listopad; Kraszewski: Stara baśń; Sienkiewicz: Trylogia; Pasek: Pamiętniki; Niemcewicz: Powrót pośła; Molière: Świętoszek; Brückner: Dzieje jęz. polskiego; Tarnowski: Jan Kochanowski.
 Kl. VII. Corneille-Wyspiański: Cyd; Feliński: Barbara Radziwiłłówna; Byron: Korsarz; Giaur; Szekspir: Makbet: Sen nocy letniej; Słowacki: Arab, Lambro, Bielecki, Kordyan; Korzeniowski: Kollokacya; Sienkiewicz: Krzyżacy; Prus: Placówka; Orzeszkowa: Nad Niemnem; Żeromski: Popioły; Brückner: Liter. polsk. I. a z tom. II. Mickiewicz i Słowacki.
 Kl. VIII. Słowacki: Lilla Weneda, książę Niezłomny, Król Duch; Krasiński: Przedświt, Psalmy; Prus: Lalka; Żeromski: Ludzie bezdomni; Kraszewski: Budnik; Sienkiewicz: Krzyżacy; Konopnicka: Pan Balcer; Asnyk; Bracia Lerche: Korzeniowski: Mnich; Wyspiański: Bolesław Śmiały, War; szawianka, Wyzwolenie, Wesele; Norwid: Krakus i Wanda; Orzeszkowa: Marta; Tetmajer: Na skalnem Podhalu, Sfinks i niektóre liryki, Rydel: Zaczarowane koło; Maeterlink: Wnętrze; Chmielowski: Współcześni poeci polscy; Kallenbach: Krasiński i ważniejsze monografie o dziełach Słowackiego.

d) Lektura niemiecka.

- Kl. V. Grimm: Märchen; Goethe: Reinecke Fuchs. Graeser Deutsche Heldensage.

- Kl. VI. Lessing : Minna von Barnhelm ; Goethe : Egmont. Körner : Zriny.
- Kl. VII. Goethe : Hermann u. Dorothea ; Grillparzer : Ahnfrau ; Schiller : Räuber ; Goethe : Werthers Leiden.
- Kl. VIII. Goethe : Iphigenie auf Tauris ; Schiller : Wilhelm Tell ; Grillparzer : Leben ein Traum.

C.) Religia mojżeszowa.

I. Klasa. Historya biblijna do śmierci Mojżesza w związku z zasadami wiary. Dziesięcioro przykazań. Modlitwa poranna i błogosławieństwa. (Modlitwy stołowe).

II. Klasa. Historya biblijna od Jozuego do podziału państwa w związku z zasadami wiary. Objasnienia dekalogu. Obowiązki względem Boga. Święta i posty.

Modlitwa wieczorna i błogosławieństwo przy szczególnych uroczystościach.

III. Klasa. Historya biblijna od podziału państwa do powrotu z niewoli Babilońskiej. Prorocy. Trzy nauki główne wyznania mojżeszowego. Obowiązki względem ludzi. Najważniejsze przepisy ceremonialne. Nazwy, podział i treść ksiąg pisma św. Modlitwa na sobotę. Hellell. Abinu Malkenu.

IV. Klasa. Historya izraelitów pod panowaniem Syrii. Machabeusze. Panowanie Rzymian. Upadek państwa. Bar Kochba. Najważniejsze przepisy ceremonialne i rytualne. Nazwa i treść pism apokryficznych.

Modlitwy na święta, Odczytawanie Tory i proroków przy nabożeństwie publicznem. Podział nabożeństwa.

V. Klasa. Objasnienia 13 artykułów wiary, według Maimonidesa. Ustawy moralne i etyczne.

Wybór ustępów z Pentateuchu (według Chrestomatyi) z objaśnieniami pod względem treści i historyi.

VI. Klasa. Moralność i etyka na podstawie trzech pierwszych rozdziałów przypowieści Ojców „Pirke Aboť“.

Wybór pism historycznych proroków z objaśnieniami, jak w klasie V.

VII. Klasa. Moralność i etyka na podstawie 4. 5. i 6. rozdziału w „Pirke Aboť“.

Wybór z ustępów Jezejasza, Jeremiasza, psalmów Hioba,

przypowieści Salomona i hagiografów z objaśnieniami, jak w klasie V.

VIII. Klasa. Historia Żydów w Diasporze z biografiami najślawniejszych mężów. Historia Żydów w Polsce.

D.) Przedmioty nadobowiązkowe.

Dzieje ojczyste. W kl. III wzięto odnośny materyał aż do roku 1492. w kl. IV. resztę aż po czasy najnowsze; w kl. VI. w II. półr. do końca XIII. wieku; w kl. VII. dzieje Polski i Rusi od w. XIV. do końca w. XVII. a w kl. VIII. w I. półr. do upadku Rzeczypospolitej i dzieje porozbiorowe.

Nauki języka ruskiego udzielano w r. szkolnym 1900/10 w 8 godzinach tygodniowo, według planu A. zawartego w re-skryp. Prezydyum c. k. Rady szkolnej Krajowej z dn. 20 lipca 1898 l. 468. RSK 31. sierpnia 1903, l. 16927. — Na naukę języka ruskiego uczęszczali uczniowie klasy IV—VII.

Gimnastyka. W 4 oddziałach, klasy I. II. po dwie godziny tyg., a od III. kl. w 4 oddziałach, po 2 godz.

Rysunki. W dwóch oddziałach po 2 godz. tyg. Zaczęto od ćwiczeń w rysowaniu na tablicy kół i t. p. linii, z których tworzone stopniowo liście, palmetki i inne łatwe ornamenta swobodne. Po uzyskaniu w ćwiczeniach tych pewnej biegłości, przystąpiono do rysowania ornamentów z wzorów i tablicy, jakoteż stylizowanych. Po objaśnieniu zasad rysunku perspektywicznego z poglądu, przystąpiono do rysunku z modelu, pojedynczo w grupach. Przejście do ornamentów plastycznych. Rysowanie i malowanie łatwych przedmiotów z natury, jak kwiatów, motyli, piór, barwnych naczyn. Wiadomości o barwach. Materyał—ołówek, farba.

Śpiew. Nuty — tonacye, skala muzyczna, trójdźwięk, czytanie nut w śpiewie. Ćwiczenia. Przerobiono 18 pieśni kościelnych, 16 świeckich.

III.

Tematy do wypracowań piśmiennych:

a) z języka polskiego.

Klasa V a. 1) Ogień, jako przyjaciel i wróg człowieka, dom.

2. Spór Achillesa z Agamemnonem i jego skutki, szkol. 3. Oznaki nadchodzącej zimy, dom. 4. Śmierć ostatniego z Horeszków (według opowiadania Gerwazego), szkol. 5. Charakterystyka trzech osobistości występujących w Grażynie, domowe. 6. Dziewosłęby w ziemi Krakowskiej, na podst. „Wiesława“ szkol. 7. Jakie uczucia budzi u nas widok przyrody w zimie, dom. 8. Czynniki podtrzymujące wspólność narodową w partykularyzmie państw greckich, dom. 9. Uczucia i refleksje w wierszu Asnyka p. t. „Echo Kołyski“, szkol. 10. Ogólna charakterystyka szlachty Dobrzyńskiej, dom. 11. Żywot Jacka Soplicy podług jego własnej spowiedzi, szk. 12. Cechy satyry na podstawie czytanych utworów Krasińskiego, dom.

Klasa V. b. 1. Jak spędziłem tegoroczne wakacje i jakie wrażenia odniosłem z nich, dom. 2. Początek francuskiej mody w Polsce (opowiadanie Podkomorzego) szk. 3. Rozwinąć myśl przysłowia: Oko pańskie konia tuczy, dom. 4. Opisać zamek Horeszków, szk. 5. Jak przedstawia Słowacki stopniowanie bóleści Araba w „Ojcu zadżumionych“, dom. 6. Grzybobranie w Soplicowie, szk. 7. Obraz kultury u starożytnych Egipcyan dom. 8. Wyjaśnić i umotywować myśl przysłowia: De mortuis aut nihil, aut bene, dom. 9. W jaki sposób Gerwazy udaremnia organizację powstania narodowego na Litwie, szkol. 10. Miłość ziemi rodzinnej w nowelce Szymańskiego p. t. „Sruł z Lubartowa“, dom. 11. Burza (podług X. ks. Pana Tadeusza) szkol. 12. Tok myśli w satyrze Krasińskiego p. t. „Marnotrawstwo“, dom.

Klasa VI. a. 1. Zasługi Piastów około oświaty w Polsce, szkol. 2. Ustrój społeczny i polityczny w przedhistorycznej Polsce (na podstawie „Starej Baśni“, dom. 3. Pogląd Reja na świat, dom. 4. Orzechowskiego zapatrywania na reformę Rptej. dom. 5. Jak Górnicki wyobraża sobie dworzanina, szk. 6. Zapatrywania J. Kochanowskiego na życie, dom. 7. Obraz społeczeństwa rzymskiego na podst. Sallustiusa: Bellum Catillin, dom. 8. Rozwinąć i uzasadnić słowa Skargi: „Kto mienie stracił — stracił mało, kto cześć — wiele, kto Boga, — wszystko“, dom. 9. Bohaterskie czyny Kmicica, dom. 10. Pierwiastek satyryczny w poezji XVIII w. (na podstawie czytanych utworów, szkol. 11. Szlachcic polski w w. XVII. (na podstawie Paska: Pamiętniki) dom. 12. Opisać i objaśnić obraz Matejki: „Bitwa pod Grun-

waldem" dom. 13. Naruszewicz jako prozaik, szk. 14. Tok myśli zawartych w wierszu Fr. Karpińskiego p. t. „Żale Sarmaty“, dom.

Klasa VI. b. 1. Treść ostatniej przeczytanej książki, dom. 2. Istota scholastycyzmu i humanizmu, szk. 3. Wiek dziecinny i młodzieńczy (według Reja), dom. 4. Jak uzasadnia Modrzewski konieczność jednego prawa dla wszystkich, dom. 5. Jak wady społeczeństwa polskiego gani J. Kochanowski w „Satyrze“, szk. 6. Zapatrywania Antenora i Pryama na sprawę Parysa, dom. 7. Poglądy Skargi na władzę monarchiczną, szk. 8. Pieniądz jest dobrym sługą, ale i złym panem, dom. 9. Jakie powody wpłynęły na obniżenie oświaty i literatury polskiej w XVII. w., szk. 10. Bohaterzy obrony Zbaraża i Częstochowy (na podst. „Trylogii“), dom. 11. Wiosna a moja młodość, dom. 12. Konarski jako działacz na polu odrodzenia narodowego, szk. 13. Pan Podstoli „Krasickiego, a Pocziwy człowiek Reja“, dom. 14. Objaśnić obraz Matejki „Hołd pruski“.

Klasa VII. a. Co wpłynęło na rozwój literatury polskiej w okresie Stanisławowskim, szkol. 2. Postać króla St. Augusta na tle „Listopada“ Rzewuskiego, dom. 3. Znaczenie pierwszego tomiku poezji Mickiewicza dla literatury, dom. 4. Bohaterki kobiety w dziełach Mickiewicza (Grażyna, Aldona). 5. Rozwinąć myśl zawartą w dwuwierszu Mickiewicza:

„W słowach tylko chęć widzim, w działaniu potęgę“.

„Trudniej dzień dobrze przeżyć, niż napisać księgę“, dom.

6. Wykazać stopniowy rozwój uczuć religijnych u Mickiewicza do r. 1841, dom. 7. Poglądy Malczewskiego na życie (na podstawie Maryi), szk. 8. Ukraina u Malczewskiego i Goszczyńskiego (Marya i Zamek), dom. 9. Postacie wojaków polskich w komediach Fredry, dom. 10. Rozbiór „Ody do wolności“ Słowackiego.

Klasa VII. b. 1. Sława, jako bodziec do wielkich czynów (dom). 2. Patryoci a starorepublikanie w „Listopadzie“ Rzewuskiego, dom. 3. Jakie hasła głosiła „Oda do młodości“?, dom. 4. Rozbiór „pieśni Wajdeloty“ z „Konrada Wallenroda“, szk. 5. Życie domowe szlachty w P. Tadeuszu, dom.

6. „Litwo, Ojczyzno moja, ty jesteś jak zdrowie;

„Ile cię trzeba cenić, ten tylko się dowie,

„Kto cię stracił“ —

wykazać całą doniosłość tej prawdy na życiu i twórczości Mickiewicza, dom. 7. Byronizm w „Maryi“ Malczewskiego, szkol. 8. Najsrozsza to niewola, gdzie wszystkim wszystko wolno, dom. 9. Papkin i jego krewniacy w literaturze polskiej, dom. 10. Krzyżacy w Mindowem J. Słowackiego.

Klasa VIII. 1. Kordyan i Anhelli, dom. 2. Ojczyzna w życiu i dziełach J. Słowackiego, dom. Wyjaśnić znaczenie słów Z. Krasińskiego:

„Bądź arcydziełem nieugiętej woli,
Bądź cierpliwością, tą panią niedoli,
Co gmach swój stwarza z niczego — powoli!
Bądź tą przegraną, której cel daleki,

A która w końcu wygrywa na wieki, (Resurrect.), dom. 4. Masynissa w Irydionie, szkol. 5. Świat staropolski w powieści pol. w XIX. w., dom. 6. Skreślić charakter jednej z postaci w dziełach Słowackiego z okresu mistycyzmu jego, szk. 7. Bohaterowie rapsodów Wyspiańskiego (Bolesław Śmiały, Kazimierz Wielki, na podst. prywatnej lektury), szkol. 8. Krytyczny rozbiór ostatniej przezemnie czytanej książki, szkol.

B. Język niemiecki.

Klasa V. a. 1. Die Kraniche entdecken und rächen den Tod des Ibykus, szk. — 2. Eine Übersetzung aus dem Polnischen, dom. — 3. Das griechische Theater, szk. — 4. Inhaltsangabe von Schillers Ballade „Der Handschuh“, dom. — 5. Dornröschen, szk. — 6. Von der Entstehung unseres Erdballs (Auf Gr. der Schullektüre), dom. — 6. Was ist der deutsche Michel? szk. — 7. Wie finden sich die Schiffe über das Meer?, dom. 8. Das Märchen von der Unke, szk. — 9. Die Grundzüge der Erziehung in Athen und Sparta, dom. — 10. Aus Lessings Leben (auf der Landesschule zu Meissen), szk. — 11. Das Leben der Studenten an der polytechnischen Hochschule (Auf Gr. der Schull), dom. 12. Inhaltsangabe des alten Hildebrandsliedes, szk. 13. Das Leben im Sommer, dom. 14. Nutzen des Wassers.

Klasa V. b. 1. Aus Gellerts Leben, dom. — 2. Von einem, der das Fürchten lernen wollte, szk. — 3. Das griechische Theater, szk. — 4. Inhaltsangabe von W. Müllers „Der Glock-

kenguss zu Breslau, dom. — 5. Hänsel und Gretel (Auf Gr. v. Grimms Märchen), szk. — 6. Inhalt und Idee des Herderschen Gedichtes „Das Kind der Sorge“, szk. — 7. Der Graf von Habsburg, Nacherzählung der Schiller'schen Ballade, dom. 8. Raphaels Madonna della Seddia, szk. 9. Die Entstehung der Erde, dom. — 10. Theodor Körners Leben und Tod, szk. 11. Grimbars Verteidigungsrede (Goethes Reineke Fuchs I Ges) dom. 12. Klopstok im Goetheschen Hause (Wilh. Meier L. I. K., szk. 13. Entwicklung der Deutschen Tiersage bis auf Goethes Reineke Fuchs, dom. 14. Handels musikalische Wirksamkeit, szk.

Klasa VI. a. Schädlichkeit des Alkoholgenusses (Auf Gr. des Schulunterrichtes), szk. — 2. Eine Uebersetzung aus dem Polnischen, dom. — 3. Die Minnesänger (Auf Gr. d. Schullektüre), szk. — 4. Welche Rolle spielt der Ring in der Handlung des Dramas von Lessing: „Minna v. Barnhelm“ dom. — 5. Goethe in Leipzig (Auf Gr. der Schullektüre) szk., — 6. Etwas von des Regenwurms Lebenswandel (Schullektüre), dom. — 7. Die deutschen Fehmgerichte, szk. — 7. Die historischen Quellen zu Körners Zriny dom., — 9 Altweibersommer, szk. — 19 Entstehungsgeschichte von Goethes „Egmont“, dom. 11. Die altdeutschen Kampfspiele, szk. 13. Die Passionsspiele in Oberammergau, dom. 14. Albas und Egmonts Ansichten über die Beruhigung der Niederländer, szk.

Klasa VI. b. 1. Schädlichkeit des Alkoholgenusses, szk. 2. Eine Übersetzung aus dem Polnischen, dom. — 3. Die Hauptpersonen d. I. Aktes d. Dramas „Minna von Barnhelm“, dom. 4. Die Oberammergauer Pasionspiele, szk. 5. Des Priesters Robak Schuld und Sühne (Auf Gr. v. Pan Tadeusz), dom. — 6. Beschreibung des Weihnachtsfestes, szk. 7. Demosthenes und Skarga, dom. — 8. Die alten Germanen (Auf Gr. d. Geschichte), szk. 9. Beschreibung des Sokółgebäudes, dom. — 10. Die europäischen Sprachen (Schullekt.), szk. — 11. Kurzer Inhalt der Sage vom heil. Gral., dom. — 12. Übersetzung aus dem Poln., szk. 13. Die Sprache der Tiere, dom. 14. Die Sternenwelt, szk.

Klasa VII. a. 1. Gang der dramatischen Handlung im „Egmont“, dom. — 2. Entwicklung des Rittertums in Deutschland, szk. 3. Die Reflexionen, die von den im I. Gesang des Epos

„Hermann und Dorothea“ auftretenden Personen gemacht werden. dom. 4. Gedankengang in der Ballade Bürgers „Lenore“, szk. — 5. Was für eine Rolle spielt Kochanowski in der polnischen Literatur?, szk. 6. Goethes Ansichten über die französische Revolution, dom. — 7. Das griechische und das moderne Theater, szk. — 8. Die Renaissance in Italien, szk. — 9. Besprechung des Gedichtes „Drei Ringe“ von Lessing, dom. 10. Die Krauftausdrücke in Schillers „Räuber“, szk.

Klasa VII. b. 1. Der Höhepunkt und die Lösung im Drama „Egmont“, dom. — 2. Entwicklung des Städtewesens in Deutschland, szk. — 3. Historischer Hintergrund für d. I. Gesang des Epos „Hermann und Dorothea“, dom. — 4. Gedankengang im Gedichte Walthers von der Vogelweide „Elegie“, szk. — 5. Was für eine Rolle spielt Rey in der polnischen Literatur?, szk. — 6. Der Fatalismus im Drama „Die Ahnfrau“, szk. — 7. Das Zeitalter der Entdeckungen, szk. — 8. Die Lieder Walthers in den „Meistersingern“, dom. — 9. Charakteristik Werthers (Hauslekt.) szk. Das Leben am San im Sommer, dom.

Klasa VIII. 1. Warum ist die Ehrfurcht vor dem Alter so natürlich? (Eine Abhandlung), dom. — 2. Schicksale des Orestes bis zu dessen Reise nach Tauris (Auf Gr. v. Goethes „Iphigenie“) szk. 3. Napoleon's Glück und Ende (Auf Gr. der Geschichte), dom. 4. Die Stellung des Werkes von Mickiewicz „Dziady“ in der polnischen Literatur. szk. — 5. Die Feier zu Ehren Słowacki's an unserem Gymnasium, dom. 6. Gang der Handlung in der Apfelschussscene des Dramas „Wilhelm Tell“ szk. — 7. Schillers politische Ansichten im „Wilhelm Tell“ dom. — 8. Kurze Darstellung des Verlaufes der französischen Revolution szk. — 9. Besprechung der „Novelle“ von Goethe, der darin auftretenden Personen, dom. —

Zagadnienia do piśmiennego egzaminu dojrzałości.

1. Zadania polskie:

- a) Dziś samym walczyć nie można zapalem, myśl wykuj w słowo — a słowo zrób ciałem. (M. Konopnicka).

- b) Postęp w XIX wieku w najważniejszych dziedzinach życia ludzkości.
- c) Jak pojmują bohaterowie poezji polskiej XIX w. poświęcenie się za Ojczyznę?
2. Zadanie łacińsko-polskie: T. Livii: XXXIX. 49.
3. Zadanie grecko-polskie: Demosthenis: Atheniensium de civitate peregrinis danda leges. 59 (5 squ.)
-

IV.

Zbiory naukowe.

1. Biblioteka.

Zawiaadowca: Prof. *Adam Wolek*.

A) Biblioteka dla nauczycieli.

1. Hahn: Księga pamiątkowa, 2. Chłędowski: Rzym, 3. Anzyc: Pisma (wyd. zbior.), 4. Chotkowski X: Historya pol. Kościoła w Galicyi, 5. Grabowski: Juliusz Słowacki, 6. Pawlikowski: Mistycyzm Słowackiego, 7. Wiek XIX., Sto lat myśli polskiej, 8. Grunwald (wyd. jubil.), 9. Heinze; Vergils epische Technik, 10. Morawski: Historya literatury rzymskiej, 11. Nussbaum: Idea ewolucyi w biologii, 12. Cicero: Rhetonische Schriften — Reden, 13. Boehme Widman: Thukidides, 14. Anthologie aus den Elegikern der Römer, 15. Anthologie aus den Lyrikern der Griechen. 16. Livius-Weisenborn, 17. Roscher: Lexicon (c. d.), 18. Pauly-Wissowa: Realencyklopaedie, 19. Thesaurus linguae latinae (c. d.), Dietlein Gosche: Aus deutschen Lesebüchern, 20. Encyklopedya wychowawcza (c. d.).

Czasopisma. 1. Biblioteka warszawska, 2. Przegląd Polski, 3. Kwartalnik historyczny, 4. Przewodnik bibliograficzny, 5. Przewodnik naukowy i literacki, 6. Eos, 7. Kosmos, 8. Poradnik językowy, 9. Wszechświat, 10. Lud, 11. Neue Jahrbücher für den classischen Unterricht, 12. Österr. ungarische Revue, 13. Zeitschrift für österr. Gymnasien, 14. Archaeologischer Anzeiger, 15. Lehrproben und Lehrgänge, 16. Das Literarische Echo, 17. Verordnungsblatt, 18. Dziennik rozporządzeń c. k. Rady szk. kraj.

Dary. Wydawnictwa Akademii Umiejętności, Rady szkolnej krajowej.

B) Biblioteka uczniów polska.

Zawiaadowca prof. *Piotr Mirtyński*. 1. Rzewuski: Pamiętniki

P. Seweryna Soplicy (2 exempl.), 2. Moliere: Świętoszek (10 exempl.), 3. Brückner: Dzieje języka polskiego (2 exempl.), 4. Kubala: Szkice historyczne serya I. i II., 5. Kubala: Stan. Orzechowski (2 exempl.), 6. Corneille-Wyspiański: Cyd (2 exempl.), 7. Wyspiański: Wesele (2 exempl.), 8. Wyspiański: Wyzwolenie (2 exempl.), 9. Konopnicka: Pan Balcer w Brazylii, 10. Dante: Boska komedia (tłóm. Porębowicz), 11. Prus: Placówka, 12. Prus: Lalka, 13. Korzeniowski: Kolokacya, 14. Tetmajer: Na skalnem Podhalu, 15. Orkan: W Roztokach, 16. Maeterlinck: Wnętrze, 17. Maeterlinck: Ślepcy, 18. Hauptmann: Dzwon zatopiony. 19. Gorkij: Na dnie, 20. Gorkij: Mieszczanie, 21. Sienkiewicz: Trylogia (2 exempl.), 22. Sienkiewicz: Pisma (34 tomów), 23. Choiński: Dekadentyzm, 24. Choiński: Pozytywizm, 25. Bieliński: Żywot ks. A. Czartoryskiego, 26. Chmielowski: Nasi powieściopisarze serya II., 27. Matuszewski: Twórczość i Twórcy, 28. Verne: Pisma (5 tomów), 29. Verne: Czarne Indyje, 30. Przyborowski: Namioty Wezyra, 31. Müller: Młodość sławnych ludzi, 32. Nie-wiarowski: Osadnicy w puszczy polskiej, 33. Teresa-Jadwiga: Złe i dobre duchy, 34. Morawska: Rotmistrz Wybraniecki, 35. Morawska: Królewicz, 36. Bukowiecka: Pamiętniki Beniowskiego, 37. Chrzęszczewska: Dar, 38. Rowerska: W Suchowskim dworze, 39. Bandelaire: Drobne poezye, 40. Garczyński: Poezye, 41. Verlaine: Wybór poezyi, 42. Zawistowska: Poezye, 43. Eurypides: Cyklop, 44. Maeterlinck: Intruz, 45. Dąbrowski: Chwila była przedwieczorna, 46. Hamsun: Głód, 47. Orzeszkowa: Marta, 48. Reymont: Burza, 49. Reymont: Na krawędzi, 50. Weysenhoff: Sprawa Dołęgi, 51. Żeromski: Promień, 52. Brzozowski: O Żeromskim, 53. Chmielowski: Dramat polski doby najnowszej, 54. Chmielowski: Najnowsze prądy w poezyi polskiej, 55. Sten: Szkice krytyczne.

Czytelnia dla młodzieży niemiecka. Zawiadowca prof. *Kazimierz Missona*. 1. Simrock: Werke 2. Ring der Nibelungen, 3. Lohengrin, 4. Tannhäuser, 5. Parcival, 6. Herwegh: Werke, 7. Tieck: Werke, 8. Hauptmann: Elga, 9. Suttner: Waffen nieder, 10. Marthas Kinder, 11. Schnitzler: Liebelei, 12. Sudermann: Frau Sorge, 13. Wilbrandt: Meister von Palmyra, 14. Rosenberga wydawnictwo: Opowieści dla młodzieży, tomów 17.

Czytelnia dla młodzieży ruska. Zawiadowca prof. *Jakób Kowalski*. 1. Hruszczewskij: Istoria Ukrainy Rusy, 2. Łepkij:

Istoria ukraińskiej literatury, 3. Szaszkewycz: Rusalka Dnistrowaja, 4. Franko: Zachar Berkut, 5. Biblioteka Nasalsko 2 t., 6. Hrinchenko: Soniasznyi promin, 7. Konyśkyj: Szewczenko-Hruszczewskyj, 8. Szczurat: Piśnia pro Rolanda, 9. Hrinchenko: Ołesia, 10. Szczurat: Piśnia pro pochod Ihoria.

Dla ubogich uczniów. Biblioteka dla ubogich uczniów ma 480 książek szkolnych. Powstała ona i powiększa się z darów uczniów i rodziców w książkach i z funduszu dla ubogich uczniów. W bieżącym roku zakupiono 60 podręczników.

Ruch w czytelni polskiej uczniów.

Klasa.	Ilość uczniów.	Ilość książek.
IIIa	31	123
b	35	117
IVa	24	104
b	22	110
c	25	91
Va	25	133
b	24	152
VIa	22	92
b	22	98
VIIa	27	286
b	33	298
VIII	35	661
Razem 325		2265

2. Zbiory geograficzne.

Zawiadowca: Prof. *Jacek Zieliński*.

1. Majerski: Ziemia Polski (5 egz.), 2. Gaebler: Półwysep bałkański, 3. Sydow-Habenicht: Skandynawia, 4. Wielka Brytania, 5. Rosja, 6. Fraes: Obrazy geograficzne (siedm), 7. Droysen: Atlas historyczny, 8. Stieler: Atlas geograficzny, 9. Zubrzycki: Skarb architektury w Polsce.

3. Gabinet fizyczny.

Zawiaadowca: Prof. *Jan Koim.*

1. Aparat indukcyjny, 2. Aparat projekcyjny, 2. Hartel: krążek optyczny, 4. Kuhn: aparat do wykazania prawa Mariotta, 5. Magnes uniwersalny, 6. Kolbe: elektroskop, 7. Flaszka Woulfa, 8. Lampa spirytusowa, 9. Peseta, przytrzymywacze retorty, walec do mierzenia objętości, szklanki.

4. Gabinet historii naturalnej.

Zawiaadowca: Prof. *Maryan Wóycikiewicz.*

1. Życie w stawie, 2. Życie w morzu, 3. Modele: Brontosaurus, Ignanodon, 5. Megatherium, 6. Torso, 7. Canis lupus, 8. Vultur vulvus, 9. Ardea purpurea, Grus cinerea.

5. Gabinet archeologiczny.

Zawiaadowca: *Władysław Krukowski.*

1. Lanckoroński: Miasta Pamfylli i Pisydy, 2. Brunn-Bruckmann: Denkmäler griechischer und römischer Skulptur, 3. Hoppe: Obrazy do mitologii i historii Greków i Rzymian, 4. Milchhöfer: Athen, 5. Durm: die Baukunst der Etrusker, 6. Waal: Roma sacra, 7. Brunn: Griechische Kunstgesichte.

6. Gabinet rysunkowy.

Zawiaadowca: Prof. *Gustaw Otremba.*

Dziesięć modeli do początkowej nauki w rysunkach i malowaniu.

Instrumenta muzyczne.

Zawiaadowca: zast. n. *Julian Adamski.*

1. Trąbka, bębenek. Instrumentów 42.

v.

Fizyczne wychowanie młodzieży.

Do popierania i podniesienia starań i zabiegów zakładu o fizyczne wychowanie uczniów przyczynia się najskuteczniej **gimnastyka**, której w bieżącym roku udzielano w 16 godzinach tygodniowo. W porze letniej, w dnię pogodne, odbywała się nauka gimnastyki na obszernym ogrodzie gimnazjalnym, ocienionym z trzech stron drzewami, na którym poustawiano kilka przyrządów gimnastycznych na wolnem powietrzu. Udzielaną bywa nadto **nauka jazdy na kole**, która rozpowszechnia się coraz bardziej wśród młodzieży. Niektórzy uczniowie mają własne rowery; zakład posiada 5 rowerów. Początkującym udzielają chętnie nauki i wskazówek nauczyciele gimnastyki.

Gry i zabawy. W czasie przerw pomiędzy godzinami bawili się uczniowie klasami na ogrodzie szkolnym, pod nadzorem profesorów, według planu zgodnego z obowiązującymi przepisami. W porze letniej zaczęły się zabawy na wolnem miejscu ćwiczeń wojskowych, za zezwoleniem c. i k. komendy wojskowej, w pobliżu budynku gimnazjalnego.

Uzyskał wprawdzie zakład jeszcze przed dwoma laty część gruntu, wyznaczonego przez gminę miasta Jarosławia na miejsce dla gier i zabaw, nie można było jednak z niego wskutek niskiego położenia korzystać. Podnieść należy jednak z uznaniem, że w bieżącym roku uchwaliła Rada miejska przyłączyć odpowiednią parcelę gruntu, przylegającego do parku miejskiego któraby miała być urządzoną na zabawy dla młodzieży wszystkich szkół miejscowych.

W każdej zabawie brało udział około stu uczniów, z których starsi zabawiali się w piłkę nożną, rondersa, palanta, rzucaniem dyskiem i dzidą, młodszy w zwyczajną piłkę, a najmłodszy w gry ruchowe.

Nadto urządzano w soboty dłuższe wycieczki z orkiestrą gimnazyjalną, a zorganizowanie t. zw. korpusów, ćwiczenia w zwrotach masowych, spowodowało niezwykle zainteresowanie się młodzieży.

Wycieczek w okolicę najbliższą Jarosławia urządzono około 20, z dalszych do Przeworska, Zarzecza i do Czerc, celem zwiedzenia pamiątek historycznych i cukrowni.

W miesiącu kwietniu urządzono popis gimnastyczny w obszernej sali „Sokoła“.

Orkiestra gimnazyjalna założona przed czteru laty rozwija się bardzo pomyślnie. W tym roku wprowadzono naukę i na instrumentach rżniętych. Na instrumentach dętych gra 48 ; smyczkowych 27 uczniów. Kierownikiem orkiestry jest prof. **Jul. Adamski**. W tym roku prowadził samodzielnie orkiestrę **Karaśiński Stanisław**, uczeń klasy VII. Ćwiczenia odbywały się cztery razy w tygodniu, w godzinach popołudniowych.

VI.

Czytelnia naukowa dla młodzieży.

Dnia 25. września 1909 r. otwarto dla uczniów klas IV.—VIII. czytelnię naukową. W dniu otwarcia wygłosił uczeń kl. VIII. Zygmunt Mirtyński odczyt: „Stanisława Szczepanowskiego myśli“, jako program odrodzenia narodowego.

Zarząd Czytelni stanowił kurator jej, profesor Kantor i wydział wybrany z uczniów przez poszczególne klasy; przewodniczącym jego był do marca 1910 r. uczeń kl. VIII. Wł. Gawęł, a od kwietnia począwszy, ucz. kl. VII. K. Wojtaś. Zarząd prócz spraw administracyjnych, starał się przedewszystkiem wpływać na rozwój umysłowy i moralny swych kolegów. Zwrócił też uwagę w tym roku na wychowanie fizyczne młodzieży, wybierając osobny zarząd z łona wydz., któremu porучzył urządzenie wycieczek pod opieką P. P. profesorów i zachęcanie do gry w piłkę nożną, jazdy rowerem i t. p.

Czytelnia otwarta była w środę i sobotę każdego tygodnia, od 5—7 popołudniu, do maja włącznie. Przeciętna frekwencja wynosiła 50 uczniów. Oprócz pism prenumerowanych przez Zarząd dostarczała także Dyrekcyja czasopism do Czytelni. Czytano pisma następujące: Tygodnik ilustrowany, Pracę, Świat, Nasz Kraj, Przegląd Narodowy, Przegląd Polski, Ateneum, Bibliotekę warszawską, Pamiętnik literacki, Przewodnik naukowy i literacki, Przemysłowca, Przewodnik Kółek rolniczych, Miesięcznik T. S. L., Przewodnik oświatowy, Lud, Rodzinę i Szkołę, Krytykę, Łan młodzieży, Wyzwolenie, Misyje katolickie.

W łonie czytelni były cztery koła naukowe:

1. literackie, 2. historyczne, 3. przyrodnicze, 4. matematyczno-fizyczne.

Koło literackie, pod kierownictwem prof. Kantora, odbyło zebrań 11, na których wygłoszono 9 odczytów:

1. Emigracja polska w literaturze i historii, wygłosił St. Kulpa VIII. kl.

2. Rozwój epopei polskiej, wygłosił St. Perenc VIII. kl.

3. Euzebiusz Słowacki, wygłosił M. Markowski VIII. kl.

4. Mikołaj Rey z Nagłowic, wygłosił St. Malach VI. kl.

5. O Trenach Kochanowskiego, wygłosił T. Hahn VI. kl.

6. Teatr ludowy w Polsce (3 części), wygłosił K. Mięso-wicz VII. kl.

7. M. Konopnickiej „Pan Balcer“, wygłosił A. Rosenblüth VIII. kl.

8. Charakterystyka ludu w „Panu Balcerze“, wygłosił A. Prymon VIII. kl.

9. Bajkopisarze polscy w w. XVIII.

Koło historyczne, pod kierownictwem prof. Gawlika, odbyło zebrań 14, na których wygłoszono tyleż odczytów:

1. O kulturze historycznej, wygłosił A. Prymon VIII. kl.

2. Fryderyk Wielki, wygłosił J. Maciejak V. kl.

3. Ubiory w Polsce, wygłosił A. Mirtyński VII. kl.

4. Ks. Józef Poniatowski, wygłosił A. Prymon VIII. kl.

5. Drogi polskie na wschód, wygłosił W. Mikiewicz VIII. kl.

6. O Piaście i piaście, wygłosił T. Marszałek VI. kl.

7. O powołaniu Krzyżaków przez Konrada, wygłosił Argasiński VI. kl.

8. O mapach żeglarskich, wygłosił Michalik VI. kl.

9. O włodykach polskich, wygłosił K. Ryziński VIII. kl.

10. Rozwój ekon. i społ. w Polsce w XV. i XVI. w., wygłosił J. Maciejak V. kl.

11. Osadnictwo polskie na Spiszu, wygłosił J. Marszałek VI. kl.

12. Czasy i ludzie XVII. wieku, wygłosił Argasiński VI. kl.

13. Życie dworskie za Władysława IV., wygłosił Kuźniar IV. kl.

14. Grunwald, wygłosił B. Roga IV. kl.

Koło przyrodnicze; kierownik prof. Wóycikiewicz odbyło 12 zebrań, na których wygłoszono 10 odczytów:

1. Rozwój życia organicznego, wygłosił Gancarz L. VIII. kl.

2. Życie w otchłaniach morskich, wygł. Rosenblüth L. VI. kl.

3. Przystosowanie się roślin i zwierząt do warunków bytu, wygłosił Ważny K. VI. kl.

4. Najnowsze środki badań biologicznych, wygłosił Rosenblüth Zyg. VII. kl.

5. Najstarsze wykopaliska ludzkie, wygł. Strzelecki B. VII. kl.

6. Wyraz twarzy ; mowa oczu — Hahn Tad. z VI. kl.

7. Suggestya i hipnotyzm — Siara St. z VI. kl.

8. O śmierci naturalnej — Strzelecki Bol. z VII. kl.

9. O gruźlicy — Rosenblüth L. z VI. kl.

10. Jak długo człowiek żyć powinien — Więckowski Erwin z VI. kl.

Koło matematyczno-fizyczne. Kierownik prof. Koim.

1. O algorytmach ks. Kłosa, wygłosił Obara VI. kl.

2. Woda, jej kształty i przeobrażenia, wygłosił Obara VI. kl.

3. O ruchach, wygłosił J. Nowakowski VII. kl.

4. O energii w wszechświecie, wygłosił W. Kutten VIII. kl.

5. O przyrodzie planet, wygłosił Gwizda V. kl.

6. Wiadomości wstępne do rachunku różniczkowego i całkowitego, wygłosił Obara VI. kl.

7. Trygonometrya i jej praktyczne zastosowanie, wygłosił W. Kutten VIII. kl.

8. O kometach i końcu świata, wygłosił Łuc VI. kl.

9. O pierwiastkach, wygłosił Obara VI. kl.

10. O Marsie, wygłosił L. Rosenblüth VI. kl.

11. Rodzaje równań, wygłosił W. Kutten VIII. kl.

12. Zaćmienie słońca, wygłosił L. Rosenblüth VI. kl.

13. O promieniowaniu i ciałach promieniotwórczych (2 części), wygłosił F. Hanas VIII. kl.

Oprócz tego urządziła Czytelnia uroczysty wieczorek „Słowackiego“, na którym odegrano „Złotą czaszkę“ i święciła rocznice narodowe jak: Powstania listopadowego, styczniowego, Bitwy Racławickiej, Konstytucyi 3-go maja — odczytami, deklamacyami i śpiewem.

Dochody Czytelni wynosiły 101 K. 20 h.

Rozchód 22 K. 50 h.

Pozostałość kasowa 78 K. 70 h.

VII.

Ważniejsze rozporządzenia Władz szkolnych.

1. C. k. Rada szkolna kraj. rozp. z dn. 2 sierpnia 1909. l. 44242. wprowadza nowy plan nauki dla gimnazyów galicyjsk.
2. C. k. Rada szkolna kraj. rozp. z dnia 8. paźdz. 1909. l. 56580 w sprawie obowiązkowej nauki rysunku.
3. C. k. Rada szkolna kraj. rozp. z dn. 20. kwietnia 1910. l. 23.719 by nie używano uczniów do kwestowania, sprzedaży kokardek, do kolportowania i sprzedawania dzienników.
4. C. k. Rada szkolna kraj. rozp. z dnia 9. maja 1910. zmiany feryj szkolnych na rok szkoln. 1910/11.
5. C. k. Min. Wyzn. Ośw. 10. kwietnia 1910. l. 1112. o ulgach dla wychowanków szkół wojskowych, przechodzących do państwowych szkół średnich.

VIII.

Kronika Zakładu.

W dwudziestym szóstym roku istnienia miał zakład 729 uczniów publicznych i 19 prywatnych, w porównaniu z rokiem ubiegłym o 40 uczniów więcej, w ośmiu klasach głównych i 11 równorzędnych, razem w 19 oddziałach (o 2 więcej).

Wpisy odbyły się w dniach 30 i 31 sierpnia, egzamin wstępny do kl. I. dnia 1 września, do innych klas w czasie od 1—10 września 1909.

Po nabożeństwie uroczystem w dniu 3 września rozpoczęła się dnia 4 września regularna nauka.

Dnia 9 września, jako w rocznicę śmierci ś. p. Cesarzowej Elżbiety, odbyło się nabożeństwo za spokój Jej duszy, także nabożeństwo odprawiono dnia 19 listopada, jako w dniu Jej, Imienin.

Dnia 2 października zwiedził zakład Pan Wiceprezydent c. k. Rady szkolnej krajowej Dr. Ignacy Dembowski. Po przywitaniu się i przemówieniu do członków grona nauczycielskiego zwiedził zakład, zbiory i jego urządzenie, badał postępy nauki języków: polskiego i niemieckiego w kl. I. c, łacińskiego w kl. VII. b, i nauce historii w kl. VIII., zachęcając młodzież do wytrwałej, skutecznej pracy.

Uroczystem nabożeństwem obchodził zakład Imieniny Najjaśniejszego Pana w dniu 4 października.

Uroczystość Patrona zakładu, św. Stanisława Kostki, obchodzono w dniu 13 listopada nabożeństwem w kościele parafialnym i kazaniem.

W jubileuszowych uroczystościach Juliusza Słowackiego wzięł udział zakład w dniu 14 listopada; dla młodzieży wyznania mojżeszowego urządziła osobne nabożeństwo tutejsza gmina wyznaniowa, w dniu 28 listopada, uroczysty zaś wieczór muzy-

kalno-deklamacyjny odbył się staraniem grona nauczycielskiego i młodzieży w dniu 4 grudnia, w czasie którego odegrano „Złotą czaszkę”. Obchodzono również i inne rocznice narodowe, jak rocznicę Kościuszkowską, powstania listopadowego i styczniowego, rannem nabożeństwem w kaplicy domowej, a popołudniu odpowiednimi odczytami dla wszystkich uczniów.

Z końcem I. półrocza przeszedł w stały stan spoczynku profesor VII. rangi Jan Nowak, którzy od października 1909 objął kierownictwo prywatnego gimnazjum w Horodence. Przez 22 lat prawie pracował przy tutejszym zakładzie, otoczony wysokim szacunkiem kolegów i współobywateli i miłością młodzieży.

Dnia 7 lutego 1910 odbył się ustny egzamin dojrzałości pod przewodnictwem Dyrektora zakładu. Do egzaminu przystąpił Rożański Adam, uznany następnie dojrzałym większością głosów.

Dnia 7 marca obchodzono 30-lecie służby nauczycielskiej prof. Antoniego Janika, niestety niespełna w 4 tygodnie później, oddaliśmy mu ostatnią posługę, odprowadzając zwłoki jego na miejsce wiecznego spoczynku. Zmarł po kilkudniowej chorobie dnia 3 kwietnia w 60 roku życia. W pogrzebie wzięły udział Grona nauczycielskie i młodzież obu tutejszych zakładów średnich i bardzo liczne warstwy ludności. Nad trumną przemówił imieniem zakładu dyrektor Ignacy Rychlik, Towarzystwa N. Szk. W. prof. K. Missona, a w imieniu młodzieży, jeden z uczniów klasy VIII., wszyscy składając hołd jego pracy i cześć jego pamięci. Wspomnienie pośmiertne o nim, umieszczone na końcu niniejszego sprawozdania.

Dnia 18 kwietnia odwiedził zakład Pan c. k. Inspektor krajowy szkół średnich Tadeusz Lewicki.

W uroczystym obchodzie wiekopomnej rocznicy Konstytucji 3 Maja, wzięło udział Grono nauczycielskie wraz z młodzieżą zakładu.

W maju zwiedzili zakład Przewiel. Księża Delegaci biskupi obu obrządków katolickich: ks. kanonik Feliks Swierczyński i ks. kanonik Filemon Podoliński.

Piśmienny egzamin dojrzałości odbył się w dniach 9—11 maja, ustny zaś w dniu 31 maja do 4 czerwca, pod przewodnictwem Dr. Michała Jezienieckiego, dyrektora c. k. I. gimn. z językiem wykładowym polskim w Stanisławowie, jako delegata c. k. Rady szkolnej krajowej.

Dnia 26 czerwca wzięło Grono nauczycielskie i młodzież w uroczystościach rocznicy grundwaldzkiej, urządzonych przez Reprezentację miasta.

Dnia 28 czerwca wzięła młodzież udział w nabożeństwie żałobnem, za spokój dusy ś. p. cesarza Ferdynanda.

Młodzież szkolna przystępowała w ciągu roku szkolnego trzy razy do św. Sakramentów Pokuty i Ołtarza i odprawiła w czasie Wielkanocnym rekolekcye.

Dnia 30 czerwca po uroczystem nabożeństwie dziękczynnem nastąpiło rozdanie świadectw i zakończenie roku szkolnego.

Stan zdrowotny uczniów był w bieżącym roku w porównaniu do ubiegłego roku, nieco pomyślniejszym, chociaż szerząca się epidemicznie płonica uniemożliwiała regularną frekwencyę uczniów. W tragiczny sposób zginęli przechodząc torem kolejowym, najechani przez pociąg kolejowy w dniu 1 lutego 1910 w Radymnie;

ś. p.

PORTAS JAN z kl. VII.

SIARA JAN b. u. z kl. VI.

W pogrzebie w Radymnie wzięli udział uczniowie kl. VII. z dyrektorem zakładu i kilku profesorami, wszyscy zaś uczniowie w uroczystem nabożeństwie żałobnem odprawionem w kaplicy.

K L A S A

K L A S A																			II		
I				II				III			IV			V			VI		VII		Razem
a	b	c	d	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	a	b	a	b			
21	31	21	—	2	4	1	52	11	31	7	4	—	41	32	1	3	—	3	4910		
28	29	25	—	291	29	221	23	29	341	321	292	—	23	28	321	33	342	—	49512		
2	2	2	—	1	1	—	5	1	—	—	1	—	—	2	2	—	—	—	15		
6	2	6	—	4	2	6	2	7	—	—	3	—	5	2	2	1	2	—	50		
381	361	351	—	361	36	291	352	381	372	391	372	—	321	332	351	35	392	—	60922		
6	01	4	—	11	32	21	2	6	—	51	01	2	2	3	3	2	1	2	467		
30	32	21	16	26	20	221	25	351	—	24	27	262	252	26	191	192	26	29	48410		
2	—	3	—	3	1	2	6	—	—	1	3	4	—	—	—	—	—	—	25		
3	4	5	11	1	7	8	91	2	—	5	3	2	4	3	3	4	2	1	771		
2	—	2	3	3	—	—	3	4	—	1	—	—	4	11	4	5	6	3	411		
—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	3		
43	371	35	30	341	312	342	451	471	—	361	331	342	362	331	291	302	36	35	67619		
—	—	—	—	—	—	—	45	47	—	36	33	34	—	—	36	33	36	35	373		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	23	10	11	21	10	10	12	20	3	118	
19	7	6	17	17	8	26	16	18	—	5	6	14	16	14	9	8	4	11	1	222	
1	—	2	—	4	1	4	5	5	—	4	3	6	—	1	7	4	5	4	3	59	
—	1	—	—	4	7	—	8	3	—	2	2	—	2	2	1	1	1	—	—	34	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	48	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	24	
19	12	10	18	7	5	4	7	7	—	4	7	—	7	2	6	2	10	1	3	131	
14	3	2	6	7	8	7	17	5	—	12	10	11	8	3	7	9	7	11	11	158	
24	28	28	16	28	31	30	43	42	—	33	27	35	29	33	23	28	26	35	34	572	
30	35	33	26	27	26	27	30	42	—	26	23	23	28	31	22	21	29	24	27	530	
555	360	300	540	210	150	120	210	210	—	120	210	—	210	60	180	60	300	30	90	3915	
420	90	60	180	2	0	240	210	150	—	360	300	330	240	90	210	270	210	330	330	4740	
975	450	360	720	420	390	330	720	360	—	480	510	330	450	150	390	330	510	360	420	8655	

Ostateczny wynik klasyfikacyi za II. półr. 1908/09.	
Chlubnie uzdolniony	
Uzdolniony	
Na ogół uzdolniony	
Nie uzdolniony	
Razem	
8. Klasyfikacya za II. półr. 1909/10.	
Chlubnie uzdolniony	
Uzdolniony	
Na ogół uzdolniony	
Nie uzdolniony	
Do egzaminu poprawczego	
» » uzupełniającego	
Razem	
9. Frekwencya na przedmioty nadobow.	
a) dzieje ojczyste	
b) język ruski	
c) gimnastyka	
d) śpiew	
e) rysunki	
f) muzyka dęta	
» » smyczkowa	
10. Opłata szkolna.	
Opłatę szkolną złożyło w I. półr.	
» » » II. »	
Uwolnionych od opłaty szk. w I. półr.	
» » » II. »	
Opłata wynosiła w I. półroczu	
» » » II. »	
Razem	

Ostateczny wynik klasyfikacji za II. półr. 1908/09.

Chlubnie uzdolniony . . .
 Uzdolniony . . .
 Na ogół uzdolniony . . .
 Nie uzdolniony . . .

Razem .

8. Klasyfikacja za II. półr. 1909/10.

Chlubnie uzdolniony . . .
 Uzdolniony . . .
 Na ogół uzdolniony . . .
 Nie uzdolniony . . .
 Do egzaminu poprawczego . . .
 » » uzupełniającego . . .

Razem .

9. Frekwencja na przedmioty nadobow.

a) dzieje ojczyste . . .
 b) język ruski . . .
 c) gimnastyka . . .
 d) śpiew . . .
 e) rysunki . . .
 f) muzyka dęta . . .
 » smyczkowa . . .

10. Opłata szkolna.

Opłatę szkolną złożyło w I. półr. . .
 » » w II. » . . .
 Uwolnionych od opłaty szk. w I. półr. . .
 » » w II. » . . .
 Opłata wynosiła w I. półroczu . . .
 » » w II. » . . .

Razem .

K L A S A																					
I				II				III				IV		V		VI		VII		VIII	
a	b	c	d	a	b	c	d	a	b	c	d	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
od 13 prywatystów za II. półr. 1908/9																					
» 8																					
I. » 1909/10																					
Razem																					
II. Fundusze naukowe.																					
Taksy wstępne po 4-20 K																					
Datki na środki naukowe po 2 K																					
Taksy za duplikaty świadectw																					
Datki na gry i zabawy																					
12. Stypendya.																					
Liczba stypendystów																					
Ogólna kwota																					

Pomoc dla ubogich uczniów.

W celu wspierania ubogiej dziatwy szkolnej istnieją w Jarosławiu :

a) Towarzystwo „Bursy polskiej im. Kopernika“ (od r. 1873) w której mieściło się w bieżącym roku 60 uczniów.

b) Towarzystwo „Bursy ruskiej im. św. Onufrego“ w niej umieszczonych uczniów 50.

c) Towarzystwo „Opieki nad młodzieżą szkolną“ spieszące z materyalną pomocą.

d) Towarzystwo tak zw. „herbaciarni“ staraniem Koła Pań, obdziela bezpłatnie w zimowych miesiącach, ubogich przyjeżdżających wczesnym rankiem uczniów, herbatą.

e) Na ręce Dyrekcyi przesłał Zarząd dóbr w Rudniku w ciągu bieżącego roku szkolnego 160 K. na wsparcie dla ubogich uczniów z tamtejszej okolicy, które rozdano do rąk odpowiedzialnych nadzorców domowych.

f) Wsparcie bezpośrednie od Zakładu otrzymali uczniowie z funduszu, zasilanego datkami dobrowolnymi uczniów i ich rodziców, tudzież datkami nauczycieli i uczniów rzym. katol. składanymi w czasie nabożeństwa w kaplicy gimnazyalnej, a uczniów gr. katol. w czasie egzort, wreszcie subwencyą Św. Rady miejskiej, Rady powiatowej i Gminy wyznaniowej izraelickiej w Jarosławiu.

Wsparcie przeznaczano uczniom po wspólnem porozumieniu się z XX. Katechetami i PP. Gospodarzami klas.

DOCHÓD.

Pozostałość kasowa z r. 1908/09	235'31 K
Datki uczniów i ich rodziców z r. 1909/10	264'90 „
Św. Rada miejska w Jarosławiu	150'00 „
„ Rada powiatowa w Jarosławiu	100'00 „
„ Gmina izraelicka	50'00 „

Przew. ks. Jan Lasek	30'50 K
Wny Dr. Tad. Fechter	50'00 „
„ Wiśniewski z sprzedaży programów szkoln.	40'00 „
Z wieczorku ku czci Słowackiego	292'38 „
Składka w kaplicy gimn.	80'73 „
„ uczniów gr. kat. w czasie egzort	17'00 „
Zwroty uczniów	169'00 „
Wny Dr. Kłodziński Adam	15'00 „
Wna Hoffmanowa z Rudnika	10'00 „
Przygodnie	1'04 „
W. P. Rohm. I. opust za pobrane leki	12'15 „
Razem	1518'01 K

R O Z C H Ó D.

Książki dla ubogich uczniów	149'00 K
Datki z wieczorku Słowackiego dla czyteln. uczniów.	58'00 „
„ na pomnik Słowackiego	50'23 „
„ na muzykę gimn.	100'00 „
Ubrania i obuwie	492'90 „
Kolonie wakacyjne	16'00 „
Skrzynka apteczna	85'13 „
Szpital	8'00 „
Leki w aptecce WP. Rohma	26'51 „
Zapomogi bezzwrotne	24'00 „
Wypożyczono uczniom	238'20 „
Stemple	1'02 „
Razem	1249'29 K

Dochód . . . 1518'01 K.

Rozchód . . . 1249'29 „

pozostałość na rok 1910/11 . . . 268'72 K.

Stałej pomocy lekarskiej udzielali uczniom z wszelką gotowością bezinteresownie, uproszeni przez Dyрекcyę, WPP. Dr. Tadeusz Fechter, dyrektor szpitala powszechnego i lekarz miejski Dr. Salo Rossberger.

Składka, na rzecz kolonij wakacyjnych dla uczniów szkół średnich, przyniosła 206 koron, które przesłano Towarzystwu nauczycieli szkół wyższych we Lwowie. Do kolonii wakacyjnej w Podsobniu koło Liska przyjęto 6. uczn. tutejszego zakładu.

X. Dr. M. Czopor.

I. Rychlik.

gimnazjalną.

Orkiestra na instrumentach dętych liczyła uczniów 48, na instrumentach smyczkowych 24, kółko mandolinistów uczniów 19.

Zakupiono w b. r. trabkę i bebenek.

Według inwentarza jest instrumentów 42.

A. D O C H Ó D.

Pozostałość kasowa z 1908/09 roku	.	.	.	21.59	K
Część datków z wieczorku Słowackiego	.	.	.	100.00	"
Z funduszu na gry i zabawy	.	.	.	80.00	"
WP. Skawiński L.	.	.	.	13.80	"
„ Gurgul Stanisław	.	.	.	8.00	"
„ Łańcucki	.	.	.	8.00	"
„ Weisstein Zacharyasz	.	.	.	2.00	"
„ Silbermann I.	.	.	.	3.65	"
Towarz. opieki nad młodz. z doch. przedst. Jasełek	.	.	.	30.00	"
Razem	.	.	.	267.04	K

R O Z C H Ó D.

Za udzielanie nauki	.	.	.	.	.	48 — K
Zakupno instrumentów	.	.	.	.	.	27 — "
Skóra na bęben, struny	.	.	.	.	.	19·73 "
Nuty	.	.	.	.	.	1·20 "
Naprawa instrumentów	.	.	.	.	.	23·50 "
					Razem	119·43 K

Dochód	.	.	267·04	K
Rozchód	.	.	119·43	„

pozostałość 147'61 K preliminowana
na kosztą strojenia wszystkich instrumentów.

X. Dr. M. Czopor.

I. Rychlik.

Fundusz na zakupno sztandaru dla organizacyi młodzieży
wynosi 123.73 K. Ks. K. Oszczed. Nr. 8274.

Ks. K. Oszczęd. Nr. 8274.

XI.

KLASYFIKACYA UCZNIÓW.

za II. półrocze roku szkolnego 1909/10.

(Tłusty druk oznacza stopień chlubnie uzdolniony).

Klasa I a.

Bernaczek Franciszek	Metzger Samuel (na ogół)
Bernstein Ignacy	Mohrenberg Emil
Bibring Ignacy (chlubnie)	Piela Edmund
Bichajło Franciszek	Pomeranz Rudolf (chlubnie)
Blumenfeld Izidor (chlubnie)	Rach Mieczysław
Czechowicz Władysław	Ratajski Witold
Dressler Józef	Reichler Marek
Foryś Roman	Ringel Paweł
Friedmann Max	Rawski Stanisław (chlubnie)
Goldberg Samuel	Rosenblatt Maurycy
Golec Franciszek	Rosenblatt Wilhelm
Grossaug Samuel	Rosenblüth Eugeniusz
Grossfeld Aron	Rosenmann Izaak (na ogół)
Haendel Marceli	Rozmus Mieczysław
Hüscher Henryk	Smoleń Bogusław (chlubnie)
Jersavetz Juliusz	Spiegel Szulim (chlubnie)
Kellhoffer Wilhelm	Szozda Tomasz
Konaszyński Jan	Weis Maurycy
Kutten Jakób	Wyscher Bernard

Nieuzdolnionych uczniów 3.

Do egzaminu poprawczego przeznaczono uczniów 2.

Klasa I b.

Bury Stefan	Dziedziński Michał
Czech Władysław	Grzesik Paweł
Czeremkiewicz Tadeusz	Hnatów Aleksander
Drabik Antoni	Kocyrkiewicz Roman
Duda Aleksander	Konecznyj Władysław

Koniuszko Michał
 Koszuta Teodor
Kruppa Stanisław (chlubnie)
 Markiewicz Jan
 Mazurek Józef
 Medwid Paweł
 Pańkiewicz Edmund
 Pasierbiewicz Feliks
 Płoskoń Kazimierz
 Predka Józef
 Rybowicz Władysław
 Schuster Adam

Seniów Stefan
 Sikora Jan
 Ślusarz Mikołaj
 Stofiej Jan
 Stasiów Jan
 Szumilak Władysław
 Szymański Mieczysław
 Trybalski Jan
 Ważny Karol
 Wodziński Zygmunt
 Wołoszyński Aleksander

Nieuzdolnionych uczniów 4.
 Do egzaminu uzupełniającego 1.

Klasa I c.

Argasiński Józef
 Bzowski Karol (na ogół)
 Ciećkiewicz Józef
Droba Antoni (chlubnie)
 Fiutowski Tadeusz
 Gąsiorowski Józef
 Goryl Jan
 Jagielik Józef
 Kamiński Władysław
 Knotz Konstanty
 Koczocik Karol
 Końcowicz Julian
Krogulski Mieczysław (chlubnie)
 Lewandowski Tadeusz

Markiewicz Józef
Mikulski Bronisław (chlubnie)
 Mizgalewicz Rudolf
 Miziura Tadeusz
 Mudryk Ignacy
 Niewiarowski Włodz. (na ogół)
 Petecki Tadeusz
 Różak Józef
Strauss Aleksander (chlubnie)
 Syrek Jan
 Szyja Maryan
 Trojniak Julian
 Wasyluk Kazimierz
 Wojtar Jan (na ogół)

Nieuzdolnionych uczniów 5.
 Do egzaminu poprawczego przeznaczono uczniów 2.

Klasa I d.

Amarowicz Stanisław
 Baj Jan
 Fleszar Adam
 Górnisiewicz Stanisław

Irla Zygmunt
 Lewcio Franciszek
 Moszkowicz Feliks
 Niziński Franciszek

Obmiński Władysław
 Pawłowski Jan
 Skwarczyński Józef
 Spacek Wacław

Sychora Kazimierz
 Wiatr Kazimierz
 Wilczyński Franciszek
 Wilk Józef

Nieuzdolnionych uczniów 11.

Do egzaminu poprawczego przeznaczono uczniów 3.

Klasa II a.

Baczyński Karol
 Bleichfeld Natan
 Czarniecki Kazimierz
 Dębowski Aleksander
 Ehrlich Edmund
 Eisenberg Markus
 Fąfiera Stanisław
 Jackowicz Mieczysław
 Jelinek Juliusz
 Knytel Stanisław
 Koczay Stanisław
 Kosiba Stanisław
 Kowalski Władysław
 Krogulecki Maryan
 Kunke Emil
 Landau Ludwik (na ogół)

Nawrocki Wojciech
 Raab Adolf (na ogół)
 Ragan Antoni
 Rawski Jerzy (chlubnie)
 Segalówna Olga (pryw. chlubnie)
 Skawiński Stanisław
 Schneebaum Maurycy
 Schnitter Szymon
 Sternbach Dawid
 Walenta Józef
 Weissmann Henryk
 Wicyniak Władysław
 Wiech Kazimierz
 Wolfarth Józef
 Wolańczyk Jan (na ogół)

Nieuzdolniony uczeń 1.

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 3.

Klasa II b.

Buntner Kazimierz
 Buntner Stanisław
 Chruściel Antoni
 Cybyk Jan
 Gdański Jan
 Gieruła Maryan
 Jabłoński Alfred
 Karanowicz Aleksander
 Koczyrkiewicz Tadeusz (chlubnie)
 Kostek Franciszek

Krajczyk Jan
 Kuryło Józef
 Kuziemko Mikołaj (na ogół)
 Liśkiewicz Józef
 Litwin Andrzej
 Maskowicz Eugeniusz
 Mazur Wojciech
 Mieleszko Ignacy
 Perenc Jan
 Sierociński Jan

Słaby Józef (chlubnie) **Wankowicz Michał**
Surmiak Włodzimierz **Wańczyk Michał** (chlubnie)
Słoniewska Helena (pryw. chlub.) **Wolski Roman** (pryw. chlubnie)
 Nieuzdolnionych 7.

Klasa II c.

Baran Marek	Michalski Antoni
Bąk Stanisław Gustaw	Osada Zygmunt
Drażek Sebastyan	Osadowski Jan
Geyer Rudolf	Pańczyk Władysław
Gregor Józef	Preisner Walery
Jaroń Maryan	Rach Alfred (na ogół)
Jarosław Józef (chlubnie uzd.)	Siekierski Józef
Kluczycki Mieczysław	Sikora Raymund
Kłós Antoni	Sokół Józef
Kolda Ludwik	Turnau Stanisław (pryw.)
Kruppa Józef (pryw. chlubnie)	Waśkiewicz Jan
Marciak Franciszek	Włazełko Ludwik
Markiewicz Franciszek	Włodek Ludwik (chlubnie uzd.)
Mastalerz Kazimierz	Zwoliński Maryan

Nieuzdolnionych 8.

Klasa III a.

Bańkowski Kazimierz (chlubnie)	Lorbeerbaum Izaak
Bełko Kazimierz	Malinowski Józef
Bertig Bernard	Moskal Józef
Decowski Jacenty	Neuberg Max
Fiałkowski Stanisław	Orłowicz Zygmunt
Fleszar Jan	Peczenik Karol
Gorczyński Jan	Pysz Jan
Gurgul Aleksander	Rotter Zygmunt
Herman Robert (na ogół)	Rydzik Jan (na ogół)
Jazienicki Karol	Scheer Mose
Kaczmarczyk Henryk	Strzelecki Kazimierz
Katz Samuel	Szczepański Józef (na ogół)
Kudła Franciszek (na ogół)	Szpetnar Jan
Leichtfried Maryan	Szulc Maryan (na ogół)

Teitel Jakób

Tołpa Franciszek

Wąsacz Stanisław (chlubnie)

Wierzbiński Wojciech

Zweigel Joachim

Nieuzdolnionych uczniów 9.

Do egzaminu poprawczego przeznaczono uczniów 3.

Klasa III b.

Bielecki Włodzimierz

Chamuła Marcin

Ciżma Stanisław

Chlebowicz Julian

Czech Jan

Drażek Stanisław

Dryła Stanisław

Drzystek Michał

Dyszyński Leon

Grek Juliusz Karol

Gronkowski Michał

Gulin Władysław

Hanejko Jakób (chlubnie)

Iwasiówka Mikołaj

Jaworski Włodzimierz (chlubnie)

Karasiński Karol

Karwan Konstanty (chlubnie)

Koch Jan

Kusznir Włodzimierz

Lalowicz Józef iunior

Lis Franciszek (chlubnie)

Łepkowski Bronisław

Macak Józef

Majba Włodzimierz

Meinhart Witołd

Mossor Stefan

Novák Antoni (chlubnie)

Osada Jan

Paślawski Jan

Podolak Karol

Potoczny Stanisław

Rybak Mikołaj

Szarewski Tadeusz (chlubnie)

Sawicki Eugeniusz

Sawka Piotr

Szkilnyk Stefan

Szymkiw Grzegorz

Uszakiewicz Franciszek

Wojtyna Józef

Worobel Aleksander

Zawilski Zygmunt

Wóycikiewiczówna Wł. (pryw.)

Nieuzdolnionych uczniów 2.

Do egzaminu poprawczego przeznaczono uczniów 4.

Klasa IV a.

Beigert Adam

Blumenberg Ozyasz

Ellenberg Ludwik (chlubnie)

Grüner Maurycy

Harassek Maryan

Harpula Franciszek (chlubnie)

Hejnosz Wojciech

Janusz Ignacy

Kawalec Rajmund (chlubnie)

Kogut Ignacy

Krawczyk Eugeniusz

Kunke Ignacy

Kurek Wincenty

Lewkowicz Adam (chlubnie)

Lind Jonas
 Margulies Oskar
 Myczkowski Stefan
 Neuberg Ignacy
 Nowakowski Franciszek
 Ostriański Rudolf
 Pachter Artur
 Peczenik Maks
 Pocięcha Karol

Schmalzbach Izidor
 Schorr Maksymilian
 Serwin Jan (chlubnie)
 Sychora Tadeusz
 Szcęćkiewicz Aleksander
 Sztaba Michał
 Słoniewska Zofia (chlub. prow.)
 Tannenbaum Adolf

Nieuzdolnionych uczniów 5.

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 1 ucznia.

Klasa IV b.

Curzytek Jan
 Dziedzic Józef
 Ekert Edmund
 Federkiewicz Władysław
 Gąsiorowski Stanisław
 Gługiewicz Antoni
 Guzowski Józef
 Janiszewski Jan
 Kowalczyk Piotr
 Leszczak Michał
 Lew Józef
 Lew Stefan
 Malec Jan
 Melnyczek Antoni
 Mitko Włodzimierz
 Mlak Antoni

Nycz Michał
 Pajtasz Józef
 Płonka Stanisław
 Podolak Józef
 Sanak Tadeusz (na ogół)
 Śliwiński Jerzy
 Słuka Jan
 Suchy Michał (na ogół)
 Szostak Michał
 Szumski Roman
 Szumski Stefan
 Traska Antoni
 Tworek Tomasz
 Żuniak Józef
 Nowatarska Wl. (chlub.) pryw.

Za nieuzdolnionych uznano 3 uczniów.

Klasa IV c.

Bałuciński Stanisław
 Dyszyński Marceli
 Dzierżyński Henryk
 Folwarczny Henryk
 Glanz Jan
 Gregor Bolesław
 Gutwiński Kazimierz

Kuźniarz Jan
 Łańcucki Szczepan
 Markowski Julian
 Matuszek Józef
 Pacak Franciszek
 Pękała Michał
 Roga Błażej (chlubnie)

Hans Tadeusz
 Jędruch Stanisław
 Joniec Stanisław (na ogół)
 Kamiński Józef (na ogół)
 Karasiński Wiktor
 Kawecki Adolf
 Kobyłczyk Albin
 Krasicki Zygmunt (na ogół)
 Krogulski Tadeusz
 Kucab Leon (na ogół)

Sudoł Franciszek (chlubnie)
 Thomas Jan
 Trojan Stanisław
 Wit Michał
 Woźniakowski Stanisław
 Wójcik Adam
 Zygmunt Adam
 Zygmunt Walenty
 Górniewiczówna Irena (pryw.)
 Mirtyńska Romana (pryw.)

Nieuzdolnionych uczniów uznano 2.

Klasa V a.

Altschüler Adolf
Bańkowski Rudolf (chlubnie)
 Bigoszt Henryk
 Czartoryski Jerzy ks.
 Czartoryski Włodzimierz ks.
 Czeszyk Dominik
 Fiutowski Adam
 Freier Józef
 Friedberg Mieczysław
 Górski Stanisław
 Gottlieb Ignacy
 Hoffmann Ferdynand
 Janik Izidor
 Kornafel Ignacy
Marbach Karol (chlubnie)

Miara Stanisław
 Mossor Stanisław
 Nykiel Marcin
 Rawski Tadeusz
 Rosenblüth Markus (pryw.)
 Rutowicz Stanisław
 Sandbank Maurycy
 Siuzdak Zygmunt
 Sołyk Franciszek
 Stahl Leon
 Überallówna Elsa (pryw.)
 Weistein Paweł
 Woycikiewicz Stanisław
 Zweiglówna Masche (pryw.)

Nieuzdolnionych uczniów uznano 4.

Do egzaminu poprawczego przeznaczono uczniów 4.

Do egzaminu uzupeł. 1.

Klasa V b.

Bielecki Bazyli
 Cichowlas Jan
 Czubryt Julian
 Federkiewicz Ignacy
 Gruca Adam
 Gwizda Bolesław

Płes Piotr
 Pretorius Roman
 Puć Marcin
 Różycki Zygmunt
 Simko Jan
 Steinbach Antoni

Haško Karol (chlubnie)
Jagodziński Antoni
Kotowski Włodzimierz
Krajczyk Włodzimierz
Kula Stanisław
Kuźniar Wincenty
Maciejak Jan
Maksym Jan
Naróg Franciszek (chlubnie)

Strawą Michał
Szupłat Julian
Trusz Aleksander
Trusz Roman
Wilczek Stanisław
Wilczyński Józef (chlubnie)
Wydra Andrzej
Zajac Karol

Nieuzdolnionych 3 uczniów.

Do poprawczego egzaminu przeznaczono 1 ucznia.

Klasa VI a.

Argasiński Edward
Buczek Jan
Dyszyński Jan
Folwarczny Stefan
Grabowski Ludwik
Kosiba Adam
Łuc Jan
Łuc Józef
Macak Antoni
Michalik Jan
Milli Tadeusz
Obara Franciszek (chlubnie)

Piątkiewicz Józef
Pieniążek Wojciech
Rossberger Romuald (chlubnie)
Sawicki Ludwik (chlubnie)
Schneebaum Józef
Siara Stanisław
Słowik Edmund
Tanzmann Markus
Więckowski Erwin
Wójcik Józef
Feldmannówna Augusta (pryw.)

Nieuzdolnionych uczniów uznano 3.

Do egzaminu poprawczego przeznaczono uczniów 4.

Klasa VI b.

Borowicz Mieczysław
Ciećkiewicz Maryan
Fikus Alojzy
Fikus Henryk
Hahn Tadeusz (chlubnie)
Karasiński Józef
Kędziński Marcin
Kondro Stefan
Krogulski Władysław

Maj Jan
Majewski Jan
Maksym Antoni
Malach Stanisław
Marszałek Tomasz
Ostrihański Karol
Pieróg Jan
Schwarzer Ludwik (chlubnie)
Szczepanik Józef

Woźny Błażej
 Wojtar Kazimierz
 Zając Maryan

Meisselsówna Irena (prywatnie.)
 Meisselsówna Leonia (prywatnie.)

Nieuzdolnionych uczniów uznano 4.

Do egzaminu poprawczego przeznaczono uczniów 5.

Klasa VII a.

Bańkowski Seweryn
 Bogen Leib
 Brągiel Waleryan
 Chamejdes Beno
 Czartoryski Kazimierz ks.
 Galler Józef
 Gazda Julian
Głuszak Franciszek (chlubnie)
 Hüschler Zygmunt
 Kędziołka Jan
 Kopystyński Stanisław
 Krogulski Henryk
 Kuttan Dawid
 Lipiński Henryk

Mazur Maryan
 Michno Władysław
 Nowak Maryan
 Nowakowski Władysław
 Porczak Józef
 Potoczny Karol
 Sann Otto
 Toroński Stanisław
 Turnheim Dawid
 Weiss Seweryn
 Wilk Jan
 Wojtaś Karol
 Zieliński Tadeusz.

Nieuzdolnionych uczniów uznano 2.

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 6.

Klasa VII b.

Białowąs Antoni
 Blok Ignacy
Bukowy Antoni (chlubnie)
 Dobrzyński Zdzisław
 Groch Michał
 Humelich Tomasz
 Jagieła Jan
 Karasiński Stanisław
 Kłós Franciszek
 Kołodrubec Jan
 Koniuszko Antoni
 Krzeczkowski Bohdan
 Kuźniar Antoni
 Łańcucki Jan

Markiewicz Józef
 Matz Witold
 Mięśowicz Kazimierz
Mirtyński Adam (chlubnie)
 Reising Franciszek
 Rybotycki Józef
 Rydzik Karol
 Sobaszko Jakób
 Steinbach Tadeusz
 Strzelecki Bolesław
 Szajowski Maryan
 Szurlewicz Tadeusz
 Warchał Józef
 Warecha Teodor

Worobij Michał
Wójcik Michał

Zawilski Tadeusz

Nieuzdolniony 1 uczeń,
Do egzaminu poprawczego przeznaczono 3 uczniów.

Klasa VIII.

Buniowski Michał
Byra Franciszek
Czech Władysław
Fleszar Alfred
Gancarz Ferdynand
Gaweł Władysław
Hacker Benjamin
Hanas Franciszek
Hołowiecki Jakób
Jagięła Franciszek
Janas Franciszek
Kamiński Antoni
Kamiński Franciszek
Karasiński Zygmunt
Karpiński Zdzisław
Kowalski Bronisław
Kubaka Marcin
Kulpa Stanisław
Kutten Wiktor
Mach Józef

Markowski Maryan
Mikiewicz Wojciech
Mirnyński Zygmunt
Misiąg Ignacy
Perenc Stanisław
Pidhoreckij Antoni
Polański Jerzy
Pretorius Emil
Prymon Andrzej
Rosenblüth Alfred
Ryziński Kazimierz
Sroczyński Karol
Stachurski Józef
Steindl Wiktor
Strum Eisig
Tabaka Michał
Teitel Arnold
Więckowski Ferdynand
Kauftheilówna Charlotti (prywatnie.)

Wynik egzaminu dojrzałości.

Egzamin dojrzałości składało:

a) uczniów publicznych	. 38
b) „ prywatnych	. 1
razem	. 39

Z tych uznano:

1) za dojrzałych z odznaczeniem		
uczniów publiczn.	. . 3	pryw. 0
2) za dojrzałych jednogłośnie		
uczniów publiczn.	. . 18	pryw. 1
3) za dojrzałych większością głosów		
uczniów publiczn.	. . 12	pryw. 0
4) reprobowano na pół roku		
uczniów	4	
5) reprobowano na jeden rok		
uczniów	1	
razem	. 38	pryw. 1

Egzamin dojrzałości złożyli: 1) Buniowski Michał. 2) Byra Franciszek (większością głosów), 3) Czech Władysław (w. gł.), 4) Fleszar Alfred (w. gł.), 5) Gancarz Ferdynand, 6) **Gawel Władysław** (z odzn.), 7) Hacker Benjamin, 8) **Hanas Franciszek** (z odz.), 9) Hołowiecki Jakób, 10) Jagieła Franciszek, 11) Janas Franciszek (w. gł.), 12) Kamiński Antoni, 13) Karasiński Zygmunt (w. gł.), 14) Kubaka Marcin, 15) Kulpa Stanisław, 16) Kuttan Wiktor (w. gł.), 17) Mach Józef, 18) Markowski Maryan, 19) Mikiewicz Wojciech, 20) **Mirłyński Zygmunt** (z odzn.), 21) Misiąg Ignacy Perenc Stanisław (w. gł.), 23) Pidhoreckij Antoni (w. gł.), 24) Polański Jerzy, 25) Prymon Andrzej, 26) Rosenblüth Alfred, 27) Sroczyński Karol, 28) Stachurski Józef, 29) Steindl Wiktor, 30) Strum Eisig, 31) Tabaka Michał, 32) Teitel Arnold, 33) Więckowski Ferdynand (w. gł.), 34) Kauftheilówna Charlotti (pryw.)

Do wiadomości rodziców i opiekunów.

1. Wpisy uczniów tak publicznych jak i prywatnych na rok szkolny 1910/11 odbędą się do kl. I. dnia 30 i 31 sierpnia; do klas II—VII dnia 31 sierpnia od godziny 9—12 przed południem i od 3—5 popołudniu.

Uczniowie mają się zgłaszać do wpisu osobiście w towarzystwie rodziców lub opiekunów i przedłożyć świadectwo z ostatniego półrocza.

2. Uczniowie **przybywający z innych zakładów**, muszą przedłożyć:

a) Metrykę chrztu lub urodzenia,

b) „Świadectwo szkolne roczne“ opatrzone potwierdzeniem Dyrekcyi szkolnej, iż można ich przyjąć bez przeszkody w innym zakładzie lub „świadectwo odejścia“.

c) Dekret uwolnienia od opłaty szkolnej, jeżeli takowy mają.

3) Uczniowie **zapisujący się do klasy I.** muszą przedłożyć:

a) Metrykę chrztu, lub urodzenia na dowód, że już ukończyli 10 rok życia, albo ukończą go przed 1 stycznia 1910 r.

b) Świadectwo szkolne za ostatnie półrocze, jeżeli byli uczniami publicznymi, ewentualnie zawiadomienie szkolne za III kwartał, jeżeli kończyli klasę czwartą szkół ludowych dopiero dnia 15 lipca.

c) Świadectwo lekarskie przebytej, lub szczepionej ospy (względnie rewakcynacji).

Uczniowie katolicy, prywatyści, mają się wykazać świadectwem, wydanem przez katolickiego duchownego z potwierdzeniem, że dany uczeń pobierał naukę religii w zakresie, przepisany przez odnośne plany naukowe, tudzież odbywał praktyki religijne.

4. Uczniowie **nowo lub po przerwie wstępujący do klas dalszych, t. j. II—VIII.** muszą się wykazać:

a) Świadectwem moralności za czas, przez który do szkoły nie chodzili.

b) Świadectwem szczepionej ospy.

c) Poddać się egzaminowi wstępnemu za złożeniem taksy egzaminacyjnej w kwocie 24 koron.

d) przedłożyć wyraźną fotografię własną, zaopatrzoną na odwrotnej stronie potwierdzeniem przez władzę polityczną tożsamości osoby.

5. Każdy uczeń przyjęty składa przy wpisie 2 Kor. na zbiory naukowe i 1 Koronę na gry i zabawy szkolne. Uczniowie nowo wstępujący do zakładu, płacą nadto takse wstępną, w kwocie 4 Kor. 20 h.

6. **Oплата szkolna** w tutejszem gimnazyum wynosi 30 Kor. za jedno półrocze.

Uczniowie obowiązani do składania tejże, *muszą ją złożyć* z początkiem półrocza, a najpóźniej w przeciągu sześciu tygodni t. j. do 15-go października i do 15-go marca, za pomocą czeków c. k. pocztowej kasy oszczędności, które uczeń otrzyma od Dyrekcyi bezpłatnie; w przeciwnym razie będą *bezw warunkowo wydalen*i z zakładu.

Uczniowie publiczni klas wyższych, *mogą wnieść najpóźniej do 15 września i do 15 lutego podanie o uwolnienie od opłaty szkolnej*, z dołączeniem świadectwa ubóstwa z roku bieżącego, wydanego przez gminę i urząd wyznaniowy. Podañ *spóźnionych*, lub nieopatrzonych w potrzebne dokumenty, *Dyrekcya przyjmować nie może*.

Uczeń klasy I., który w dwóch pierwszych miesiącach nauki szkolnej, okaże w każdym przedmiocie przynajmniej *postęp dostateczny*, może otrzymać odroczenie od opłaty szkolnej; to znaczy, iż z końcem I. półrocza, po uzyskaniu cenzur przynajmniej „dostateczny“ w wszystkich przedmiotach, a „dobry“ w zachowaniu się będzie uwolnionym od opłaty szkolnej już od I. półrocza. Gdyby jednak otrzymał w półrocznym wykazie cenzur, chociażby w jednym przedmiocie, „niedostateczny“, albo cenzurę w obyczajach „odpowiedne“, obowiązany będzie także i za I. półrocze uiścić opłatę szkolną, a to przed rozpoczęciem II. półrocza; inaczej nie będzie mu wydane świadectwo za I. półrocze. Podania o odroczenie opłaty szkolnej, opatrzone w świadectwo ubóstwa, należy wnosić do Dyrekcyi, w czasie do 8. września.

Uczeń klasy I., który w ciągu pierwszych dwóch miesięcy nie okaże postępów, przynajmniej dostatecznych w nauce i obyczajach, jest obowiązany złożyć opłatę *najpóźniej* do 1 grudnia.

7. Uczniowie gimnazjalni mają nosić przepisane **mundurki**. Mundurków, ani czapek innego koloru lub kroju, ani też części mundurków, obok reszty ubrania odmiennego, nosić nie wolno. Ubogim uczniom klasy I., może Dyrekcyja pozwolić narazie chodzić do szkoły w zwykłym ubraniu.

8. Zakład ściśle przestrzegać będzie, aby uczniów utrzymywali na stancyach tylko ci, którzy mają na to od Dyrekcyi Zakładu **upoważnienie na piśmie**. Rodzice więc i opiekunowie przed umieszczeniem na stancyi powinni zasięgnąć wiadomości w tym **względnie** w Dyrekcyi, aby uniknąć niemiłych następstw, **mianowicie** usunięcia ucznia ze szkoły, jeżeli do 8 dni nie zmieni **pomieszkania**. Osoby chcące utrzymywać uczniów szkół średnich, mają w Dyrekcyi wyjednać sobie na to upoważnienie, przyczem otrzymają drukowany regulamin, do którego mają się ściśle stosować, inaczej utracą prawo trzymania uczniów na stancyi.

9. Obowiązkiem rodziców i opiekunów często porozumiewać się ze szkołą o postępie i prowadzeniu się uczniów. Umyślnie w tym celu w **oznaczone niedziele** Panowie Profesorowie z całą gotowością udzielają stronom potrzebnych wiadomości. Tylko w styczniu i czerwcu z powodu nadchodzących klasyfikacyj, wiadomości o postępie uczniów w nauce, udzielać się nie będzie.

10. Rodzice i opiekunowie powinni dokładnie zaznajomić się z „przepisami szkolnymi“, które każdy uczeń otrzymuje przy wpisie.

11. Egzamina wstępne do klasy I. odbędą się w r. 1910/11 przed feryami dn. 30 czerwca, po feryach zaś dn. 1 września.

Egzamina wstępne do kl. II – VIII. można składać w I. półroczu do dnia 8 września, w półroczu zaś II. w końcu stycznia, aż do dnia 8 lutego.

Egzamina poprawcze i uzupełniające, odbywać się będą w dniu 1. względnie 2 września b. r.

W Jarosławiu, dnia 30 czerwca 1910.

Ignacy Rychlik
Dyrektor.

Zakres wymagań przy egzaminie wstępnym do szkół średnich.

(Rozporządzenie Wysokiej c. k. Rady Szkolnej krajowej z dnia 26. kwietnia 1880 L. 6995.).

a) Z religii należy wymagać wiadomości, których z teraźniejszego rozkładu nauki nabyć powinien uczeń w pierwszych czterech latach, obowiązkowej nauki szkolnej w szkołach czteroklasowych.

b) z języka wykładowego: czytanie płynne i wyraziste, objaśnianie odczytanych ustępów, pod względem treści i związku myśli; opowiadanie treści większymi ustępami; znajomość części mowy, odmiana imion i czasowników, znajomość zdania pojedynczego, rozszerzonego i rozbiór jego części składowych, pod względem składni zgody i rzędu, poprawne napisanie dyktatu, z zakresu pojęć znanych uczniom, z uwzględnieniem głównych zasad interpunkcyi;

c) z języka niemieckiego: czytanie płynne i zrozumiałe; znajomość odmiany rodzajników, rzeczowników i przymiotników i zaimków (osobistych, dzierżawczych, wskazujących i względnych), odmiana słów posiłkowych i czasowników słabych, we wszystkich formach strony czynnej i biernej, tudzież odmiana najwykleszych czasowników mocnych; zasób wyrazów z zakresu pojęć uczniom znanych; poprawne napisanie łatwego dyktatu, którego treść przed podyktowaniem poda się uczniom w języku wykładowym;

d) z rachunków: pisanie liczb do miliona włącznie; biegłość w czterech działaniach liczbami całkowitemi; pewność w tabliczce mnożenia, znajomość miar metrycznych.

Do sali, gdzie się odbywa egzamin nie mają wstępu obce osoby.

Niedostateczny postęp w jednym przedmiocie egzaminu, usuwa ucznia na cały rok od przyjęcia go w jakiegokolwiek szkole średniej.

Rozprawy naukowe w sprawozdaniach tutejszych.

- 1876 1. Romuald Bobin: O stopniowaniu przymiotników w jęz. polskim str. 47.
- 1877 2. Ludomił German: Peloponez w starożytości a za dni naszych, str. 32.
3. Placyd Dziwiński: Przyczynek do teorii stożków stycznych do powierzchni drugiego stopnia, str. 15.
Na końcu dołączono: „Widok i plan c. k. wyższej szkoły realnej w Jarosławiu“.
- 1878 4. Placyd Dziwiński: Powierzchnie falowe Fresnera, ze stanowiska geometrycznego, str. 40.
- 1879 5. Bohdan Hoff: Przyczynek do znajomości białka, str. 14.
6. Andrzej May: Topografia realności i budynku szkolnego, str. 4.
7. Andrzej May: Opis nowo założonego ogrodu (z litografią), str. 4.
- 1880 8. Placyd Dziwiński: Ogólne zrównanie walców i stożków stycznych, str. 23.
- 1881 9. Robert Riszka: „Lilla Weneda“. Eine Tragödie von Julius Słowacki, aus dem Polnischen übersetzt, str. 101.
- 1882 10. Dr. Placyd Dziwiński: Liczby kierunkowe, ich znaczenie i zastosowanie w matematyce, str. 60.
- 1883 11. Robert Riszka: Beatrix Cenci. Eine Tragödie in fünf Aufzügen von Julius Słowacki, in Auswahl übersetzt und bevorwortet, str. 54.
- 1884 12. Karol Trochanowski: Chemiczny rozbiór wody ze źródła Ludwika w Czigelce, str. 23.
- 1885 13. Mieczysław Zaleski: O nauce synonimiki niemieckiej w naszych szkołach średnich, str. 24.
- 1886 14. Kazimierz Bryk: O najodpowiedniejszych tablicach logaryt. w nauce matematyki w szkołach realnych, str. 18.
15. Andrzej May: Zestawienie spostrzeżeń meteorologicznych w Jarosławiu, str. 9.
- 1887 16. Władysław G. Zbierzchowski: O liczbie kierunkowej w nauce matematyki w szkole średniej, str. 33.
17. Andrzej May: Zestawienie spostrzeżeń meteorologicznych w r. 1887, str. 5.
- 1888 18. Dr. Tadeusz Mandybur: Ślady wpływu satyryków rzymskich na polskich, str. 32.
19. Andrzej May: Zestawienie spostrzeżeń meteorologicznych, str. 33.

- 1889 20. Dr. Tadeusz Mandybur: Krzysztof Opaliński, jako pisarz satyryczny, str. 93.
21. Andrzej May: Zestawienie spostrzeżeń meteorologicznych.
- 1890 22. Ignacy Rychlik: Historia szkoły realnej w Jarosławiu.
- 1891 23. Dr. Tadeusz Mandybur: Lukiana z Samosaty „Timon czyli odludek“.
- 1892 24. Franciszek Chowaniec: „De enuntiatorum, quae dicuntur subiecto carentium usu Thucidideo“.
- 1893 25. Ignacy Rychlik: Kościół Kolegiaty Wszystkich Świętych w Jarosławiu.
- 1894 26. Aleksander Frączkiewicz: Fasti Propertiani.
- 1895 27. Józef Szydlowski: Układ symetryczny części dyalogicznych w Elektrze Eurypidesowej.
- 1896 28. Dr. Antoni M. Kurpiel: Polityczne i społeczne przekonania Ign. Krasickiego.
- 1897 29. Bronisław Świba: De Adelphis Terentianis.
- 1898 30. Artur Passendorfer: Polityczna działalność Maurycego Mochnackiego na emigracji, str. 64.
- 1899 31. Artur Passendorfer: Trzy tysiące systematycznie uporządkowanych tematów, str. 40.
- 1900 32. Dr. W. Wasung: Katalog biblioteki nauczyc. Część I.
- 1901 33. „Józef Janiów: Dyfuzja gazów” i par. „ ” II.
- 1902 34. Józef Janiów: Dyfuzja gazów” i par. „ ” II.
- 1903 35. Ignacy Rychlik: Kościół i klasztor PP. Benedyktynów w Jarosławiu.
- 1904 36. Kazimierz Piątkowski: Wskazówki do zbierania motyli.
- 1905 37. Mieczysław Dąbrowski: Przekład polski pierwszej politycznej mowy Demostenesa i program, jaki w niej mówca rozwija.
- 1906 38. Józef Kantor: Stanisław Słupski. Szkic biograficzno-literacki.
- 1907 39. M. Dąbrowski: Wspólne cechy w układzie i treści mów pogrzebowych, znanych pod imieniem Demostenesa, Lysiasa i mowy pogrzebowej, którą w swem dziele historycznym podaje Tucydides.
- 1908 40. A. Wołek: Słownik form attyckich.
- 1909 41. Józef Kantor: Książd Marek w dziełach Słowackiego i Mickiewicza.
- 1910 42. Kazimierz Missona: Niemcy a Polska.

ANTONI JAN JANIK

Bolesną stratę poniosło szkolnictwo średnie, a szczególnie c. k. gimnazjum w Jarosławiu w dniu 3 kwietnia 1910, przez śmierć ś. p. profesora Antoniego Jana Janika. Trzydzieści lat był czynnym w zawodzie nauczycielskim, z tych lat 24 pracował przy tutejszym zakładzie; oddał na usługi młodego pokolenia swą młodość i swe lata dojrzałe, oddał swą wiedzę i pracę, by wszczepić w nie poczucie obowiązku, gorącą miłość ojczyzny i bliźniego. Urodzony dnia 9 maja 1850 r. w Korczynie, od lat najmłodszych zdobywał wszystko własną pracą, twardym znojem i trudem. Po skończonem gimnazjum w Rzeszowie i Tarnowie, poświęcił się studiom filozoficznym na uniwersytecie we Lwowie, gdzie w roku 1883 poddał się egzaminowi z filologii klasycznej. Obrął zawód nauczycielski i na tem stanowisku widzimy go w 1880 r. w charakterze zastępcy nauczyciela w c. k. gimnazjum w Tarnopolu i Stryju a następnie w Drohobyczu a od r. 1886 przy tutejszym zakładzie, od r. 1888. jako rzeczywistego nauczyciela, aż do ostatniej chwili. Zamiłowanie w zawodzie, zamiłowanie do wykładowego przedmiotu sprawiło, że całą swą działalność skierował jedynie tylko dla dobra młodzieży, i jako cichy pracownik jedynie tylko dla niej się poświęcił. Przykładem swej pracowitości i gorliwości, pociągał drugich, jednał sobie ludzi, a dbając niestrudzenie o młodzież, wyrozumiały i współczujący dla niedoli

bliźnich, był pełen zawsze troski o los biednych, niezamożnych uczniów.

Kiedy w kraju naszym powstało Towarzystwo Nauczycieli szkół wyższych, należał do pierwszych organizatorów, by założyć w Jarosławiu osobne Koło, stał jakiś czas na jego czele, i nie małe dla niego położył zasługi, będąc jego dwudziestokilkuletnim członkiem. W zapatrywaniach swoich na pełnienie obowiązków surowy, w pracy niestrudzony, szukał do niej pobudzającej siły w głębokim uczuciu religijnem, w wierze i wierności. Temi zasadami kierował się w czynnościach szkolnych, w tych zasadach chował swoją liczną drobną rodzinę, jak we wszystkich swoich pięknych uczuciach.

Po kilkudniowej chorobie uległ nadwątlony organizm, umarł dobry pedagog, dobry ojciec, dobry obywatel prawie niespodzianie.

W żalu po jego zgonie, zostaje niejako pociechą, ufność, że działalność wychowawcza i naukowa ś. p. profesora Janika nie pozostanie bez wpływu na trzy młode pokolenia, dla których się poświęcił.

